

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы		044-73/11-241
Әдістемелік өңдеу		104 беттің 1 беті

**«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ
жанындағы медицина колледжі**

Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы

**ТЕОРИЯЛЫҚ САБАҚҚА АРНАЛҒАН
ӘДІСТЕМЕЛІК ӨНДЕУ**

Пән коды: ЖГП 01
 Пәні: Кәсіби қазақ тілі
 Мамандықтары: 09160100 «Фармация»
 Біліктілігі: 4S09160101 «Фармацевт»
 Оқу сағатының/кредит көлемі: 72/3
 Теория: 72 с.
 Курс: 1
 Оқу семестрі: 1
 Бақылау түрі: емтихан

Шымкент, 2023 ж.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы		044-73/11-241
Әдістемелік өңдеу		104 беттің 2 беті

«Жалпы білім беретін пәндер» кафедрасының мәжілісінде қаралды.

Хаттама № 13 « 27 » 06 2023 ж.

Кафедра меңгерушісі: А.Т. Сатаев

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 3 беті

№ 1 сабақ

5.1. Лексикалық тақырып: Қазақ тіліндегі стиль түрлері. Тілдік норма.

Сағат саны: 2 сағ.

90

5. 2. Мақсаты: Қазақ тіліндегі стиль түрлерінің айырмашылығын білуге үйрету, стиль түрлерін жазу барысында дұрыс пайдалануға дағдыландыру, мәтіннің мазмұнын айтуға дағдыландыру, әр түрлі тапсырмалар арқылы стиль түрлерін ажырата білуге үйретуе Қазақстанның фармациясы қалай дамығаны жайында түсінік беру;

5.3. Оқыту міндеті : Мәтінмен жұмыс істеу барысында мәтіннің мазмұнын өз сөзімен жеткізе білуге дағдыландыру, грамматикалық сауаттылыққа баулу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі сұрақтары:

1. Стиль деген не?
2. Стильдің қандай түрлері бар?
3. Көркем стиль мен ғылыми стильдің айырмашылығы қандай?
4. Ауызекі сөйлеу қандай стиль?
5. Публицистикалық стиль мен ресми іс-қағаздары стилінің ерекшелігі неде?

5.5. Оқу және оқытудың әдістері: бағыт беру

Бағыт беру – мәселеге бағыттап оқытудың бір элементі, яғни оқытушы тақырыпқа қатысты негізгі ұғымдарды атамайды, жанама мысалдар келтіріп, ойға шабуыл жасап негізгі анықтамаға жетелейді. Білім алушылар өздері ой қорытып анықтама мен негізгі мәселені шығаруы керек.

Жаңа сабақ :

Тілдік норма дегеніміз – тілдегі бірізділік, тіл материалдарын нормалау деген сөз, белгілі бір тәртіп, заңдылыққа бағындыру.

Тілдік норма тілдің ішкі заңды жүйелері негізінде дамып қалыптасады, олар сұрыпталған, ұтымды орайында, жалпыға бірдей ортақ түрінде жұмсалады. Ол тәртіпті орнататын да, оның иінін қандыратын да әдеби тіл. Тілдің дыбыс жүйесі, сөз байлығы, сөз мағыналары, тілдің грамматикалық құрылысы – бәрі қалыптасқан заңды ерекшеліктерге негізделеді. Тілдік норма нормасы арқылы реттеліп отырады. Әдеби тіл нормасы өзгермейтін, сірескен қатаң қағидаларға құрылған жүйеге ғана емес, динамикалық қасиетке ие дағдыға да сүйенеді. Әдеби тілге сіңіскен, әдеби тілде орныққан тіл байлықтары "тілдік норма" дегенге жатады.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 10 мин.

1-тапсырма. Жаңа сөздерді оқып, аударыңыз.

әдеби тілі – литературный язык

қоғамдық – общественный

ғылым саласында – в сфере науки

белсенді – активный

құқықтық – правовой

басқару – управлять

Жаңа тақырыпты бекіту: 15 мин

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин

5.6 . Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 4 беті

Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.

3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: ауызша сұрақ жауап.

Тапсырмалар мен сұрақтар:

Төмендегі сұрақтарға жауап беріңіз:

1. Қандай тілдік нормаларды білеміз?
2. Тілдік нормалар қандай орындарда қолданылады?
3. Тілдік норманың тіл білімі саласындағы маңызы қандай?
4. Стиль дегеніміз не?
5. Стильдің неше түрі бар?
6. Норма мен стиль қалай байланысады?

№ 2 сабақ

5. 1. Тақырып: Терминтанудың ғылымдар жүйесіндегі орны туралы. Терминтану және оның салалары.

Сағат саны: 2 сағ.

90

5.2.Оқыту мақсаттары: Терминтану ғылымының негізгі мақсатын, оның ғылымдар жүйесінде алатын орны туралы мәлімет беру.

5.3. Оқыту міндеті : Мәтінмен жұмыс істеу барысында мәтіннің мазмұнын өз сөзімен жеткізе білуге дағдыландыру, грамматикалық сауаттылыққа баулу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 5 беті

Жаңа сабақты түсіндіру: 25 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі сұрақтары:

1. Терминтанудың ғылым ретінде қалыптасу кезеңдері.
2. Терминтану дамуының логика – лингвистикалық кезеңі.
3. Терминтану ғылымының семиотикамен байланысы.
4. Дж. Сейгердің терминтану білімінің ғылымдар жүйесіндегі орны туралы пікірі.
5. Терминтанудың зерттеу нысаны.
6. Терминтану қанша салаға бөлінеді?
7. Типологиялық терминтану дегеніміз не?
8. Терминография нені қарастырады?
9. Жалпы терминтану туралы түсінік беріңіз.
10. Терминтанудың салаларға бөліну себебі?

5.5. Оқу және оқытудың әдістері: жұптасып жұмыс жасау

Жұптық жұмысқа қатысушылардың мақсаты да, қабылдаған шешімі де бірге. Жұптасып жұмыс жасау – мәселе қойылған сөйлеу жағдаяттың тапсырма бойынша жұп болып шешім қабылдау әрекетіне құрылған. Берілген сөйлеу жағдаятының мазмұнын сақтай отырып, сәл өзгеріспен диалог құрады.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

1-тапсырма

«Тілімізде бар байырғы сөздеріміздің есебінен терминқорымызды толықтыру кезінде немесе кез келген арнаулы саланың жаңа терминдерін жасау үшін маңызы зор.

Осы уақытқа дейін біз көбінесе шетелдік оның ішінде латын, грек тілдерінен енген терминдік элементтерді пайдалана отырып термин жасасақ, терминологиядағы жүйелілік сақталады деген пікірге иек артып келдік. Ал ұлт тіліндегі термин шығармашылығын дамытып, өз тіліміздің ішкі мүмкіндігін пайдалана отырып та ұлттық терминқорымызды жүйелі қалыптастыруға болатындығын ғылыми негіздеп, терминологияның практикалық жұмыстарын сол бағытта жүргізуге көңіл бөлінбеді. Салалық терминологиялары жүйеленген бірқатар тілдерде әр саланың өзіндік ерекшелігін, ұғымдаңу жүйесінің өзара байланысын дәл таңбалай отырып жасалған терминқорлары бар. Олар мұндай жүйеленген терминқор қалыптастыру үшін негізінен өз тілдерінің немесе қажеттілігіне қарай өзге тілдердің қосымшаларын, терминдік элементтерді пайдаланды. Біздің кеңестік кезеңдегі терминжасам тәжірибемізде өзге тілдік элементтерді пайдалану, дәлірек айтқанда, өзге тілде жасалған терминдерді дайынқалпында қабылдау дәстүрі орныға бастаған еді. Терминқорымыздағы микрo-, макро-, ультра-, гидро-, аэро-, авиа-, авто-, нео-, контр-, моно-, анти-, архи-, транс-, супер-, гипер- сияқты грек, латын негізді терминдік элементтер соның ішкі көрінісі. Терминтануда терминүлгі (терминомодель) деген термин бар. Ол сала терминдерінің белгілі бір қалыптасқан сөзжасамдық үлгісі бойынша біртектес жасалуына негіз болып отырған үлгіні (моделді) білдіреді.

Жүйеленген салалық терминологияны қалыптастыруда сол саланың терминдерін белгілі бір сөз тудырушы морфемаларды немесе терминдік элементтерді пайдалана отырып жасау тәжірибесі бар. Бізде де кейбір арнаулы сала терминдерін жасауда соңғы жылдары біршама өнімді жұмсалып жүрген жұрнақтардың бар екенін аңғаруға болады. Мәселен, Іс жүргізу саласында – **ма – ме, - ба-бе, - па – пе.**, анықтама, хаттама, мінездеме, мәлімдеме, көшірме, баянжазба т.б. Тіл білімінің фонетика саласында –**м, - ым, - ім** айтылым, жалғаным, қатынасым, екшелім. Синтаксис саласы кезінде А.Байтұрсынұлы жасап тілімізге енгізіп кеткен бастауыш, баяндауыш, анықтауыш, толықтауыш, пысықтауыш терминдерін туғызған – **уыш, - уіш, (-ыш, -іш)** жұрнағы бар екені белгілі. Әскери іс саласында – **уыл, - уіл, - ауыл, -еуіл** үлгісімен жасалған шабуыл, айдауыл, ереуіл, жасаул, сияқты көнеатаулар қолданысқа ене бастады. Мұнағы бір айта кететін жайт соңғы үлгімен жасалған атаулар тілде

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 6 беті

дайын қалпында қолданысқа ене бастағанымен терминжасамда бұл үлгі алдыңғы жұрнақтар сияқты жаңа терминдер тудыруда пайдаланылмай келеді.

Жаңа тақырыпты бекіту: 15 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5. 6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Сұрақтар мен тапсырмалар:

Бақылау: тестілеу

Тест бойынша жауап беріңіз:

1. Термин дегеніміз -
 - a) тұрақты тіркестер
 - b) ғылым мен техниканың белгілі бір саласының ұғымдарының атауы
 - c) белгілі бір кәсіпке байланысты қолданылатын сөздер
 - d) жер-су атаулары
 - e) белгілі бір аймаққа ғана тән сөздер
2. Терминтанудың зерттеу нысаны-
 - a) жалпы ұғым атаулары
 - b) географиялық атаулар
 - c) кәсіби сөздер

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 7 беті

- d) термин және терминология
- e) фразеологизмдер
3. Н.В. Лейчик терминтану салаларын ... топқа бөлген.
 - a) 3
 - b) 10
 - c) 5
 - d) 6
 - e) 8
4. С.В. Гринев пен басқа да ғалымдардың пікірінше терминтану ... салаға бөлінеді.
 - a) 12
 - b) 6
 - c) 14
 - d) 10
 - e) 5
5. Жекелеген терминдер мен олардың жиынтығының мазмұндық, тұлғалық және функционалдық құрылымын зерттейтін терминтану саласы ... деп аталады.
 - a) практикалық терминтану
 - b) жалпы терминтану
 - c) теориялық терминтану
 - d) терминография
 - e) тарихи терминтану
6. Терминтану ғылымтанудың бір саласы деген пікір ... қалыптасты.
 - a) XIX ғасырда
 - b) XX ғ. 90-жылдарында
 - c) XX ғ. 60-жылдарында
 - d) XXI ғ. басында
 - e) 1920 жылы
7. Терминологияны тіл білімінің ... саласы қарастырады.
 - a) фразеология
 - b) лексикология
 - c) морфология
 - d) синтаксис
 - e) фонология

5.7. Бақылау: ауызша сұрақ жауап.

Тапсырмалар мен сұрақтар:

1. Терминтану қанша салаға бөлінеді?
2. Типологиялық терминтану дегеніміз не?
3. Терминография нені қарастырады?
4. Жалпы терминтану туралы түсінік беріңіз.
5. Терминтанудың салаларға бөліну себебі?

№ 3 сабақ

5.1.Лексикалық тақырып: Терминология мәселелерінің біздің еліміздегі зерттелу жайы.

Грамматикалық тақырып: Сөз тіркесі және сөйлем.Еркін тіркес және тұрақты сөз тіркесі.

Сағат саны: 2

90 мин.

5. 2. Мақсаты: Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істету барысында тілдік білімін тереңдете түсу, алған білімдерін толықтыра отырып, өз ойын ашық айтуға, сөйлесуге үйрету.

5.3. Оқу мақсаттары: білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 8 беті

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5. 4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Медициналық терминдерді қалыптастыру жолдары.
2. Термин сөздердің сөзжасамы.
3. Мамандық саласындағы терминдердің жасалу жүйесі.
4. Медициналық терминдердің ұғымдары және қолданылу аясы.
5. Қазақ терминологиясының зерттелу кезеңдері.
6. Терминология саласындағы қазақ ғалымдарының үлесі.

5.5. Оқу және оқытудың әдістері : шағын топпен жұмыс

Шағын топпен жұмыс – білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Жаңа сабақ:

Терминтану мәселелерінің біздің еліміздегі зерттелу жайы.

Бізге күні бүгінге дейін "терминология" термині "тілдегі бүкіл терминдер жиынтығы" және сол "терминдер туралы ілім" деген ұғымдарды білдіріп келді. Ұлттық терминқордың қалыптасу тарихы ұлттық әдеби тілдің дамуымен тығыз байланысты. Ол терминологиялық лексиканы құрайтын атауларды шығу тегіне (қай тілден енгендігіне), жасалу жолы мен кезеңіне қарай бірнеше дәуірге бөле отырып, тарихи тұрғыдан зерттеуді қажет етеді. Ал термин туралы ғылым терминтанудың қалыптасу, даму тарихы ХХ ғасырдан бастау алады. Алайда терминтану тарихын ХV ғасырдан бастауды ұсынатын да ғалымдар бар. Мәселен, физиолог ғалым Жандар Керімбектің Ермаханы Өтейбойдақ Тілеуқабылұлының "Шипагерлік баян" атты еңбегінде кездесетін атауларды келтіре отырып, терминтану тарихын осы еңбек жарық көрген кезеңнен бастау керек деп санайды. Терминтану ғылымын қазақша атаутану деп атауды ұсынатын ол "Алғашқы қазақ атаутану ғылымының негізі 1468 жылы қаланғанын білдік. Қазақ атаутануының мыңжылдық тарихы бар, яғни Ресейді былай қойғанда, әлі Еуропада терминология ғылымы жоқ кезде, қазақ елінде негізі қаланған" деген пікір айтады. Ғалым пікірі терминтану ғылымының емес қазақ терминологиясының, оның ішінде медициналық терминологияның даму тарихы туралы сөз болғанда ескерілгені жөн болса керек. Қазақ тіліндегі термин шығармашылығының бастауларын іздегенде "Шипагерлік баянды" ескерусіз қалдырмау керектігі анық. Жалпы О.Тілеуқабылұлының бұл еңбегінің тілі мен ондағы терминдерді арнайы зерттеген орынды. Сонда ғана біз нақты деректерге сүйене отырып, тиісті тұжырымдар жасай аламыз. "Қазақ терминологиясының жасалуын, дамуын және қалыптасуын зерттеуді, біздіңше, Октябрь революциясынан бастау керек. Бұл кезеңде мал шаруашылығы, халық медицинасы; жер бедері, өсімдіктер дүниесі т.б. салалардан жасалған халықтық кәсіби сөздер, атаулар болды, бұлар революциядан кейінгі дәуірде ғылыми терминологияға үлкен бір сала болып енгенін айқындау қажет". Аяқталған ғасырдың 90-жылдарынан бастап Қазақстанда терминология дамуының жаңа кезеңі басталып, ол өз кезегінде терминтанудың практикалық, ғылыми-әдістемелік және теориялық мәселелерін зерттеуге тың серпін берді. КСРО-ның іргесі сөгіле бастаған 80-жылдардың аяғынан бастап, сол кезеңдегі терминологияны қалыптастыру бағытындағы атқарылған істерге жаңаша қарап, басқаша бағамдау көрініс бере бастады. Бұл кезеңде терминтану мәселелерін арнайы зерттеуге едәуір көңіл бөліне бастағаны байқалады.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 9 беті

Терминтану мәселелерін арнайы қарастырған Ә.Қайдар, Ө.Айтбайұлы, Б.Қалиұлы, Ш.Құрманбайұлы, Е.Әбдірәсілов сынды тіл мамандарының зерттеу еңбектері, мақалалары 10 жарық көрді. Оқу құралдары мен әдістемелік құралдар (Ш.Құрманбайұлы, С.Әлісжанов) жарияланды. Арнаулы салалардың атаулары термин сөздер туралы сөз болған жерде бірізділік мәселесі міндетті түрде көтеріледі. Біріздендіру – терминология болған жерде үздіксіз жүргізіліп отыруға тиіс негізгі терминологиялық жұмыстардың бірі болғандықтан да термин туралы алғаш сөз бола бастаған жылдардың өзінде – ақ бірізділік мәселесіне айрықша мән берілген еді. Мәселен сонау 1917 жылы Мұхтар Әуезов «Сарыарқа» газетінде жарық көрген «қайсысын қолданамыз?» атты шағын мақаласында – ақ терминдерді бірізді қолдану мен терминдерді алатын өзге тілдерді, терминологияны қалыптастырудың сыртқы көзін пайдалану мәселесін көтерген еді. 20 –жылдарда да бұл мәселеге А. Байтұрсынов бастаған алаш зиялылары тарапынан да үнемі мән беріліп отырған. 1928 жылы «еңбекші қазақ» газетінде «Тағы да жат сөздерді қолдану туралы» деген тақырыппен атын көрсетпей «оқытушы» деп жазған автордың мақаласы да сол кезеңде жарияланған. Терминологияны біріздендіру бірнеше сатыдан тұратын ауқымды да күрделі жұмыс. Тілші – терминолог ғалымдар терминологияны біріздендірудің бес сатысын атап көрсетіп жүр. Бірінші – белгілі бір тармақтың шеңберінде біріздендіру; екінші – сала шеңберіндегі біріздендіру; үшінші – нақты бір ұлт тілінің шеңберіндегі біріздендіру; төртінші – туыстас тілдер шеңберіндегі біріздендіру; бесінші – тіларалық, ұлтаралық біріздендіру; алтыншы – халықаралық, бүкіл ортақ терминдері бар тілдер арасындағы біріздендіру. Халықаралық біріздендірудің түпкі мақсаты – екі немесе одан да көп тілдердің терминологиялық жүйесінің ортақтығын арттыру. Сол себепті де кезінде бұл терминді А.В. Крыжановская «терминологиялық интеграция» деп атауды ұсынған болатын. Алайда ғалымның бұл ұсынысы жаппай қолдау тауып кете алған жоқ. Ғылыми – техникалық әдебиеттерде бұрынғысына көбінесе екі тілге қатысты тіларалық біріздендіру, екі немесе бірнеше тілге қатысты әңгіме қозғалғанда халықаралық біріздендіру термині қолданып келді. Біріздендіру жұмысы ең алдымен, ұғым мазмұнын дәл бермейтін, терминге қойылатын талаптарға сай келмейтін атаулардан арылып, сәтсіз жасалған баламалар мен терминологияда ретсіздік туғызып, жарыса қолданылып жүрген нұсқаларды сараптан өткізіп, солардың бірін тілде орнықтырудан бастау алуға тиіс. Сондай – ақ тілімізде арнаулы ұғымды дәл беретін байырғы атауы бола тұрып орынсыз шет тілінің сөзімен алмастырылған немесе сөзжасам, терминжасам тәсілдерін ұтымды пайдалана отырып сәтті жасалған терминде де ұлттық терминологиялық қордан орын алу қажеттілігін назардан тыс қалдыруға болмайды. Термин шығармашылығы терминологияны біріздендіру, жетілдіру жұмыстарымен қатар жүріп жататын үздіксіз процесс болғандықтан, жаңадан жасалып қолданысқа ене бастаған терминдерді іріктеп алумен бірге қажеттілігіне қарай жаңа терминдер жасап, оларды тілде орнықтыруға да көңіл бөлгені жөн. 11 Терминологияны дамыту қағидаттарын белгілеу – терминтанудың өзекті мәселесі.

Сөз тіркесі және сөйлем.

Толық мағыналы, кем дегенде екі сөздің тұлғалық жағынан әрі мағыналық жағынан байланысуын сөз тіркесі деп атайды. Құрамы екі сөзден ғана тұратын сөз тіркесін жай сөз тіркесі деп атайды. Мысалы ; ақылды жігіт, кең дала , мазмұнды әңгіме, темір қасық, студент үлгерімі, т.б. Құрамы үш немесе одан көп сөзден тұратын сөз тіркесін күрделі сөз тіркесі деп атайды. Мысалы; он шақты кітап, тақтаға жақындай түсті, Алматы қаласында тұрады.

Еркін тіркес және тұрақты сөз тіркесі.

Аталуына сай, еркін сөз тіркесінде байланысқа түскен сөздер өз мағыналарын жоймайды. Мәселен, кең бөлме дегенде, осы екі сөздің негізгі лексикалық мағыналары сақталады, демек бірінші сөз (кең) осы сөз тіркесін қандай тұлғалы өзгеріске түсірсек те, кеңістіктің сынып, яғни сын есім болып тұрған қасиеті жоймайды. Дәл сол сияқты, екінші сөз де (бөлме) мекеннің атын білдіріп, сөз табынан зат есім болып тұрған қасиетінен осы сөз

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 10 беті

тіркесінің тұлғалық өзгеріске түсуі ешбір өзгерте алмайды; кең бөлме, кең бөлмеміз, кең бөлмеден, кең бөлмелі, т.с.с.

Бірнеше сөзден құралып, бір ғана ұғымды беру үшін қалыптасып, тұрақтанған тіркесті тұрақты тіркес деп атайды. Көзді ашып-жұмғанша деген тіркес шапшаң дегеннің мағынасын береді. Еркін тіркестен айырмашылығы-төбе шашы тік тұрды деген тіркесті алатын болсақ, мұндағы құрамындағы сөздердің барлығы да өздерінің тура мағынасынан айрылған; екіншіден, солайша мағыналарын жоғалту себепті төрт сөздің төртеуі тіркесудің нәтижесінде қорықты деген бір сөздің ғана ұғымын беріп тұр. Біршама аяқталған ойды білдіретін жеке сөзді немесе сөз тіркесін **сөйлем** деп атайды.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 10 мин.

Жаңа тақырыпты бекіту: 15 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д., 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е., 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т., 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.

3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: ауызша сұрақ-жауап

1. Мамандық саласындағы терминдердің жасалу жүйесі.

2. Медициналық терминдердің ұғымдары және қолданылу аясы.

3. «Терминтану мәселелерінің біздің еліміздегі зерттелу жайы» мәтінімен ауызша жұмыс жасаңыз.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы		044-73/11-241
Әдістемелік өңдеу		104 беттің 11 беті

№ 4 сабақ

5.1. Лексикалық тақырып: Терминологияны стандарттау мәселелері.

Грамматикалық тақырып: Сөздердің байланысу түрлері мен тәсілдері.

Сағат саны: 2 сағат.

90 мин.

5.2. Мақсаты:

- стандарттау ұғымының мәнін түсіндіру;
- стандартталған медициналық терминдермен таныстыру;
- фармацевтикалық атаулардың дұрыс қолдану дағдыларын қалыптастыру.
- Терминологияны біріздендіру жұмыстары туралы түсінік беру;
- Фармацевтикалық терминологияның бірізденуін көрсету.

5.3. Оқыту міндеттері: фармацияға қатысты негізгі атауларды есте сақтауға дағдыландыру.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

4. Тақырыптың негізгі сұрақтары:

1. Терминологияны стандарттау – терминологиялық жұмыстардың бірі.
2. Халықаралық стандарттау жұмыстары.
3. КСРО- дағы стандарттау жұмыстары.
4. Отандық терминологияның стандартталуы.
5. Біріздендіру – терминологиялық жұмыстың бір түрі.
6. Терминологияны біріздендірудің сатылары.
7. Фармацевтикалық терминологияның біріздендіру мақсатында құрылған жұмыс топтары.
8. Терминологияны біріздендіру жұмыстары қандай бағытта жүргізіліп жатыр?
9. Өзге тілдермен термин алмасу дәстүрі.

5. Оқу және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс.

Шағын топпен жұмыс – білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

I топтың тапсырмасы: Терминдерді жасалуына қарай біріздендіріңіздер.

Түбір терминдер	Туынды терминдер		Тіркесті терминдер
	Жұрнақ арқылы жасалған терминдер	Біріккен атаулар	

Табиғи қозғалыс, өсімдік, пиязтүйнек, күйік, ереже, тер, несеп, жақпамай, қанжел, түтік, өтқуық, бұлшықет, жаракат, қыша қағаздар, без, демікпе, асқазан, ойық жара ауруы.

II топтың тапсырмасы: Терминдерді жасалуына қарай біріздендіріңіздер.

Түбір терминдер	Туынды терминдер		Тіркесті терминдер
	Жұрнақ арқылы жасалған терминдер	Біріккен атаулар	

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 12 беті

Аминокышқылдар, амфотерлік, қанжарша, түтікшелер, атеросклероз, кардиограмма, қол таразысы, диастереоизомерлі, шикізат, тамырсабақ, гүл шоғыры, триглицеридтер, күнбағыс.

Сөздердің байланысу түрлері

Қазақ тіліндегі сөздердің өзара байланысу тәсілдері негізінде қалыптасқан байланысу түрлері болады. Ондай байланысу түрлері : қиысу, матасу, меңгеру, қабысу, жанасу. **Қиысу.** Бастауыш пен баяндауыштың жіктік жалғауы арқылы бір жақта және 1—2 жақтарда жекеше я көпше түрде байланысуын қиысу дейміз. Ілияс үйінен жүгіріп шықты. (С. Е.) деген сөйлемде бастауыш пен баяндауыш ІІІ жақта қиысып тұр. Егер Ілияс деген сөздің орнына біз деген І жақтағы сөзді қойсақ, баяндауыш та өзгеріп, І жақ көпше түрде айтылады: біз жүгіріп шықтық.

Матасу. Ілік септік жалғаулы сөз бен тәуелдік жалғаулы сөздің байланысу түрін матасу деп атайды. Менің әкем Бауыржанның батырлығын, қамқорлығын айтып отырушы еді. (Ә. Нұрш.) Осындағы менің әкем, Бауыржанның батырлығы, Бауыржанның қамқорлығы тіркестері матаса байланысып тұр.

Меңгеру. Басыңқы сыңар мен бағыныңқы сыңардағы сөздің атау мен іліктен басқа септік жалғауларының біреуі жалғану не шылаулар арқылы байланысу түрін меңгеру деп атайды. Игілік Қызылжардан бұл жолы да ренжіп қайтып еді. (Ғ. Мұс.) Сөйлемдегі Қызылжардан қайтып еді меңгеріле байланысып тұр.

Қабысу. Сөздердің қатаң орын тәртібі нәтижесінде қатар тұру арқылы байланысу түрін қабысу деп атайды.

Одағым десем ойыма Айдын шалқар көл түсер (Жамбыл.) Осындағы айдын шалқар көл дегендер берік орын тәртібі арқылы байланысқан, олардың орнын ауыстырсақ, байланыс бұзылады.

Жанасу. Басыңқы сыңары мен бағыныңқы сыңарының орын таңдамай, жақын да, қашық та тұруы арқылы байланысу түрі жанасу деп аталады. Мысалы: Ол мектепті биыл бітірді деген сөйлемде биыл сөзі бітірді деген сөзге қатысты болып, оның тұрған орны арқылы байланысқан. Кейде Ол биыл мектепті бітірді немесе Биыл ол мектепті бітірді болып, араға сөз салып та байланыса береді

Сөздердің байланысу тәсілдері.

Сөйлемдегі сөздер бір-бірімен грамматикалық байланыста қолданылады. Кез-келген қатар тұрған сөздер бір-бірімен байланыса бермейді. Сөздердің сөйлемде байланысуының белгілі бір заңдылығы бар. Қазақ тілінде сөйлемдегі сөздер жалғау арқылы, шылау арқылы, сөздердің орын тәртібі арқылы, интонация арқылы байланысады.

1) Сөздер септік, тәуелдік, жіктік жалғаулары арқылы бір-бірімен байланысқа түседі. Осы жалғаулардың қатысуымен сөздің өзара байланысынан белгілі синтаксистік қатынас, грамматикалық мағына беріп отырады. Мысалы: Мен өз Отан+ым+ды сүйе+мін. Мұндағы (-ым) тәуелдік жалғауы, (-ды) табыс септігінің жалғауы, (-мін) жіктік жалғауы.

2) Сөздер ретіне қарай шылаулар арқылы байланысады. Мысалы: Қазақ елі бейбітшілік үшін ынтымағын нығайтады. Мұнда көмекші рөл атқарып тұрған үшін шылауы, ол мақсаттың мағынасын тудырып тұр.

3) Сөздер орын тәртібі арқылы да байланысады. Мысалы: Тас жолды ағаш күрекпен күредік деген сөйлемде тас пен жол, ағаш пен күрек сөзі қатар тұруы арқылы анықтауыштың қатынаста орын тәртібі арқылы байланысқанын көрсетеді. Ал егер осы сөздердің орнын өзгертіп жіберсек, мүлде басқа мағына немесе мағынасыз сөйлем туады (тас күрек, ағаш жол). Бұл сөздер бір-бірімен тиянақты орын тәртібі арқылы байланысқа түседі.

4) Интонация арқылы байланысу. Мұнда екі сөздегі орын тәртібі тиянақты болуымен бірге, екеуінің арасында айтылуда дауыс ырғағы сақталып, екінші сөз сәл көтеріңкі естіледі, ал

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 13 беті

жазуда ол сөздер сызықшамен ажыратылады.

Мысалы: Ол – бухгалтер.

Қазақ тіліндегі сөздердің өзара байланысу түрлерінің бес түрі бар. Олар: қиысу, матасу, меңгеру, қабысу, жанасу.

1) Бастауыш пен баяндауыштың жіктік жалғауы арқылы бір жақта және 1-2 жақарда жекеше, көпше түрде байланысуын қиысу дейміз. Ілияс дүкеннен жүгіріп шықты деген сөйлемде Ілияс пен шықты, бастауыш пен баяндауыш ІІІ жақта қиысып тұр.

2) Ілік септік жалғаулы сөз бен тәуелдік жалғаулы сөздердің байланысу түрін матасу деп атайды. Менің әкем Бауыржанның батырлығын, қамқорлығын айтып отырушы еді.

Осындағы менің әкем , Бауыржанның батырлығы, Бауыржанның қамқорлығы тіркестері матасып тұр.

3) Бағыныңқы сыңар мен бағыныңқы сыңардағы сөздің атау мен іліктен басқа септік жалғауларының біреуі жалғану не шылауы арқылы байланысу түрін меңгеру деп атайды. Игілік Қызылжардан бұл жолы да ренжіп қайтып еді. Сөйлемдегі Қызылжардан қайтып еді меңгеріле байланысып тұр.

4) Сөздердің қатаң орын тәртібі нәтижесінде қатар тұру арқылы байланысу түрін қабысу деп атайды.

Отаным десем ойыма

Айдын шалқар көл түсер...

Осындағы айдын, шалқар көл дегендер берік орын тәртібі арқылы байланысқан, олардың орнын ауыстырсақ, байланыс бұзылады.

5) Басыңқы сыңар мен бағыныңқы сыңардың орын тандамай, жакын да, қашық та тұруы арқылы байланысу түрін жанасу деп атайды.

Биыл ол мектепті бітіреді. Бұл сөйлемдегі биыл (бағыныңқы) сөзі бітіреді (басыңқы) сөзімен арасына сөз салып та, ол мектепті биыл бітіреді болып қатар тұрып та байланысады.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 14 беті

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.

3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7.Сұрақтар мен тапсырмалар:

1. КСРО- дағы стандарттау жұмыстары.
2. Отандық терминологияның стандартталуы.
3. Терминологияны стандарттау – терминологиялық жұмыстардың бірі.
4. Халықаралық стандарттау жұмыстары.

№ 5 сабақ

5.1.Тақырып: Терминологияны біріздендіру мәселелері.

Грамматикалық тақырып: Жай сөйлем және оның түрлері.

Сағат саны: 2 сағат.

90 мин.

5.2. Мақсаты: терминология туралы мәліметтер жинақтап, байланыстыра отырып, ондағы жаңа сөздерді игерту, сөздермен сөйлем құрастырып, оларды тілдік қатынаста пайдалануға үйрету.

5.3. Оқу мақсаттары: студенттердің тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Терминологияның жасалу жолдары.
2. Біріздендіру дегеніміз не?
3. Терминологияны біріздендіру мәселелері

5. 5.Оқу және оқытудың әдістері: Шағын топпен жұмыс.

Шағын топпен жұмыс – білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Терминологияны біріздендіру мәселелері .

Арнаулы салалардың атаулары термин сөздер туралы сөз болған жерде бірізділік мәселесі міндетті түрде көтеріледі. Біріздендіру – терминология болған жерде үздіксіз жүргізіліп отыруға тиіс негізгі терминологиялық жұмыстардың бірі болғандықтан да термин туралы алғаш сөз бола бастаған жылдардың өзінде-ақ бірізділік мәселесіне айрықша мән берілген еді. Терминологияны біріздендіру бірнеше сатыдан тұратын ауқымды да күрделі жұмыс. Тілші - терминолог ғалымдар терминологияны біріздендірудің алты сатысын атап көрсетіп жүр. Бірінші – белгілі бір тармақтың шеңберінде біріздендіру Екінші – сала шеңберінде біріздендіру Үшінші – нақты бір ұлт тілінің шеңберіндегі біріздендіру Төртінші – туыстас тілдер шеңберіндегі біріздендіру Бесінші – тіларалық, ұлтаралық біріздендіру Алтыншы – халықаралық, бүкіл ортақ терминдері бар тілдер арасындағы біріздендіру Халықаралық біріздендірудің түпкі мақсаты – екі немесе одан да көп тілдердің

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 15 беті

терминологиялық жүйесінің ортақтығын арттыру. Сол себепті де кезінде бұл терминді А.В.Крыжановская «Терминологиялық интеграция» деп атауды ұсынған болатын. Біріздендіру жұмысы ең алдымен, ұғым 12 мазмұнын дәл бермейтін, терминге қойылатын талаптарға сай келмейтін атаулардан арылып, сәтсіз жасалған баламалар мен терминологияда ретсіздік туғызып, жарыса қолданылып жүрген нұсқаларды сараптан өткізіп, солардың бірін тілде орнықтырудан бастау алуға тиіс.

Жай сөйлем және оның түрлері

Жай сөйлем-бір немесе бірнеше сөз бен сөз тіркестерінен құралып, тиянақты бір ғана ойды білдіретін сөйлем. Жай сөйлемнің негізгі ерекшелігі — құрамындағы сөздер өзара бір-бірімен семантикалық бірлікте болады, екпін тұтастығы, сөздердің орын тәртібі сақталады. Құрылымы жағынан жай сөйлем бір сөзден де, екі не одан да көп сөзден де тұрады.

Жай сөйлемнің түрлері

Жақты сөйлем-бастауышы бар, жасырын тұрғанда да баяндауышы арқылы табуға болатын сөйлем түрі. **Мысалы:** Арада сүт пісірімдей уақыт өтеді. Кенет отқа көзі түсіп кеткен т.б.

Жақсыз сөйлем-баяндауыштың бір өзі сөйлемге негіз болатын жай сөйлемнің түрін жақсыз сөйлем деп атайды. **Мысалы:** Менің айтқаным келді. Бір жерде көргенім бар т.б.

Жалаң сөйлем -тұрлайсыз мүше қатыспаған сөйлемді атайды. **Мысалы:** Ойын қызық. Үй жылы. Қарағың келеді т.б.

Жайылма сөйлем-тұрлаусыз мүше қатысқан сөйлемді атайды. **Мысалы:** Едіге ұзақ жол жүрді. Алыстан мұнар тау көрінеді т.б.

Толымды сөйлем-ойға қатысты сөйлем мүшелерінің барлығы қатынасқан сөйлемді атайды. **Мысалы:** Шашубай мерген еді. Ол шиті мылтықпен кешке киік атып әкелді т.б.

Толымсыз сөйлем-ойға қатысты сөйлем мүшесінің біреуі түсіп қалған сөйлем түрі. **Мысалы:** Қарлығаштар тағы келді. Қайта-қайта келе берді т.б.

Атаулы сөйлем-кейбір жай сөйлемдер іс-оқиғаны баяндамайды, тек заттың, құбылыстың, мезгілдің, мекеннің атауын ғана білдіреді ондай сөйлемдер атаулы сөйлем деп аталады. **Мысалы:** Дала. Егін даласы рақат құшағында т.б.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан. (1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан. (2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д., 2019
4. Ілияс Д./ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е., 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т., 2019 Кемелхан Д.Ж./ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 16 беті

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.

3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау : ауызша сұрақ жауап.

1. Біріздендіру дегеніміз не?

2. Біріздендіру термині қашан ресми бекітілді және оның орысша баламасы қандай?

3. Отызыншы жылдардағы терминологияны біріздендіру жұмыстарына сипаттама беріңіз?

4. Тоқсаныншы жылдардағы біріздендіру жұмыстарының ерекшелігі неде?

5. Қошке Кемеңгерұлының редакторлығымен басылып шыққан «Қазақша-орысша тілмашта» берілген төмендегідей терминдер мен атауларға мысалдар келтіріңіз?

6. Тілішілік біріздендіру, тіларалық біріздендіру ұғымдарына анықтама беріңіз?

7. Жай сөйлем және оның түрлері.

№6 сабақ

5.1.Лексикалық тақырып: Терминологияны реттеу. Терминжасамның морфологиялық (синтетикалық) тәсілі.

Грамматикалық тақырып: Бөгде сөздер және оның түрлері.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты:

-білім алушыларды мемлекеттік тілде салауатты өмір салты жайында әңгімелеуге үйрету;
- білім алушыларды терминологиядағы сөзжасамның мәселелер жөнінде еркін тілдесуге үйрету;

5.3. Оқу мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Реттеу дегеніміз не?

2. Терминологияны реттеу жолдары.

3. Терминжасамның анықтамасы мен жасалу жолдары.

5.5.Оқу және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 17 беті

Шағын топпен жұмыс – білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Білім алушылар екі топқа бөлінеді.

«Шынықсаң-шымыр боласың» бағытымен дене тәрбиесі мен салауатты өмір қағидаттары туралы, студенттер тіл мәдениетін пайдалана отырып, ауызша жұмыстар атқарады.

Терминологияны реттеу.

Терминологияны реттеу туралы Терминдерді белгілейтін ұғымдарына мүмкіндігінше толық сәйкес келуін іздеуге бағытталған мамандардың бірлескен жұмысы реттеу деп аталады. Реттеуді ғалымдар түрліше түсініп, әрқалай түсіндіреді: Бірі бұл жұмысты біріздендіру аясында қарастырса, екіншілері кең мағынада қолданып, терминологиялық жұмыстардың барлығының басын қосып реттеу деп ұғады. Д.С.Лотте және Г.В.Степановтың терминологияны реттеуге қосқан үлесі мол. Реттеудің мамандардың бірлескен жұмысы негізінде жүзеге асатынын ескеріп, терминологияны реттеу жұмысын осы бағытта жүргізу керектігін айрықша атап айтқымыз келеді.

Терминжасамның морфологиялық (синтетикалық) тәсілі

Терминжасамның синтаксистік (аналитикалық), лексикосемантикалық немесе терминдену тәсілі. Калькалау – терминжасамның бір тәсілі ретінде. Ұлттық термин қорымызда аналитикалық жолмен жасалған терминдер өте мол. Соған қарамастан, қазақ тіл білімінде терминжасамның синтаксистік тәсілі, бұл тәсіл арқылы жасалған терминдердің тілдік табиғаты әлі арнайы зерттеле қоймаған, жекелеген ғылыми еңбектер мен мақалаларда ғана сөз болып жүрген мәселелерінің бірі. Терминологиялық лексикамыздың қомақты бөлігін екі, үш немесе одан да көп сыңарлы терминдердің құрайтынын ескерсек, терминжасамның бұл тәсілін арнайы қарастырудың, жан-жақты зерттеудің мәні зор екендігі сөзсіз. Аналитикалық тәсіл ретінде қарастырылып жүрген сөзжасам амалдары жөніндегі осы саланы арнайы зерттеп жүрген ғалымдарымыздың пікірлері әр уақытта сәйкесе бермейді. Оны белгілі тілші ғалымдардың мына төмендегі жазғандары анық көрсетеді. Тілдегі тілдік процестегі себепсалдарлық құбылыс, байланыстарға мән бере бермегендіктен кейде сөзжасамның бұл тәсіліне біріккен, кіріккен сөздер, қосарланған, қайталанған сөздер тіркесті (күрделі) сөздер жатқызылады. Бұлар яғни, біріккен (кіріккен) сөздер, қос сөздер, тіркескен сөздер сөзжасам тәсілі емес, сол сөзжасам тәсілі (аналитикалық немесе синтаксистік) негізінде пайда болған нәтиже яғни жаңа туындылар, олар біріктіру процесі арқылы қосарлау я қайталау, тіркестіру нәтижесінде туған тілдік единицалар. Сондықтан бұл екі түрлі тілдік құбылысты бір-бірімен шатастыруға болмайды. Соған қарамастан грамматикаларда бұлар күрделі сөздер және оның түрлері ретінде – деп жазды тілші ғалым С.Исаев. Жуырда 2002 жылы тіл білімі институты шығарған көлемді еңбектің бір саналатын «Қазақ грамматикасы» авторлары – «Біріккен сөздер дүние жүзіндегі тілдерге өте кең тараған. Олардың аналитикалық тәсіл арқылы жасалатыны да ғылымда әбден танылған» және «қос сөздер тілдің аналитикалық тәсілінің қосарлама тәсілі арқылы жасалады» – деп жазады. Бұл еңбектің сөзжасам бөлігін жазған тілші –морфолог ғалым Н.Оралбаева. Көріп отырғанымыздай, сөзжасам мәселелерін арнайы зерттеген белгілі тілші ғалымдардың пікірлері бір арнаға тоғыса бермейді. Тіл білімінде бұл мәселе әлі де жан-жақты зерттеліп, ғалымдар бір ортақ пікірге келе жатыр. «Қазақ грамматикасы» авторлар ұжымы жазған, А.Байтұрсынұлы атындағы тіл білімі институтының ғылыми кеңесі ұсынған академиялық еңбек болғандықтан 1)сөзқосым, 2)қосарлау, 3) тіркестіру, 4)қысқарту тәсілдерін біз осы негізде аналитикалық тәсілдің құрамында қарастырып, болашақ филологтар мен сала мамандарына ұсынып отырмыз. Терминтанушылар әр түрлі еуропа тілдері терминологиясының 60%- дан 95%-на дейін осы тәсілмен жасалған терминдер көп

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 18 беті

болатынын атап көрсетіп жүр. 70 жылдары жазылған М.И.Макованың ғылыми мақаласында ағылшын тіліндегі сөздердің тіркесуі арқылы жасалған терминдер терминологияның 70 пайызын құрайтынын көрсетсе, З.М.Осипенко кандидаттық диссертациясында орыс терминологиясындағы тіркесті терминдер терминқордың 62-77 пайызын құрайды деп көрсетеді. В.Н.Прохорованың да орыс тіліндегі синтаксистік жолмен жасалған терминдер туралы пікірі осы алдыңғы ғалымның тұжырымын растай түседі. Ол «Терминжасамда синтаксистік тәсіл өте белсенді түрде жұмсалады. Орыс тіліндегі термин жасаудың бұл дәстүрлі тәсілі қазір де ең өнімді тәсілдердің бірі болып табылады» – деп көрсетеді. Бұл тәсіл қазақ тілінде де өнімділігімен ерекшеленеді. Олай болуының себептері арнайы зерттеуді қажет етеді. Алайда кейбір себептері туралы қазірдің өзінде айтуға болады деп ойлаймыз. Бір себебі – біздің терминологиялық лексикамыздың құрамындағы көп компонентті терминдердің басым бөлігі орыс тілінен тікелей аударылып алынған. Оған кез келген арнаулы саланың терминологиясынан мысал келтіруге болады. Терминологияда бір арнаулы ұғымның екіншісімен түрлі байланысын көрсететін, тегі бір ұғымдардың түрлерін білдіретін атаулар жиі ұшырасады. Әдетте ондай атауларды бір сөзбен беру оңай бола бермейді. Сондықтан екінші бір себебі - түр атаулары болып келетін терминдер, логикалық жүйеге сәйкес ұғым мазмұнын дәл беру мақсатымен көп сыңарлы болады. Тек терминологияда емес қазақтың жалпыхалықтық тілінде де сөзтіркесімнің өнімді тәсіл болғандығын сөзжасам саласын зерттеген тіл мамандары атап көрсетеді. «Сөзтіркесім – жаңа сөз жасаудың ең өнімді жолы. Қазақ тілінде зат немесе құбылыстың атын тіркестіріп атау жиі ұшырайды. Бұл сөздер аталым дәрежесіне жеткен сөздер. Егер сөз тіркесі лексикалық тұтастыққа айналып, аталым дәрежесіне ие болса сөз тіркесі қызметін тоқтатады. Мұндағы басты қасиет – ұғымның атауы дәрежесіне жетуі». Біздің терминологиялық лексикамыздағы сөздердің тіркесуі арқылы жасалған терминдердің үлес – салмағы әзірге статистикалық тұрғыдан дәл көрсетілген емес. Дегенмен кейбір арнаулы салалардың терминдер жүйесін зерттеген еңбектердің нәтижесіне қарағанда қазақ терминологиясында да көп сыңарлы терминдердің 60 пайызын (ең кем дегенде) аз болмайтыны байқалады. Ендеше мұндай өнімді тәсілдің лингвистикалық табиғатын арнайы зерттеп, термин шығармашылығында тиімді пайдаланудың қажеттігі күмән туғызбайды. Солай бола тұрса да, бұл мәселенің әлі басы ашылмаған, аражігі ажыратылмаған қырлары жеткілікті. Жалпы қазақ терминологиясында ең аз зерттелген мәселенің бірі осы көп сыңарлы терминдердің тілдік табиғаты. Тілші ғалымдар мен терминтанушылардың бірнеше сөздің тіркесуі арқылы жасалған терминдер туралы пікірлерінің өзі бір арнаға тоғыспайды. Бірқатар ғалымдар терминдердің көп сыңарлы болуы терминнің ықшамдылығы, қысқалығы талабына қайшы десе, екіншілері мұндай терминдер ұғым мазмұнын дәл береді деген пікір білдіреді. Мәселен, белгілі турколог ғалым К.Мұсаев «Термин жасауда күрделі терминдердің сыңарларының (компонент) артуы жалпы үрдісі байқалады. Бұл үрдіс терминнің қысқалығы қағидатына қайшы келеді және тілдік практикада қиындықтар туғызады» - дейді. Бұл пікірмен келісе бермейтін мәселенің екінші қырына назар аудару қажет дейтін пікірдің бірін «Жалпы терминология» атты монографиядан кездестіруге болады. «Сипаттама терминдерден арыламыз немесе қандай да бір жолдармен олардың санын кемітеміз деу мүлде дұрыс емес деп санаймыз. Егер термин жасалып, қолданылып жүрген болса, оны алмастыру – ол белгілейтін таңбаланушыны «қайта атау» болып табылады. Ал мұндай әрекет ғылыми және техникалық ойлау жұмыстарын жақсартпайтыны белгілі». Екі түрлі пікір айтқан ғалымдардың бірі – терминнің ықшам, қысқа болуы керек деген талапты басшылыққа алса, екіншісі – терминнің ұғым мазмұнын қамтуды, мағынасының дәлдігін ескерген. Қазіргі қазақ тілінің сөзжасам жүйесі атты ұжымдық монографияның авторлары аналитикалық тәсілдің ішкі түрлерін атап көрсетіп, олардың әрқайсысына анықтамалар берген. Төмендегі аналитикалық тәсілдің жіктелуі мен анықтамалар осы еңбек бойынша беріліп отыр. Олар: 1) сөзқосым , 2) қосарлау, 3) тіркестіру , 4) қысқарту . Сөзқосым тәсілі арқылы біріккен,

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 19 беті

кіріккен атаулар жасалады. Ондай атаулар қазақ тілінде көптеп саналады. «Біріккен сөз дегеніміз – жеке-дара 15 сөздердің өзара шоғырлана тұтасуынан жасалған дербес лексикаграмматикалық мағыналары бар туынды сөздер». Екі я онан да көп түбір сөздер біртұтас дыбыстық құрамға қосылып, бір лексикалық мағына беріп, бір ұғымды білдіріп, бір лексикалық единица жасайды. Мысалы, енбекақы, асқазан, зейнетақы, гүлсерік, бессайыс, елтаңба, әнұран, әуежай, бағдарлама, жеделхат, жанкүйер, желкерме (парашют), қолжазба, қолхат, мұражай, сусабын (шампунь), дәйексөз (цитата), оққағар (телеохранитель), т.б. сөздер осы сөзқосым (словосложение) тәсілімен жасалған. Екі сөздің бірігу нәтижесінде іштей морфемалық, дыбыстық өзгерістерге ұшырап, әбден жымдасып, тұтасып кеткен біріккен сөз түрін кіріккен сөз дейді. Мысалы, білезік, қарлығаш, сексен, тоқсан т.б. Сөздерді қосарлау арқылы сөз жасау қазақ тілінде бұрыннан бар тәсіл. Қос сөздер тілде екі сөздің қосарлануы арқылы және бір сөздің қайталануы арқылы жасалады. Соған сәйкес олар қосарлама қос сөздер және қайталама қос сөздер деп екіге бөлінеді. Бұл тәсіл терминжасамда да едәуір пайдаланып жүр. Оған осы тәсілмен жасалған төмендегідей терминдер мысал бола алады. Мәселен, оқ-дәрі (порох), сауда-саттық (торг), тепетендік (паритет), керек-жарак (принадлежность), келісім-шарт (контракт), карама-қайшылық (противоречие), құрал-сайман (инвентарь), алым-салық (дань), шағым-талап (рекламация), қару-жарак (вооружение), сана-сезім (сознание), көші-қон (миграция) т.б. Тіркестіру. Тіркесті күрделі атаулар – екі немесе одан да көп сөзден тұратын, әр сыңары бөлек жазылатын күрделі сөздердің түрі. Көп сыңарлы термин атаулары терминтану саласындағы еңбектерде терминологиялық сөз тіркесі деп те атайды. «Терминологиялық сөз тіркесі – бұл арнаулы кәсіптік ұғымның атауы қызметін атқаратын екі (немесе бірнеше) толық мағыналы сөздердің мағыналық және грамматикалық бірлігі». Терминологиялық лексика құрамындағы көп құрамды терминдердің едәуір бөлігі атаулық тіркестер мен күрделі сөздер болып келеді. Кейінгі жылдары бөлек жазылатын күрделі сөздер мен атаулық (номинативті) тіркестерді құрылымы жағынан тең дәрежедегі тілдік бірліктер ретінде тану қажет дейтін көзқарас басымдыққа ие болады. Атаулық (номиативті) тіркестер – бір жағынан еркін тіркестер, яғни сөз тіркестерімен, екінші жағынан, біріккен, кіріккен, сондай-ақ күрделі сөздер аралығындағы тіркестер, басқаша айтқанда, тұрақталған атаулар, сондықтан да бұлар сөз тіркесінің қатарына жатпайды. Бұл тәрізді тіркестер ғасырлар бойы қолданудың барысында синтаксистік қатынасы жағынан солғындап, бір заттың (ұғымның) атауы ретінде тұрақталған». Ғалымдар лексикалық бірлік ретінде орныққан мұндай тіркестерді сөз тіркесі деп тану дұрыс емес, оларды күрделі атау деп білу керек деген пікір айтады. Мысалы, ауыз су, ақ орда, ас тұзы, асық жілік, ортан жілік, кәрі жілік, бел омыртқа, кіндік шеше, өгей шеше, күрек тіс, азу тіс, қарын бөле, 16 мүшел жас, күйеу бала, тоқ ішек, ақ түйіршік, азат жол, ғарыш айлағы сияқты атауларды сол қатарға жатқызуға болады. Терминологиялық сөз тіркестерінің бәрін тіркесті күрделі атаулар деу қиын. Олардың арасында сөз тіркесі түрінде келетін, төрт, бес немесе одан да көп сөзден тұратын терминдер бар. Сондықтан тіркесті күрделі атаулар мен терминологиялық тіркес деп аталып жүрген терминдерді арнайы зерттеп, олардың өзіндік ерекшеліктері мен ортақ қырларын анықтаудың маңызы зор. Сөз тіркестерін есімді тіркестер, етістікті тіркестер деп, септік жалғауларының қатысуына қарай – барыс жалғаулы, табыс жалғаулы, жатыс жалғаулы, шығыс жалғаулы, көмектес жалғаулы сөз тіркестері деп, ал байланысуы жолдарына қарай – қабыса байланысқан матаса байланысқан, меңгеріле байланысқан сөз тіркестері деп жүктеу дәстүрі бар. Қысқарту немесе қысқарым (аббревиация) тәсілі. Тілдегі ықшамдау заңдылығына байланысты сөздерді қысқартып алу қазақ тілінде ертеден бар тәсіл. Тілші ғалымдар кеңес дәуіріне дейін кісі аттары Бекмұхамбет - Беке, Сәрсенғали - Саке, Айнагүл- Айнаш т.б. қысқартылып алынғанын атап көрсетіп жүр. Ал кеңес дәуірінде көбінесе мекеме атаулары қысқартылып алынған. Қысқарған сөздердің барлығы да сөз табы ретінде тек зат есімге жатады. Қысқарған сөздер жасалу жолына қарай төрт топқа бөлінеді. 1. Дыбыстық я әріптік қысқарымдардан жасалған зат есімдер. ТМД (Тәуелсіз мемлекеттер

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 20 беті

достасығы), БАҚ (Бұқаралық ақпарат құралдары), АҚШ (Америка Құрама штаттары), БҰҰ (Біріккен Ұлттар Ұйымы) т.б. 2. Буындық я бөлімдік қысқарымдардан жасалған зат есімдер Қалатком, кеңшар (кеңестік шаруашылық), Ономком т.б. 3. Дыбыстық, әріптік және буындық қысқарымдардан жасалған зат есімдер. Қаз МУ, ҚазАГА (қазақтың ақпарат агентігі). 4. Буындық я бөліктік қысқарым мен тұтас сөз бірікпесінен жасалған зат есімдер. Мемтерминком, ҚазАқпарат, Қазақтелеком, Мембаспаком, ҚазмұнайГаз, Еуроазия (Европа - Азия), Меммүлік т.б. Қысқартудың бұл түрін аралас қысқартулар деп те атайды. Қысқарған сөздерді қазақ тілінің өз табиғатына етене құбылыс деген пікірлер бар. Алайда соңғы кезде сөз қысқартуды сөзжасам тәсілі ретінде ал қысқарған сөздерді лексикалық бірлік ретінде танушылар көбейіп келеді. Оның себебі былай деп түсіндіріледі: «Қысқарған сөздер күрделі толық атаудың бір варианты ретінде дербес сөз қызметін атқарады. Сөзге қойылатын барлық талапқа жауап береді. Қысқарған сөздердің белгілі мағынасы бар тілдегі дайын сөз, сөйлемге дайын сөз ретінде кіреді, сөйлемде бір сұраққа жауап береді, бір құрамда қолданылады яғни құрамы тұрақты, біртұтас қалпында жазылады, айтылады.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д., 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е., 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т., 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ./РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: ауызша сұрақ жауап

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 21 беті

1. Терминологияны реттеу жұмыстарына қандай мамандардың қатысуы міндетті болып есептеледі?
2. Терминологияны реттеудегі нормалау жұмысының неше түрін кездестіруге болады?
3. Арнайыландыру (специализация) дегеніміз не?
4. Терминдерді жүйелеу дегеніміз не?
5. Терминологияны лингвистикалық реттеу мақсаты үшін неше қызметті орындау маңызды болып есептеледі?
6. Терминологиялық реттеу жұмысының кезеңдерін атаңыз?
7. Бөгде сөздер және оның түрлері.

№ 7 сабақ

5.1. Лексикалық тақырып: Терминжасамның лексика – семантикалық немесе терминдену тәсілі.

Грамматикалық тақырып: Сөйлем мүшелері.

Сағат саны: 2 сағат

90 мин.

5.2. Мақсаты: терминдердің жасалуын түсіндіру, морфологиялық тәсілмен жасалған терминдердің мағынасын ашу, тіркесу арқылы жасалған фармацевтикалық терминдермен, калькалау тәсілі арқылы жасалған термин үлгілермен таныстыру, теориялық білімдерін практикамен ұштастыру, терминдерді дұрыс қолдану дағдыларын қалыптастыру

5.3. Оқыту мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Фармацевтикалық терминдерді тілдік нормаларға сай қолдануға баулу; халықаралық терминдердің маңыздылығын түсіндіру; фармацевтикаға қатысты негізгі атауларды есте сақтауға дағдыландыру.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі сұрақтары:

- Терминдердің морфологиялық тәсіл арқылы жасалу жолын түсіндіретін сызба (схема) әзірлеңіз.
- Тәсілдің теориялық мәселелерін қамтып, презентация әзірлеңіз.
- Фармацевтикалық оқулықтардан синтетикалық тәсіл арқылы жасалған сөздердің сөзжасамдық тізбекке жинақтап, кеспе қағаздарын әзірлеу.

5.5. Оқу және оқытудың әдістері: презентация

Презентация студенттерге слайдтар, қағазда үлестірілетін материалдар, компьютер экранда анимациялық көріністерді бейнелеуге, дайындауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар тақырыптарды еркін меңгеруге көмектеседі.

Терминжасамның морфологиялық (синтетикалық) тәсілі

Қазақ тіліндегі сөзжасамның тәсілдері мен жлдары ішіндегі ең өнімділерінің бірі – қосымшалар арқылы сөз жасау тәсілі деп саналады. Сөзжасамның бұл түрін тіл білімінде синтетикалық тәсіл немесе морфологиялық тәсіл деп атайды. Жалпы жалғамалы тілдерде морфологиялық тәсіл туынды сөздерді жасаудың ең негізгі, өнімді тәсілдерінің қатарына кіреді. Бұл тәсіл арқылы туындайтын сөздер екі тілдік бірліктің қатысуымен жасалады. Олар лексикалық мағыналы сөз және сөзжасамдық жұрнақ. Басқаша былай өрнектеп көрсетуге болады:

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 22 беті

1	2	3

Лексикалық мағыналы сөз сөзжасамдық жұрнақ = туынды сөз

Тіліміздің сөз тудырушы жұрнақтарының толық лексикалық мағынасы бар сөздерге жалғану арқылы жасалған атау сөздер, ғылым мен техниканың түрлі салаларының терминдері сол ұғымдар жүйесінің өзара ішкі байланысын, жүйелік ерекшеліктерін көрсетіп тұруы үшін туынды терминдердің тұлғасы да белгілі бір үлгімен жасалуы тиіс.

Арнаулы салалардың терминдері ұлт тілінде түрлі сөзжасамдық үлгімен жасалып, олар бір сөзжасамдық түр (сөзжасамдық тип) құрап тұрса, онда терминологиялық лексиканың жүйелілігі арта түсері анық. Ғылым мен техниканың әр саласының терминдерін ұғымдар жүйесінің ерекшеліктерін, ішкі байланысын логикалық тұрғыдан ескере отырып, олардың атауларын бірнеше сөзжасамдық типпен жасау орнықса, онда бүкіл терминологиялық лексиканы тілдік тұрғыдан жүйелеуге де негіз қаланады.

Бір сөзжасамдың түрге бірнеше сөзжасамдық үлгі кіре алатын болғандықтан, термин жасау барысында туынды терминдердің жасалу үлгілерін анықтау арқылы сөзжасамдық түрдің ішкі құрылымын да айқындап, термин шығармашылығында соны ескеріп отыру да маңызды.

Сөзжасамдық үлгі дегеніміз – туынды сөздердің нақты жасалу үлгісі. **Сөзжасамдық жұп** – туынды сөздің жасалуына негіз болатын сөз бен одан жасалған туынды сөзден тұратын сөзжасамдық тізбектің ең кіші мүшесі.

Қосымшалар арқылы сөз жасаушы мамандар **сөзжасамдық ұя** (словообразовательное гнездо), **сөзжасамдық тарам** (словообразовательная парадигма), **сөзжасамдық жұп** (словообразовательная пара), **сөзжасамдық тізбек** (словообразовательная цепочка), **сөзжасамдық саты** (словообразовательная ступень) сияқты ұғымдарды да біліп, термин шығармашылығында олардың өзара байланысына назар аударғаны жөн. Жүйеленген терминология жасау үшін мәселенің бұл қырын назардан тыс қалдыруға болмайды.

Сала мамандарының тілді білу деңгейі әркелкі болатындықтан олардың қаламынан туындайтын арнаулы атаулардың да сапасы біркелкі бола бермейді. Сондай-ақ термин жасап, терминологиялық сөздік түзіп жүрген түрлі сала мамандарының көбінесе арнаулы лингвистикалық білімі бола бермейтіндіктен термин шығармашылығында сөз тудырушы жұрнақтарды пайдалану барысында қателіктерге ұрынып жататын жағдайлар да аз ұшыраспайды. Термин жасау барысында жұрнақтардың қандай грамматикалық мағына үстейтінін, жалғану ерекшеліктерін білмей болмайды. Сол себепті төменде әр түрлі сөз таптарынан зат есім тудыратын негізгі жұрнақтар мысалдарымен қоса беріліп отыр.

Терминжасамның лексика-семантикалық немесе терминдену тәсілі

Термин шығармашылығының бұл тәсілінің жалпы әдеби тілдегі лексика – семантикалық тәсілден елеулі өзгешіліктері бар екендігін тілші ғалымдар атап көрсетіп жүр. Мәселен В.В.Виноградов термин жасаудың семантикалық тәсілінің жалпы әдеби тілдегі семантикалық тәсілден айырмашылығы жалпы әдеби тілде сөздің семантикалық тұрғыдан өзгеріске ұшырауы терминологиядағыдай емес, ұзақ эволюциялық процесс екенін айтса В.П.Даниленко да осы пікірді қолдап терминологияда тілді бұрыннан бар сөздің семантикалық тұрғыдан өзгеріске ұшырап, жаңа мағынаға бейімделуі үшін ұзақ мерзімнің қажет емес екендігін атап көрсетеді. Сондай –ақ, соңғы аталған автор «жалпы әдеби тілде бұрыннан бар сөздердің семантикалық тәсіл арқылы мағыналық тұрғыдан қайта жаңғыруын яғни семантикалық тәсілді сөзжасамның тұрақты және сенімді тәсілі деп тануға болмайды. Тек жаңа дербес мағынаға ие болған жекелеген сөздер туралы ғана айтуға болады. Ал ғылым

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 23 беті

тілінде семантикалық тәсілдің орны айрықша. Бұл тәсілдің көмегімен жаңа терминдерге деген барлық сұраныстар өтеліп отырады»- дейді.

Сөйлем мүшелері

Сөйлем мүшесі деп сөйлем құрамында тұрып, белгілі бір сұрауға жауап беретін толық мағыналы сөзді, сөз тіркесін не күрделі сөзді атаймыз. Сөйлем мүшелері сөйлемдегі маңызына, қызметіне қарай тұрлаулы мүшелер және тұрлаусыз мүшелер болып екі топқа бөлінеді.

Сөйлемде сөздер бір-бірімен грамматикалық байланысқа түсіп, белгілі мағынаны, ұғымды білдіріп, ой білдіруге себебін тигізіп тұрады. Сөйлем ішінде басқа сөздермен грамматикалық байланысқа түсіп, белгілі бір сұраққа жауап бере алатын мағыналы сөзді я сөз тізбегін сөйлем мүшесі дейміз. Сөйлем мүшелері атқаратын қызметі жағынан бастауыш, баяндауыш, толықтауыш, анықтауыш, пысықтауыш болып беске бөлінеді. Олар сөйлем құрай алу қасиетіне байланысты тұрлаулы мүше және тұрлаусыз мүше болады. Бастауыш пен баяндауышты тұрлаулы мүшелер, ал анықтауышты, толықтауышты, пысықтауышты тұрлаусыз мүшелер дейміз. Бастауыш - сөйлемде атау септігінде тұрып, ойдың кім, не жайында екенін білдіріп, баяндауышпен қиыса байланысатын тұрлаулы мүше. Бастауыш кім? не? кімдер? нелер? кімім? нем? кімі? несі? және басқа сөз топтарының заттанып, атау септігіндегі сұрақтарына жауап береді. Бастауыш атау септігінде зат есім мен есімдіктен болады: Бәйге бригадаға берілді. Сіз өз басыңызды ғана ойламаңыз. (Ғ. Мұст) Атау септігінде тұрып заттанған басқа сөз топтары да (сын есім, зат есім, етістіктің есімше, тұйық етістік түрлері т.б.) бастауыш қызметін атқарады.

Баяндауыш - сөйлемде жіктеліп келіп бастауыштың қимылын іс-әрекетін, кім екенін білдіріп, онымен жақ жағынан, кейде жекеше, көпше (1-2 жақта) түрде қиыса байланысын қолданылатын тұрлаулы мүше. Баяндауыш не істеді? қайтті? неғылды? деген сұрақтарға жауап береді. Кейде сөйлемде бастауыш тасаланып жасырын да тұрады, ал оның қай сөз екенін баяндауыштан анықтауға болады.

Толықтауыш - сөйлемде атау мен іліктен басқа септіктердің бірінде тұрып, бір мүшені заттық мағына жағынан толықтырып тұратын тұрлаусыз мүше. Толықтауыштың сұрақтары: кімді? нені? кімге? неге? кімде? неде? кімнен? неден? кіммен? немен? кім (не) туралы жөнінде? кім (не) жайында?

Анықтауыш - сөйлемде зат есімнен болған не заттық мағынада қолданылған мүшені сын-сапалық, сан-мөлшерлік, меншіліктік-қатыстың жағынан анықтап тұратын тұрлаусыз мүше. Анықтауыш қандай? қай? кімнің? ненің? қайдағы? қашанғы? қанша? неше? нешінші? қайткенде? не еткенде? деген сұрақтардың біріне жауап береді. Құрамына қарай дара (қара), күрделі (қара көк) болып екіге бөлінеді.

Пысықтауыш - сөйлемде іс-әрекет, қимылдың жай-күйін, амалын, мөлшерін, мезгіл-мекенін, себеп-мақсатын білдіретін тұрлаусыз мүше. Пысықтауыш қалай? қайтіп? қашан? қайда? қайдан? неліктен? не себепті? кім үшін? не үшін? не істеуге? не мақсатпен? не арқылы? кім арқылы? неше рет? Деген сұрақтарға жауап береді. Пысықтауыш болатын сөз табы – үстеу. Сонымен бірге барыс, жатыс, шығыс, көмектес септіктеріндегі зат есімдер, кейде сын есім мен сан есім, етістіктің көсемше түрі барыс, шығыс, көмектес септіктеріндегі сөз бен қарай, таман, шейін, дейін, бола, соң, кейін, ары, бері, бұрын бірге, қабат, қатар және септік тұлғасыз сөз бен арқылы, арқасында, үшін, сайын септеулік шылаулардың тіркесінен құралған тізбектер де пысықтауыш қызметін атқарады. Құрамына қарай дара (үшін), күрделі (ермек үшін) болып екіге бөлінеді. а) Қимыл-сын пысықтауыш қалай? қалайша? қайтіп? неше рет? не арқылы? ә) Мезгіл пысықтауыш қашан? қашаннан бері? қай кезде? қашанға шейін? б) Себеп пысықтауыш неліктен? не себепті? не үшін? в) Мақсат пысықтауыш не мақсатпен? неге бола? неге? не үшін? деген сұрақтарға жауап береледі.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 10 мин.

Жаңа тақырыпты бекіту: 15 мин.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 24 беті

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

5.7. Бақылау: ауызша сұрақ жауап.

- Төмендегі сұрақтарға жауап беріңіздер:

1. Морфологиялық сөзжасам тәсілі деген не?
2. Туынды терминдердің жасалу жолын түсіндіріңіздер?
3. Сөзжасамдық жұп дегеніміз не?
4. Сөзжасамдық ұя дегеніміз не?

Итмұрын, пайдалы әсер, хош иістендіргіштер, аканто-кератома, қан аздық, ДСМ, қуыққап, бұлшықет, мемтерминком.

5.Сөйлем мүшелерін атаңыз.

6.Сөйлем мүшелерінің атқаратын қызметіне қарай бөлінуі.

№ 8 сабақ

5.1. Тақырып: Калькалау-терминжасам тәсілі.

Грамматикалық тақырыптар: Сөйлемнің тұрлаулы мүшелері.

Сағат саны: 2 сағат.

90 мин.

5.2. Оқу мақсаты:

- тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен қамтамасыз ету;
- студенттің тілдік қорын дамыту, тақырып бойынша мәтін құрауға үйрету.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 25 беті

- бұйыру, талап ету, қалау, өтініш мәнді сөйлем қызметі туралы түсінік беру.

5.3. Оқу міндеттері: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

Терминдердің морфологиялық тәсіл арқылы жасалу жолын түсіндіретін сызба (схема) әзірлеңіз.

- Тәсілдің теориялық мәселелерін қамтып, презентация әзірлеңіз.

- Фармацевтикалық оқулықтардан синтетикалық тәсіл арқылы жасалған сөздердің сөзжасамдық тізбекке жинақтап, кеспе қағаздарын әзірлеу.

5.5. Оқу және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс.

Шағын топпен жұмыс – білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Калькалау – терминжасам тәсілі.

Калькалау - өзге тілдердің терминдерінің жасалу үлгісі мен мағынасын пайдалана отырып, ұлт тілінде термин жасау болып табылады. Кальканың тілдік табиғаты түрліше түсіндіріледі. Мысалы: а) Калькалау термин шығармашылығында айрықша орын алады, осының өзі оны терминжасамның жеке амалы ретінде қарастыруға негіз болады. ә) Калькалауды сөз алмасудың байқалмайтын түрі, оны «жасырын сөзалмасым» немесе «жабық сөзалмасым» (скрытое заимствование) деп түсіну керек. 19 б) «Калькалау терминдену, терминжасам және терминалмасым сынды негізгі үш тәсілдің бірігуінен (қиысуы мен өзара әсерінен) тұрады». Калька құрылымы мен мазмұнының қабылдаушы тілде игерілуіне, қабылдауына қарай сөзжасамдық калька, семантикалық калька, фразеологиялық калька деп жіктеледі. Сөзжасамдық калька – шет тілі сөзін әр морфемасы бойынша дәл аудару. Семантикалық калька – шет тілі сөзінің ауыспалы мағынасын алу. Фразеологиялық калька – фразеологизмді сөзбе-сөз аудару. Қазақ тілінің терминқорында калька тәсілімен жасалған термин сөздер көптеп саналады. Олар негізінен кеңестік дәуірде қалыптасқан терминдер. Қазақ тіліндегі калька терминдердің басым бөлігі орыс тіліндегі терминдер үлгісімен жасалған. Кеңестік дәуірде терминалмасым негізінен «орыс тілінен → қазақ тіліне» түрінде біржақты бағытта жүзеге асырылып, біздің тіліміз үшін орыс тілі терминқор қалыптастырудың бірден-бір сыртқы көзі, үлгі тіл ретінде танылды. Сондықтан да қазақ тіліндегі калька жолымен жасалған терминдер болып келеді. Бізде осы тәсілмен жасалған терминдерді дұрыс қабылдап, бұл тәсілді термин шығармашылығында ұтымды пайдаланып, оның өнімділігін арттыра түсу қажет деп санайтындардан гөрі, бұл жолмен жасалған терминдерді сөзбе-сөз аудару, жасанды деп жатсыну көбірек байқалады. Оның бір себебі – кеңестік кезеңде үстемдігі өткен орыс тілінің ықпалынан арылып, соңғы жылдарда байқалып отырған ұлт тілінің сөзжасам тәсілдері мен ішкі лексикалық байлығын барынша тиімді пайдалануға ұмтылу үрдісімен де байланысты болса керек. Кейбір тілдерде калька шет тілдері сөздерін игерудің бірден-бір тәсілі болып саналады. Термин шығармашылығында бұл тәсілді де жатсынбай пайдаланып, оны тіліміздің табиғатына сәйкестендіріп жетілдіре білсек, терминжасам тәсілдеріміздің өрісі кеңейіп, өзге тілдердің сөздерін игеру мүмкіндігіміз арта түспек.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 26 беті

1-тапсырма. Сөз құрамына талдаңыз

Калькалау тәсілі. Бұл да аударма үрдісінің жандануына байланысты кеңес дәуірінде пайда болған өнімді амалдардың біріне айналды. Мұның, әсіресе терминжасам мәселесіндегі рөлі айрықша. Мағыналық (фонетикалық)

калька қатарына кәсіпорын, өндіріс т.б. жатқызуға болады.

2-тапсырма. Терминжасамның калькалау тәсіліне 20 мысал жазыңыз

3-тапсырма. Төмендегі сөздерге фонетикалық талдау жасаңыз

Құн, есепші, тасымалдау, сарапшы, келісім, ұсыныс, жоспарлау.

4-тапсырма. «Терминжасамның калькалау тәсілі» тақырыбында реферат дайындаңыз

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет:

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.

3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру:5 мин.

5.7. Бақылау: талдау жұмысы

1. Термин және оның қасиеттері, пайда болу жолдары.

2.Терминология саласының міндеттері.

3. Термин және оның қасиеттері, пайда болу жолдары.

4. Терминология саласының міндеттері.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 27 беті

№ 9 сабақ

5.1. Лексикалық тақырып: Қазақстандағы фармацияның дамуы. Қазақстандағы алғашқы фармацевтер.

Грамматикалық тақырып: Сөйлемнің тұрлаулы мүшелері.

Сағат саны: 2 сағат.

90 мин.

5.2. Мақсаты:

- білім алушыларға Қазақстанның фармациясы қалай дамығаны жайында түсінік беру;
- лексикалық тақырып бойынша еркін әңгімелесуге баулу.
- сөздердің байланысу түрлері мен тәсілдері туралы білімдерін нығайту

5.3. Оқыту міндеттері: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі сұрақтары:

- 1) Мәтінге қатысты сөздік минимумдар.
- 2) Фармация тарихындағы елеулі ғасырлар мен жылдарды атаңыз.

5.5. Оқу және оқытудың әдістері: бағыттау

Сабақта оқытушы студентке мәселені көтеріп, қай бағытта жұмыс істеу керектігін сілтейді, әрі қарай студент жеке жұмыс жасайды.

Тақырыпты өрбіту:

1. Дәрі-дәрмектің пайдасы мен зияны.
2. Дәріні қолдану кезіндегі сақтық шаралары.
3. Фармация ғылымында жиі кездесетін терминдік сөздерді атаңыздар.
4. «Дәріхана» тақырыбына диалог құрастырыңыз

Қазақстанда фармацияның дамуы

Қазақ халқында қазақ медицинасының тәжірибелері жақсы қалыптасқан. 1841 жылы қазақ даласына келген штаб-емші А. Ягмин қазақтың халық медицинасында қолданылатын дәрілік заттарды, дәрілік өсімдіктерді жазған. Дәрілер ширатушы, сергітуші, қыздырушы, іш жүргізуші болып жіктерге бөлінген.

Қазақстанда халық медицинасының дамуына ертедегі Грек, Үнді, Қытай медицинасы мектептерінің ықпалы үлкен болды.

Қазақстанда алғашқы еркін дәріхана 1842 жылы Орал қаласында ашылды.

1890 жылы Қазақстан территориясында барлығы 33 дәрігер, 69 фельшер, 27 акушер, 3 фармацевт болды.

1875 жылы Қазақстанда барлығы 6 дәріхана, 1900 жылы 18 дәріхана жұмыс істеді, ал 1915 жылы дәріханалардың саны 50-ге жетті. Сонымен қатар фармацевт мамандардың саны өте баяу өсті. Мысалы, фармацевт мамандарының жалпы саны 1895 жылы - 17, 1900 жылы - 26, 1905 жылы - 34, 1910 жылы - 44, 1915 жылы - 64 болды.

Қазан төңкерісіне дейін Қазақстанда фармацевт мамандарын даярлау ісі болмады.

Қазақ дәріхана басқармасының бірінші төрағасы болып дәрігер Шомбалов Мәжит Мұхамедғалиұлы тағайындалды. Қазақ дәріхана басқармасының құрылуымен Қазақстанда дәріхана ісі дамуының жаңа кезеңі басталды. Дәріхана басқармасы елді-мекендік, ауылдық дәріханалар жүйесін дамыту, дәрі-дәрмектер сапасын бақылауды ұйымдастыру, дәріханалардың санитарлық ағарту жұмыстары, дәріханалық білім беру сапасын дамыту мәселелеріне ерекше көңіл бөле бастады.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 28 беті

1931-1933 жылдары Қазақ дәріхана басқармасының құрамында 157 дәріхана, 14 санитарлық-гигиеналық дүкен, дәріхана қоймасы (Алматы облысы) ұсақ бөлшек саудамен жұмыс істейтін 21 дүкен болды.

Республикада шешімін таппай тұрған мәселелердің бірі фармацевтикалық мамандардың жетіспеушілігі болды.

1931 жылы Қазақ Денсаулық сақтау Халық Комиссариаты Семей акушерлік мектебін фармацевтикалық техникумға айналдырып, қайта құрды.

Тұрлаулы мүшелер

Тұрлаулы мүшелер - сөйлемге негіз болатын мүшелер. Тұрлаулы мүшелерге бастауыш пен баяндауыш жатады. Логикалық тұжырым бойынша, сөйлем – пікірге, бастауыш – субъектіге, баяндауыш – предикатқа негізделеді. Тұрлаулы мүшелер тек зат есім мен етістіктен ғана жасалмайды, олардың құрамында басқа сөз таптары да кездеседі. Бастауыш негізінен зат есімнен және зат есім мәніндегі сөз таптарынан жасалса, баяндауыш көбіне, етістіктен жасалуға бейім десек те, өзге есім сөз таптарынан да жасалады

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 10 мин.

Жаңа тақырыпты бекіту: 15 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 29 беті

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminikom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: ауызша сұрақ жауап.

1. Фармация ғылымы дегеніміз не?
2. Қазақстанның фармациясындағы өзекті мәселелер.
3. XX ғ. басындағы фармация даму тақырыбында талқылау.

№ 10 сабақ

5.1. Тақырып: Жалпы терминдер. Дәрілік өсімдіктердің атаулары.

Бастауыш пен баяндауыштың қиысуы.

Сағат саны: 2 сағат.

90 мин.

5.2. Мақсаты: Оқушылардың дәрілік өсімдіктер туралы білімдерін кеңейту; оқушыларды табиғатта өздерін дұрыс ұстауға үйрету. Дәрілік өсімдіктерді өмірде пайдалана білуге, өз ауласына мәдени өсімдіктерді өсіріп күтіп-баптауға бағыт беру.

5.3. Оқу мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Дәрілердің түрлері.
2. Дәрілік өсімдіктердің пайдасы мен маңызы.
3. Тағам құрамындағы дәрумендерді сақтау әдістері.

5.5. Оқу және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс жасау.

Шағын топпен жұмыс – студенттер өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Тапсырма 1. Дәрумендер, олардың маңызы. Майда еритін витаминдер: А, Д, Е, К

Тапсырма 2. Дәрумендер тарихы. Суда еритін витаминдер: С, РР, В,

Берілген мәтін бойынша жұмыс жасаңыздар

Дәрілік өсімдіктер

Дәрілік өсімдіктер (лат. *Plantae medicinalis*) , шипалы өсімдіктер – медицинада және мал дәрігерлігінде емдеу және аурудың алдын алу мақсатында қолданылатын өсімдіктер. Дәрілік өсімдіктердің емдік қасиеті олардың құрамында стероид, тритерпен, алкалоид пен гликозидтердің, витаминдердің, эфир майлары мен тұтқыр заттар сияқты түрлі химиялық қосылыстардың болуына байланысты. Қазақстанда өсетін алты мыңнан астам өсімдік түрінің бес жүздей түрі дәрілік өсімдіктерге жатады. Дәрілерді дайындау үшін шикізат ретінде пайдаланылатын дәрілік өсімдіктер бөлек іріктеледі. Дәріні көбінесе жабайы өсімдіктерден алады. Дәрілік өсімдіктер кептірілген шөп, тұнба, қайнатынды, шай, ұнтақ, т.б. түрінде қолданылады. Дәрілерді дайындау үшін шикізат ретінде пайдаланылатын дәрілік өсімдіктер бөлек іріктеледі. Дәріні, көбінесе, жабайы өсімдіктерден алады. Көптеген өсімдіктердің емдік қасиеттері бар. Оларды дәрілік өсімдіктер дейді. Осы заманғы кейбір ең таңдаулы дәрілер жабайы шөптерден жасалған. Соған қарамастан адамдар пайдаланып жүрген дәрілік шөптердің бәрі бірдей медициналық тұрғыдан өз бағасын алған жоқ, ал ондай шөп қолында

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 30 беті

барлар кебіне оны қате пайдаланады. Өз өлкеніздегі осындай шөптерді зерттеуге тырысыңыз және қайсысының емдік қасиеті бар екенін анықтаңыз. Кейбір дәрілік шөптер, егер оларды ұсынылғанынан артық мөлшерде қабылдаған жағдайда, өте улы келеді. Бұл орайда, осы заманғы дәрілер әлдеқайда қауіпсіз, себебі олардың мөлшерін оңай анықтауға болады.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Тапсырма 1. Сөйлемдерге тиісті сөздерді қойыңыз.

Халық емшілері ... өсімдіктерді жинаған. Адамзат өмірінде өсімдіктер дүниесінің жоғары. Біздің жеріміздегі шипалық қасиетке бай. Сарғайып ауырғандарды түсті өсімдікпен емдеу қажет. Бүйрегі ауыратындарды жапырағы тәрізді өсімдікпен емдеу қажет.

(өсімдіктер, шипалы, бүйрек, сары, маңызы)

Тапсырма 2. Сөйлемдердің екі бөлігін сәйкестендіріңіз.

1. Ата-бабаларымыз өсімдіктердің жапырақ, гүл,
 2. Алайда өсімдіктердің ішінде
 3. Улы өсімдіктерді пайдаланғанда
 4. Ғажап күші бар шөптермен
 5. Үндістандықтар бұдан 4 мың жыл
- А..... аса сауытқы, тәжірибелік қажет.
Ә Үндістаннан аты шыққан.
Б бұрын дәрілік өсімдіктерді қолданған.
В тамырларын дәрі дәрмекке пайдаланған.
Г. улылары да аз емес.

Тапсырма 3. Сөз тіркестерін аудармаларын сәйкестендіріңіз

1. Табиғат көркі	А. Правило хранения
2. сақтау ережесі	Ә. Ядовитое растение
3. дәрілік шикізат	Б. красота природы
4. улы өсімдік	Г. утренняя роса
5. таңғы шық	Ғ. солнечный луч
6. жаңбырдан кейін	После дождя
6. Күн сәулесі	Лекарственное сырьё

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан. (1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан. (2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д., 2019
4. Ілияс Д / ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е., 2015 Калиева Е.Т., / ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т., 2019 Кемелхан Д.Ж / ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 31 беті

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ./РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.

3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

5.7. Бақылау: ауызша сұрақ жауап.

Дәрілік өсімдіктердің атауларын жазыңыз.

№ 11 сабақ

5.1. Тақырып: Дәрумендер және олардың тамақта сақталуы.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты: Тірек – қимыл жүйесінің құрылысы мен қызмететрі туралы жаңа анатомиялық-физиологиялық түсініктерді қалыптастыру, қаңқаның құрылыс мен қызметтері туралы білімдерін арттыру. Адамның тік жүруіне және еңбек етуіне байланысты қаңқасында пайда болған ерекшеліктерді анықтауға үйрету.

5.3. Оқу мақсаттары: білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1.Дәрумендердің түрлері.

2.Дәрумендердің маңызы.

3.Тағам құрамындағы дәрумендерді сақтау әдістері.

5.5.Оқу және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс жасау.

Шағын топпен жұмыс – студенттер өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Тапсырма 1. Дәрумендер , олардың маңызы. Майда еритін витаминдер: А, Д, Е, К

Тапсырма 2.Дәрумендер тарихы.Суда еритін витаминдер: С, РР, В,

Берілген мәтін бойынша жұмыс жасаңыздар.

Дәрумендер және олардың тамақта сақталуы

Дәрумендерді ағза, негізінен, тағамның құрамында сіңіреді. Әсіресе, дәруменнің бай көзі - өсімдіктер. Сонымен қатар, кейбір дәрумендер адам ағзасында жаңадан да пайда болады. Бірақ жануарлармен салыстырғанда адам ағзасы дәруменді синтездеу қасиеті өте нашар дамыған. Өйткені адам эволюциялық даму жолында дайын дәрумені бар тағамдарды жиі қолданғандықтан, бұл қасиетінен біртіндеп айрыла бастаған.

С дәрумені солтүстік жақта өсірілген картоп пен помидорда көбірек болатыны белгілі. Жас көкөністер мен жемістер піскенде дәрумендер біртіндеп көбейіп, әбден піскен соң қайтадан азаятыны анықталған. Әріресе, көкөністер мен жемістерді жинап, оларды ұзақ сақтау кезінде дәрумендер азая түседі екен. Белгілі бір ылғал мен температураны, ауаны сақтамаса және арнаулы ыдыс болмаса мұндай азаю процесі өте тез жүреді. Сол сияқты, тағам дайындау кезінде де жоғары температураның әсерінен дәрумендердің көбі жойылып немесе азайып кететінін білеміз. Өте күрделі органикалық қосылыстар болғандықтан, дәрумендер тез тотығады. Бұл процестерді мыс, темір және т.б. ауыр металдардың тұздары тездете түседі. 25-40 градустың арасындағы жылылықта оттегінің мол қатысуымен немесе күн сәулесінің әсерінен бұл процесс өте тез жүреді. Тағамның құрамындағы кейбір ферменттерде тотығу процесін жылдамдатуға себеп болады. Әсіресе, А, В1 және С дәрумендері ете тотыққыш келеді. Бұларға қарағанда В2, РР, Е және Р дәрумендері тотығуға төзімдірек.

Сонымен, тағамның құрамындағы дәрумендерді тотығудан сақтау үшін, негізінен, мынадай шаралар қолдану керек: ауадағы оттегінің, жоғары температураның, ылғалдың, күн сәулесінің әсерін барынша азайту қажет;

Көкөніс тағамдарының құрамындағы тез тотыққыш ферменттерді азайту үшін, оларды аздаған уақыт жоғары температурада кептіріп бұға ұстау немесе қайнаған суға батырып алу керек. Бірақ мұны А және С дәрумендеріне қолдануға болмайды: себебі олар жойылып кетуі мүмкін;

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы		044-73/11-241
Әдістемелік өңдеу		104 беттің 33 беті

Дәруменді тағамды мыс және темір ыдыста ұстамау керек және бұл металдардан жасалған жеміс пен көкөніс үгіткіштерін қолданбауға тырысу керек. Өйткені олардың әсерінен С, А, В1, Д дәрумендері тез жойылады;

Тазартып пісіруге дайындалған көкөністер мен жемістер көп жатып қалмау керек. Әсіресе оларды суға көп ұстаған дұрыс емес. Бұл айтылғандар орындалмаса, дәрумендер өте көп мөлшерде жойылып кетеді. Мысалы: С және А дәрумендері '80-100% пайыз жойылып кетуі мүмкін. Бұл мәселеге байланысты арнайы жүргізілген зерттеулер бойынша, тағам дайындау үстінде орта есеппен:

А дәрумені - 70%

В 1 дәрумені - 40%

В 2 дәрумені - 50%

РР дәрумені - 10%

С дәрумені- 90%-ке дейін жойылатыны анықталды.

Тапсырма -3. «Сәйкесін тап» ойыны

А дәрумені	Қырыққабатта, итмұрында, пиязда, алма, цитрусты жемістерде
В дәрумені	Жұмыртқада, қара нанда, жержаңғақта
С дәрумені	Сәбізде, сарымайда, балық майында, бауырда
Д дәрумені	Астық тұқымдастарда, бауырда, бүйректе, сиыр етінде
РР дәрумені	Жұмыртқаның сарыуызында, уылдырықта, сүт өнімдерінде
Е дәрумені	Көкөністерден жасалған салаттарда, асқабақта, сәбізде
К дәрумені	Көкөністерде, астық тұқымдастардың дәнінде, өсімдік майында

Тапсырма – 2.

Дәрумендер	Физиологиялық әсері
А дәрумені	Жетіспегенде – көз ауырады, бойдың өсуі баяулайды.
В дәрумені	Қанның дұрыс ұюына әсер етеді
С дәрумені	Клетканың тыныс алуына, зат алмасуға, ас қорыту мүшелерінің жұмысына әсер етеді.
Д дәрумені	Қан тамырларының жұмысы нашарлайды, тіс түбі қанайды.
Рр дәрумені	Жетіспегенде бери – бери ауруына ұшырайды, соның әсерінен жүрек асқазан жұмысы баяулайды.
Е дәрумені	Жетіспегенде – сүйектің құрамы бұзылып, мешел ауруы пайда болады.
К дәрумені	Жетіспегенде – қаңқа бұлшық еттері бұзылады

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет:

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан. (1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан. (2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д., 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 34 беті

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е., 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т., 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: сөздік жұмысы, ауызша сұрақ жауап.
Дәрумендер туралы қызықты ақпарат жинаңыздар.

№12 сабақ

Лексикалық тақырып: Жалпы рецептура.

Грамматикалық тақырып: Бастауыш жасайтын сөз таптары.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты: Тілдесу арқылы адамның ой-санасы өсетінін түсіндіру арқылы ой - өрістерін жетілдіру.

5.3. Оқу мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Жалпы рецептура.

5.5. Пәнді оқытудың соңғы нәтижелеріне жету үшін оқытудың негізгі түрлері/әдістері/технологиялары: жұптасып жұмыс жасау.

Жалпы рецептура

Жалпы рецептура дегеніміз дәрілердің жазылуы мен дайындалу және қабылдау тәсілдерін оқытатын дәрітану ғылымының бір бөлімі. Дәрілік заттар дегеніміз организмге емдік немесе профилактикалық әсер тигізетін дербес химиялық қосындылар немесе белсенді биологиялық заттар. Дәрі дегеніміз фармакологиялық комитеттің рұқсатымен әр түрлі ауруды емдеу алдын алу немесе диагнозын анықтау үшін қолданылатын бір немесе бірнеше дәрілік заттардың қоспасы. Егер дәрі бір дәрілік заттан тұрса, онда бұл атаулар бір біріне сәйкес келеді.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 35 беті

Бастауыш жасайтын сөз таптары.

Сөйлемде есім (зат есім, сын есім, сан есім), есімдік, я, есімге айналған сөздер (есімше, тұйық етістік) әрі объектеніп субстантқа айналған (үстеу, одағай, шылау) сөздер дара тұрып та, күрделі тұрып та бастауыш болады.

1. Зат есімдердің бастауыш болуы Атау түріндегі, аяғы тәуелді жалғаулы я көптік жалғаулы зат есімдердің бастауыш болуы ең қалыпты нәрсе. Мысалы: Абай бұл сөздерді жақтырмай амалсыз тыңдап отыр. Ояң жерлер тіпті төмендеп, қыраң жерлер тіпті биіктеп кеткендей. Білімдіден шыққан сөз, талаптыға болсын кез. Көптік жалғаулы сөздің бастауыш болуына мысал: Жүргіншілер бұлақтың дәл қасына ең жақын қонған ауылға келе жатыр. Студенттердің ғылыми қоғамының бір үйірмесіне жазушылар шақырылды. Бұл сөзді естісімен Ырғызбайлар тағы шапқылап түні бойы қол жинады. Шоқыға шыққан жігіттер еңтіге күлісіп, қалжың айтысты.

2. Сын есімдердің бастауыш бастауыш болуы Затқа айналған субстантталған сын есімнің бастауыш болуында да екі түрлі бар. Біріншіден, сын есім тура затты анықтамайтын болып, заттың орнына айтылуы керек. Екіншіден, сөйлем ішінде субъект болған сын есімнен басқа тағы бір сын есім я сын есімнен шыққан сөз болу керек. Бұл сонда ғана объектердің қайшылықтарының бірлігін көрсететін құбылыс болып табылады. Зат есім мен сын есім өздігінен қарсы тұра алмайды. Мысалы: «Жақсы кісі жалған айтпайды» десек, жақсы бастауыш болмайды, бастауыш кісі ғана болады. Егер, «жақсы жалған айтпайды» десек, жақсы бастауыш болады. Сын есім көптік жалғау арқылы да затқа айналып, бастауыш болады. Мысалы: Жамандар қыла алмай жүр адал еңбек. (Абай). «Үйірімен үш тоғыз» деп жымындап, Жасы үлкендер жанына байлағанда. (Абай). Кейде сын есім тәуелді жалғауын жалғау арқылы затқа айналмай-ақ, бастауыш болады. Мұндайда сын есім затты анықтамайды, өйткені оның анықтамайтын сөзі бұрын келеді, орын ауысады. Мысалы: Қазақстандағы өзеннің үлкені – Ертіс. Түйенің үлкені көпірден таяқ жейді. (Мақал).

3. Сан есімдердің бастауыш болуы Сан есімдердің бастауыш болуы да сын есімдердікіндей, бірақ, өзгешелігі де жоқ емес. Атау қалпындағы сан есімдер артынан айтылған зат есім жоқ болса, зат есім орнында айтылып бастауыш болады. Мысалы: Сегіз – екіге бөлінеді. Екі жердегі екі – төрт. Кейде екі екі – төрт деп те айтылады. Мұндайда «екілердің» соңында зат есім барлығы да, негізінде болатындығы да сезілмейді. а) Сан есімнің жинақты түрлері де, оның тәуелдісі де бастауыш болады. Мұның бастауыш болуы өте қолайлы, себебі: бұл аяққы -ау, -еу жұрнағы арқылы затқа айналып, зат есімнің орнына жүреді. Мысалы: Алтау ала болса, ауыздағы кетеді, Төртеу түгел болса, төбедегі келеді. (мақал). Екеуі қарауыл қарайды, біреуі шөпшек тереді. (жұмбақ). ә) Есепті сан есімнің тәуелді түрі де бастауыш болады. Мысалы: Аттың отызы ана бригадада. Мына жиырма бөлініп шық! б) Сан есімнің ретті түрі де бастауыш бола алады. Мысалы: Бірі тым ауыр, екіншісі тым шапшаң, ұрыншақ... в) Бөлшек сандардың бөлшегі мен көрсеткіші де тәуелді жалғауда тұрып, күрделі бастауыштың қызметін атқара алады. Мысалы: Колхоздың жүздеген тоқсан тоғызы бақша еге біледі. г) Сан есімнің шақты, шамалы шылауы бар түрі де, көптік түрі де тәуелді жалғау жалғанса, бастауыш қызметін атқарады. Мысалы: Сауын сиырдан мұнда жүз шамаласы қалар дейміз. Жігіттердің он шақтысы жаудың соңынан қуып кетті. Оқушылардың он шақтысы музыка үйренді. Сан есімдік мәні бар ондаған, бестеген сияқтылар да тәуелді жалғау арқылы бастауыш болады. Мысалы: Пионерлердің ондағаны ойын көрсетті.

4. Есімдіктердің бастауыш болуы Есімдіктер зат есімнен соңғы өздігінен өнімді бастауыш болатын сөз. Олар бастауыш болумен қатар, баяндауышқа тура сәулесін түсіреді. а) Жіктеу есімдіктерінің бастауыш болуы: Мен – балаң жарық күннен сәуле қуған. Біз оқытушы болуды арман еттік. Сен жаралы жолбарыс ең. Ол бір қызарып, бір ақшылданып, сұрлана түсіп, сөйлеп отыр. Олар да бұның жүзіне тегіс қарап қапты. ә) Сұрау есімдіктерінің бастауыш болуы: Кімі тантық, кімі паң. Кімдер сапар шекпеді, Туған елдің қамы үшін. Нелер

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 36 беті

кетіп, не кетпес ер жігіттің басына. б) Сілтеу есімдіктерінің бастауыш болуы: Бұл – Тыржық деген бай екен. Бұл бір ащы мысқыл еді. Қонақтардың қасында бүгін де солар ғана болған. в) Өзіндік есімдіктің бастауыш болуы: Өзің қара артыңа – өткен өмір бейне түс. Менің өзім нашармын, Түрікпен аузым ашармын. г) Белгісіздік есімдіктің бастауыш болуы: Сәлде киген біреу отыр, ол молда болып шықты. Біреулер жата қалып, көз іліндіріп, біреулер құрғақ тағамдарын жеп, әркім өз шаруасына кірісіп жатыр. д) Болымсыздық есімдіктің бастауыш болуы: Оған осы отырған ешқайсымыз, әй, ештеңе қоса алмаймыз. Бірақ, ақшаға ешкім зат сатпайды. е) Жалпылық есімдігінің бастауыш болуы: - Кім еді мұның! – деп әркімдер таңдананйын деп еді. Осы үш жігітке ауыр хал-жағдайымызды айтып едім, әрқайсысы әртүрлі ақыл берді. Бәрі Есжанның қарамағындағы аттар. ж) Мөлшер есімдігінің бастауыш болуы: Жүктің бірсыпырасы тасылып болды. Әлі бұл аттардың бірнешесі (бірнешеуі) жолда қалады. Кейде есімдіктердің қатар келуінен, оның қайсысы бастауыш екенін айыру қиынға соғатын жайы бар. Мысалы: Мынау сіз жазған хат па? Бұл сөйлемдегі бастауыш – сілтеу есімдік мынау, ал сіз бастауыш емес, себебі, ол сіздің деген сөз, мұның тек қана жалғауы түсіп қалып тұр. Сол сияқты «Ол сен айтқан кітапты берген жоқ». Мұнда сен сенің-нің орнына тұр.

5. Етістіктен туған есімдердің бастауыш болуы Бұлар да орнына, мағынасына қарай бастауыш болады. Мысалы: Жаудан күту жақсылық – зарлыққанның салдары, Байдан күту жақсылық – тарыққанның салдары. Жазықтыны жазалау – заңның ісі. Жар сүю, жұрт мақтанарлық атақ табу – аз аз күннің аз ермегі уанатын. Көптен үйрене отырып, үйретуіміз де керек. Етістіктен зат есімге айналған сөз өзінен соң зат есім келген жағдайда анықтауыш болады да, зат есім тіркессіз жалаң өзі келген орында бастауыш болады. Мысалы: Жығылған адам күреске күреске тоймас. – Жығылған күресек тоймас. Бірақ әлі де білмегенім көп. Баққандары өзінің ғана құлқыны мен бақ-дәрежесі.

6. Етістіктердің бастауыш болуы Нақтылы етістіктер объектке айналып барып, бастауыш болады. Етістіктер де етістігі арқылы объектке айналады, бірақ ол үнемі сақтала бермейді. Мысалы: Көрдім – көп сөз. Бастауыш – көрдім. Мұның толық түрі: Көрдім деген көп сөз. Сендердің сүйеміндерің - сүйемін дегендерің. Тойдың болғанынан боладысы қызық.

7. Одағай, шылау, үстеу сөздердің бастауыш болуы Одағай, шылау, үстеулердің бастауыш болуы үшін де, олардың жұрнақ жалғап, басқа сөз табына айналуы я объектке айналуы шарт: а) «Түу» - одағай сөз. Бастауыш – «түу», ол объектеліп тұр. Аллаңнан ойбайым жақсы. «Әйт-шу» деген түйеге демеу. Жұманның «оһы-үһісі»-ақ мезі қып бітті. ә) Бұл тастың қасындағы қайда? Бұл жерде «қасында» шылауы сынға айналып, объектеніп барып, бастауыш болып тұр. «Де» - жалғаулық шылау. Осы кісінің «яғниы»-ақ таусылмайды екен. б) Еріншектің ертеңі бітпес. «Ертеңі» объектенген үстеу. Қапанның «тіптісі» бітпейді. Күн бұрының жоқ демесең ортаңа түспей кететін нем болушы еді менің... Мезгіл үстеуі объектіге айналмай-ақ, бастауыш бола алады. Ол үшін бастауыш үстеуден соң я оның алдында салыстырмалы түрде тағы бір үстеу болу керек. Мысалы: Ертең бүгіннен ашық болады. Бастауыш – ертең. Бұл «ертең» субстантанған затқа айналған сөз, зат есімнің орнында айтылып тұр.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындырының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 37 беті

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.

3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminikom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7.Бақылау: ауызша сұрақ жауап,

Рецепт жазу үлгісіне қарап, рецепт жазыңыз.

№ 13 сабақ

5.1.Тақырып: Халық медицинасындағы өсімдіктермен емдеу тәсілдері

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты: Тілдесу арқылы адамның ой-санасы өсетінін түсіндіру арқылы ой - өрістерін жетілдіру.

5.3. Оқу мақсаттары: Студенттердің тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Халық медицинасында дәрілік өсімдіктердің орны және қолданылу тәсілдері.

5.5. Пәнді оқытудың соңғы нәтижелеріне жету үшін оқытудың негізгі түрлері/әдістері/технологиялары:

Халық медицинасындағы өсімдіктермен емдеу тәсілдері.

Дәрілік өсімдіктермен емдеу тәсілін ерте заманнан бері ата-бабамыз қолданып келе жатыр. Ертеде өмір сүрген Әбу-Насыр әл Фараби, Әбу Әли Ибн Сина, Беруни, Әл-Джуржани орта ғасырларда өмір сүрген шығыс ғалымдары халық медицинасының дамуына, әсіресе дәрілік өсімдіктерді танып, пайдалануына ықпалы зор болды.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 38 беті

Халық медицинасында пайдаланып жүрген шипалы өсімдіктердің бірі- адыраспан. Қазақ халқы адыраспан тіл көзден сақтайды, лас, былғанышты қуады деп, түтінімен үй ішін, ошақ басын аластаған. Емдік қасиеті жағынан адыраспан Орта Азияда ертеден белгілі болған. Адыраспанды кавказ халқы ұйықтататын дәрі ретінде қолданған. Адыраспанның сипатына келетін болсақ, түйетабандар тұқымдас, тарамдалған бұтағы мол, көпжылдық өсімдік. Шипалы өсімдіктің құрамында гармалин және гармин алколойдтері, ал гүлі мен бұтағында пеганип алколойдтері бар.

Емдік қасиеттері. Емдік мақсатта адыраспанның шөбін, яғни бұтақтарын, жапырақтарын пайдаланады. Халық медицинасында шөбін ревматизм, қышыма, безгек, қотыр және басқа тері ауруларына қолданады. Адыраспанды ирак халқы «Уарау Аспанд» деп атайды, бұл «барлық ауруға ем» деген сөз екен. Ғылымда адыраспан өсімдігін 1928 жылдан бері дәрі- дәрмекке пайдаланып келеді. Қазақ халқы бұл шөптің қайнатпасымен тері ауруларын емдейді. Қазақ халқының ерте заманнан келе жатқан емшілік қасиеттері өте көп. Сол емшіліктің бір саласы әртүрлі шипалы шөптермен емдеу болып табылады. Оның шөбін жағып, түтінімен бас ауруын емдейді және жұқпалы ауруы бар науқастың бөлмесін залалсыздандырады.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 39 беті

Адыраспанның ем болатын аурулары:

- Ревматизм ауруы
- Ұмытшақ ауруы
- Тіс ауруы
- Бастың созылмалы ауруы
- Тарамыс ауруы
- Буынның қабынуы
- Бел, сал ауруы
- Асқазан ауруы

Сонымен, өсімдік- медициналық препараттардың сарқылмас көзі. Улы деген өсімдіктің өзі пайдалы. Қазіргі заманда адам денсаулығын сақтау жайындағы күрес, бүкіл елдің қасиетті парызы. Өсімдік- тіршілік көзі, өзегі. Дәрілік өсімдіктермен айналысу денсаулықты сақтауға, отбасының қаражатын үнемдеуге, табиғат байлығын қорғауға көмектеседі. Қазіргі уақытта өз өлкемізде өсетін өсімдіктерді дер кезінде жинап, кептіріп, шөп қайнатпаларын дайындасақ жанға шипа, дертке дауа болары сөзсіз.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Тапсырма1 . Дәрілік шөптерді халық медицинасында қолдану тәсілдері мәтін оқып, жаңа сөздерге мән беріңіз.

Тапсырма 2. Көп нүктенің орнына тиісті қосымшаларды қойып, қосымшаның түрін анықтаңыз, сөйлемді көшіріп жазыңыз:

Жер жүзі...дегі дәрілердің 40%-ы өсімдік... дайында...ады екен.

Өсімдіктер сарқыл...йтын қазына емес, сондықтан о...ды орынды пайдалан..., қорғай білудің өмір... маңыз... зор;

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

O'NTUSTIK QAZAQSTAN MEDISINA AKADEMIASI «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 40 беті

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Аканова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminikom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7.Бақылау: ауызша сұрақ жауап,

Халық медицинасында шипалы өсімдіктермен емдеу туралы баяндама дайындаңыз.

№ 14 сабақ

5.1.Лексикалық тақырып: Дәрі, оның түрлері.

Грамматикалық тақырып: Баяндауыш жасайтын сөз таптары.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5. 2. Мақсаты: дәрінің түрлері туралы мәтінді пайдалана отырып, әңгіме-сұхбат құрғызу, тыныс алу жүйесі туралы мәтінінің мазмұнын жүйелі баяндауға үйрету.

5.3. Оқу мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Дәрі , оның түрлері.
2. Дәрі дәрмектің қолданылу әдістері.
3. Баяндауыш жасайтын сөз таптары.

5.5.Пәнді оқытудың соңғы нәтижелеріне жету үшін оқытудың негізгі түрлері/әдістері/технологиялары: шағын топпен жұмыс

Дәрі және оның түрлері.

Дәрі-дәрмек - емдік немесе алдын ала емдеу мақсатында қолланылатын заттар немесе олардың қоспасы, ауруды емдеу және аурудан сақтандыру үшін қолданатын шипалы заттар. Дәрі-дәрмектің алынуа байланысты жіктелуі. Дәрі-дәрмектің алынуа байланысты 5 топқа бөлінеді: химиялық синтез өнімі тірі ағзадан алынатын (антибиотиктер, кейбір дәрумендер) дәрілік өсімдіктерден жануарлардан (гормональді, ферментті препараттар) мұнай, минералды тұздар, тас көмір т.б. жасалатын. Дәрі-дәрмектің қолдануына байланысты жіктелуі. Қолдануына байланысты дәрі-дәрмек бірнеше топқа бөлінеді. Мысалы, антибиотиктер, антисептикалық дәрі-дәрмектер, қызу басатын дәрі-дәрмектер, наркоз дәрілер, т.б. Бұл жіктелуді фармакологиялық жіктелуді деп атайды. Бұдан басқа дәрі-дәрмектер қолдану тәсіліне байланысты (ішке, сыртқа, тамырға құйылатын, бұлшық етке салынатын т.б.), шығару қалыпына байланысты (ұнтақ, таблетка, пилюля, микстура, тұнба, тұндырма, ерітінді, паста, крем, май тәрізді т.б.), т.б. жіктеледі.

Бастауыш жасайтын сөз таптары.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 41 беті

Сөйлемде есім (зат есім, сын есім, сан есім), есімдік, я, есімге айналған сөздер (есімше, тұйық етістік) әрі объектеніп субстантқа айналған (үстеу, одағай, шылау) сөздер дара тұрып та, күрделі тұрып та бастауыш болады.

1. Зат есімдердің бастауыш болуы Атау түріндегі, аяғы тәуелді жалғаулы я көптік жалғаулы зат есімдердің бастауыш болуы ең қалыпты нәрсе. Мысалы: Абай бұл сөздерді жақтырмай амалсыз тыңдап отыр. Ояң жерлер тіпті төмендеп, қыраң жерлер тіпті биіктеп кеткендей. Білімдіден шыққан сөз, талаптыға болсын кез. Көптік жалғаулы сөздің бастауыш болуына мысал: Жүргіншілер бұлақтың дәл қасына ең жақын қонған ауылға келе жатыр. Студенттердің ғылыми қоғамының бір үйірмесіне жазушылар шақырылды. Бұл сөзді естісімен Ырғызбайлар тағы шапқылап түні бойы қол жинады. Шоқыға шыққан жігіттер еңтіге күлісіп, қалжың айтысты.

2. Сын есімдердің бастауыш бастауыш болуы Затқа айналған субстантталған сын есімнің бастауыш болуында да екі түрлі бар. Біріншіден, сын есім тура затты анықтамайтын болып, заттың орнына айтылуы керек. Екіншіден, сөйлем ішінде субъект болған сын есімнен басқа тағы бір сын есім я сын есімнен шыққан сөз болу керек. Бұл сонда ғана объектердің қайшылықтарының бірлігін көрсететін құбылыс болып табылады. Зат есім мен сын есім өздігінен қарсы тұра алмайды. Мысалы: «Жақсы кісі жалған айтпайды» десек, жақсы бастауыш болмайды, бастауыш кісі ғана болады. Егер, «жақсы жалған айтпайды» десек, жақсы бастауыш болады. Сын есім көптік жалғау арқылы да затқа айналып, бастауыш болады. Мысалы: Жамандар қыла алмай жүр адал еңбек. (Абай). «Үйірімен үш тоғыз» деп жымындап, Жасы үлкендер жанына байлағанда. (Абай). Кейде сын есім тәуелді жалғауын жалғау арқылы затқа айналмай-ақ, бастауыш болады. Мұндайда сын есім затты анықтамайды, өйткені оның анықтамайтын сөзі бұрын келеді, орын ауысады. Мысалы: Қазақстандағы өзеннің үлкені – Ертіс. Түйенің үлкені көпірден таяқ жейді. (Мақал).

3. Сан есімдердің бастауыш болуы Сан есімдердің бастауыш болуы да сын есімдердікіндей, бірақ, өзгешелігі де жоқ емес. Атау қалпындағы сан есімдер артынан айтылған зат есім жоқ болса, зат есім орнында айтылып бастауыш болады. Мысалы: Сегіз – екіге бөлінеді. Екі жердегі екі – төрт. Кейде екі екі – төрт деп те айтылады. Мұндайда «екілердің» соңында зат есім барлығы да, негізінде болатындығы да сезілмейді. а) Сан есімнің жинақты түрлері де, оның тәуелдісі де бастауыш болады. Мұның бастауыш болуы өте қолайлы, себебі: бұл аяққы -ау, -еу жұрнағы арқылы затқа айналып, зат есімнің орнына жүреді. Мысалы: Алтау ала болса, ауыздағы кетеді, Төртеу түгел болса, төбедегі келеді. (мақал). Екеуі қарауыл қарайды, біреуі шөпшек тереді. (жұмбақ). ә) Есепті сан есімнің тәуелді түрі де бастауыш болады. Мысалы: Аттың отызы ана бригадада. Мына жиырмаң бөлініп шық! б) Сан есімнің ретті түрі де бастауыш бола алады. Мысалы: Бірі тым ауыр, екіншісі тым шапшаң, ұрыншақ... в) Бөлшек сандардың бөлшегі мен көрсеткіші де тәуелді жалғауда тұрып, күрделі бастауыштың қызметін атқара алады. Мысалы: Колхоздың жүздеген тоқсан тоғызы бақша еге біледі. г) Сан есімнің шақты, шамалы шылауы бар түрі де, көптік түрі де тәуелді жалғау жалғанса, бастауыш қызметін атқарады. Мысалы: Сауын сиырдан мұнда жүз шамаласы қалар дейміз. Жігіттердің он шақтысы жаудың соңынан қуып кетті. Оқушылардың он шақтысы музыка үйренді. Сан есімдік мәні бар ондаған, бестеген сияқтылар да тәуелді жалғау арқылы бастауыш болады. Мысалы: Пионерлердің ондағаны ойын көрсетті.

4. Есімдіктердің бастауыш болуы Есімдіктер зат есімнен соңғы өздігінен өнімді бастауыш болатын сөз. Олар бастауыш болумен қатар, баяндауышқа тура сәулесін түсіреді. а) Жіктеу есімдіктерінің бастауыш болуы: Мен – балаң жарық күннен сәуле қуған. Біз оқытушы болуды арман еттік. Сен жаралы жолбарыс ең. Ол бір қызарып, бір ақшылданып, сұрлана түсіп, сөйлеп отыр. Олар да бұның жүзіне тегіс қарап қапты. ә) Сұрау есімдіктерінің бастауыш болуы: Кімі тантық, кімі паң. Кімдер сапар шекпеді, Туған елдің қамы үшін. Нелер кетіп, не кетпес ер жігіттің басына. б) Сілтеу есімдіктерінің бастауыш болуы: Бұл – Тыржық

ÖNTÜSTİK QAZAQSTAN MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 42 беті

деген бай екен. Бұл бір ащы мысқыл еді. Қонақтардың қасында бүгін де солар ғана болған. в) Өзіндік есімдіктің бастауыш болуы: Өзің қара артыңа – өткен өмір бейне түс. Менің өзім нашармын, Түрікпен аузым ашармын. г) Белгісіздік есімдіктің бастауыш болуы: Сәлде киген біреу отыр, ол молда болып шықты. Біреулер жата қалып, көз іліндіріп, біреулер құрғақ тағамдарын жеп, әркім өз шаруасына кірісіп жатыр. д) Болымсыздық есімдіктің бастауыш болуы: Оған осы отырған ешқайсымыз, әй, ештеңе қоса алмаймыз. Бірақ, ақшаға ешкім зат сатпайды. е) Жалпылық есімдігінің бастауыш болуы: - Кім еді мұның! – деп әркімдер таңдананйын деп еді. Осы үш жігітке ауыр хал-жағдайымызды айтып едім, әрқайсысы әртүрлі ақыл берді. Бәрі Есжанның қарамағындағы аттар. ж) Мөлшер есімдігінің бастауыш болуы: Жүктің бірсыпырасы тасылып болды. Әлі бұл аттардың бірнешесі (бірнешеуі) жолда қалады. Кейде есімдіктердің қатар келуінен, оның қайсысы бастауыш екенін айыру қиынға соғатын жайы бар. Мысалы: Мынау сіз жазған хат па? Бұл сөйлемдегі бастауыш – сілтеу есімдік мынау, ал сіз бастауыш емес, себебі, ол сіздің деген сөз, мұның тек қана жалғауы түсіп қалып тұр. Сол сияқты «Ол сен айтқан кітапты берген жоқ». Мұнда сен сенің-нің орнына тұр.

5. Етістіктен туған есімдердің бастауыш болуы Бұлар да орнына, мағынасына қарай бастауыш болады. Мысалы: Жаудан күту жақсылық – зарлыққанның салдары, Байдан күту жақсылық – тарыққанның салдары. Жазықтыны жазалау – заңның ісі. Жар сүю, жұрт мақтанарлық атақ табу – аз аз күннің аз ермегі уанатын. Көптен үйрене отырып, үйретуіміз де керек. Етістіктен зат есімге айналған сөз өзінен соң зат есім келген жағдайда анықтауыш болады да, зат есім тіркессіз жалаң өзі келген орында бастауыш болады. Мысалы: Жығылған адам күреске күреске тоймас. – Жығылған күресек тоймас. Бірақ әлі де білмегенім көп. Баққандары өзінің ғана құлқыны мен бақ-дәрежесі.

6. Етістіктердің бастауыш болуы Нақтылы етістіктер объектке айналып барып, бастауыш болады. Етістіктер де етістігі арқылы объектке айналады, бірақ ол үнемі сақтала бермейді. Мысалы: Көрдім – көп сөз. Бастауыш – көрдім. Мұның толық түрі: Көрдім деген көп сөз. Сендердің сүйемейміндерің - сүйемін дегендерің. Тойдың болғанынан боладысы қызық.

7. Одағай, шылау, үстеу сөздердің бастауыш болуы Одағай, шылау, үстеулердің бастауыш болуы үшін де, олардың жұрнақ жалғап, басқа сөз табына айналуы я объектке айналуы шарт: а) «Түу» - одағай сөз. Бастауыш – «түу», ол объектеліп тұр. Аллаңнан ойбайым жақсы. «Әйт-шу» деген түйеге демеу. Жұманның «оһы-үһісі»-ақ мезі қып бітті. ә) Бұл тастың қасындағы қайда? Бұл жерде «қасында» шылауы сынға айналып, объектеніп барып, бастауыш болып тұр. «Де» - жалғаулық шылау. Осы кісінің «яғниы»-ақ таусылмайды екен. б) Еріншектің ертеңі бітпес. «Ертеңі» объектенген үстеу. Қапанның «тіптісі» бітпейді. Күн бұрының жоқ демесең ортаңа түспей кететін нем болушы еді менің... Мезгіл үстеуі объектіге айналмай-ақ, бастауыш бола алады. Ол үшін бастауыш үстеуден соң я оның алдында салыстырмалы түрде тағы бір үстеу болу керек. Мысалы: Ертең бүгіннен ашық болады. Бастауыш – ертең. Бұл «ертең» субстантанған затқа айналған сөз, зат есімнің орнында айтылып тұр.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 43 беті

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.

3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminikom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7.Бақылау: ауызша сұрақ жауап.

№ 15 сабақ

5.1.Лексикалық тақырып: Дәрі мөлшерін белгілеудің пайдасы.

Грамматикалық тақырып: Тұрлаусыз мүшелер.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты: : дәрі мөлшерін белгілеудің пайдасы туралы мәтінді пайдалана отырып, әңгіме-сұхбат құрғызу, тыныс алу жүйесі туралы мәтінінің мазмұнын жүйелі баяндауға үйрету.

5.3. Оқу мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4.Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Дәрі мөлшерін белгілеудің пайдасы.

5.5.Пәнді оқытудың соңғы нәтижелеріне жету үшін оқытудың негізгі

түрлері/әдістері/технологиялары: шағын топпен жұмыс

Шағын топпен жұмыс – білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 44 беті

қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Дәрі мөлшерін белгілеудің пайдасы.

Дәрі мөлшерін белгілеудің пайдасы. Мөлшер (доза) дегеніміз — малға бір немесе бірнеше рет беруге пайдаланылатын дәрілік препараттың концентрациясы. Мөлшерлер қажетті (емдік, профилактикалық, қуат беруші және т.б.) және қажетсіз (өлімге душар еткізетін, уытты, әрекетсіз) деп бөлінеді. Әртүрлі заттардың қажетті және қажетсіз мөлшерінің ара қатынасы әрқилы болады, мысалы, ареколиндікі 1:4; флавоколиндікі 1:5; стрептоцидте 1:1000; пеницилинде 1:800 000. Дәрілерді тағайындау үшін мынадай мөлшерлерді білудің маңызы зор: ең төменгі мөлшер — дәрілік заттардың әсер беруші ең төменгі мөлшері, одан аз болса олар әсер етпейді, ең жоғарғы мөлшері — тағайындауға рұқсат етілетін ең көп мөлшері, одан жоғары беруге болмайды, үйлесімді (оптимальды) мөлшері — дәрілік заттардың әртүрлі жағдайларда қажетті, тиімді әсер беретін мөлшері. Бұлардан басқа бір рет қабылдау үшін, тәуліктік, бүкіл емдік мерзімге тағайындалатын мөлшерлер бар.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

1- Тапсырма Төменде берілген мәтінді қазақ тіліне аударыңыз.

Здоровый сон

Мы считаем, смотрим до поздна телепередачи, а потом никак не можем уснуть. Часы бегут, скоро рассвет, за ним новый трудовой день. Помните, что самый здоровый сондо наступления полуночи. Старайтесь поэтому ложиться не позднее 22 часов 30 минут. Чтобы сон был полноценным, специалисты рекомендуют: -спать при открытом окне или в хорошо проветренной комнате;

не есть на ночь жирную и трудноперевариваемую пищу;

не читать перед сном, не смотреть телепередачи;

погулять перед сном на свежем воздухе в течение получаса;

прогулка в спокойном темпе способствует легкому засыпанию и крепкому сну.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

QAZAQSTAN MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 45 беті

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Аканова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: мәтінмен жұмыс, сөздік жұмыстары, жаттығу жұмыстары.

- 1.Адам ағзасына дәрілік өсімдіктердің маңызы тақырыбында әңгімелеңіз.
2. Дәрі мөлшерін белгілеудің пайдасы туралы мәліметтер жинақтаңыз.

№ 16 сабақ

5.1. Лексикалық тақырып: Дәрінің қолданылуы және оны сақтау.

Грамматикалық тақырып: Толықтауыш. Тура және жанама толықтауыш.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты:

- студенттердің тілдік қорын малайту;
- тисті сөздік минимумдармен қамтамасыз ету;
- тақырып бойынша терминдерді қолдануға машықтандыру;
- өз бетінше жұмыс жасауға дағдыландыру;

5.3. Оқыту мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі сұрақтары:

1. Дәрілік өсімдік дегеніміз не?
2. Тақырып бойынша диалог құрастыру
- 3.Дәрі-дәрмектің пайдасы мен зияны.
- 4.Дәріні қолдану кезіндегі сақтық шаралары.

5. 5. Оқу және оқытудың әдістері: семинар

Семинар «semen» - латын тілінде «ұрық» деген мағына береді. Семинар сабағында әр білім алушы өз бетінше жеке пікірлерін дәлелдеп, ортақ шешімге келеді.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Тапсырма 1.

Жоғарыдағы сұрақтар негізінде мәлімдеме әзірлейді. Семинардың қорытындысын жасайды.

Адам улы заттардан, кейбір дәрілерді көп мөлшерде ішуден, толық езілмеген қышқылдан (сірке суы) уланады. Улану жедел дәрігерлік жәрдем көрсете білуді керек етеді. Ал дәрігер келгенше уланған адамға мүмкіндігіне қарай алғашқы көмек көрсете білу қажет. Денедегі удың әсерін зиянсыздандырып, азайту керек. Бұл үшін шай қасықпен бір қасық калий перманганатының 0,5% ертіндісін немесе сүт ішкізу керек. Қышқылмен уланғанда

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 46 беті

сусынды көп берумен бірге, сүт, май сияқты өнімдер беріледі. Жүректің соғуы бәсеңдесе, қою шай, қара кофе, бір-екі рюмка шарап, 0,3 грамм камфора ішкізуге болады.

Тыныс тарылып немесе дем алуы қиындаған жағдайда кеудені сырткіімнен босатып, ауруды таза ауаға шығарып, қолдан дем алдырған жөн.

Дәрі-дәрмектің әсері әр түрлі себептерге байланысты. Олардың ішінде дәрінің мөлшері үлкен рөл атқарады. Әр дәрі үшін ерекше зерттелген мөлшерлер бар. Бұл мөлшерлер қабылдағанда-ақ дәрі дұрыс ем әсерін тигізеді. Сондай мөлшерлер орташа терапевтикалық мөлшерлер деп аталады.

Егер қажет болса, дәрігер дәріні жоғары терапевтикалық мөлшерлерде беруі мүмкін. Бірақ ол кезде оны сақтықпен қолдану керек. Өйтпесе дәрі ағза үшін уға айналады.

Ағзаның дәрі-дәрмекке сезімділігі ауру адамның жасына байланысты. Балалардың ересектерге қарағанда сезімталдығы жоғарырақ. Сондықтан олар үшін терапевтикалық мөлшерлер ересектердікінен азырақ болады. Ал кейбір дәрілерді балалардың қабылдауына тыйым салынады, әсіресе кішкентай балаларға (екі жасқа дейін). Көрі адамдардың (алпыс жастан асқан) миға әсер ету сезімділігі өте үлкен. Сондықтан бұл адамдарға ол дәрі-дәрмектер сақтықпен беріледі.

Толықтауыш. Тура және жанама толықтауыш.

Толықтауыш деп сөйлемде негізінде атау мен іліктен басқа септіктің бірінде тұрып, бір мүшені заттық мағына жағынан толықтыратын тұрлаусыз мүшені атаймыз.

Толықтауыш *кімді? нені? кімге? неге? кімнен? неден? кімде? неде? кіммен? немен? кім (не) туралы? кім (не) жөнінде? не тақырыпты?* деген сұрауларға жауап береді.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин..

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 47 беті

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру:5 мин.

5.7. Бақылау: ауызша сұрақ жауап.

1. Дәріні сақтау шаралары.
2. Дәріні қолданылу тәсілдері туралы айтып беріңіз.

№ 17 сабақ

5.1. Лексикалық тақырып: Дәрі-дәрмектен уланудың зардаптары.

Грамматикалық тақырып: Толықтауыш жасайтын сөз таптары.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты: оқушылардың білім деңгейін көтеру, ұжымдық түрде білім алуға баулу, сөздерді өзара байланыстырып, ойды жүйелеп айту дағдысын қалыптастыру, тақырыптармен байланыстыра білу.

5.3. Оқу мақсаттары:Студенттердің тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 48 беті

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Дәрі-дәрмектен уланудың зардаптарын түсіндіру.

5.5. Пәнді оқытудың соңғы нәтижелеріне жету үшін оқытудың негізгі

түрлері/әдістері/технологиялары: топпен жұмыс жасау.

Дәрі-дәрмектен уланудың зардаптары.

Дәрілік заттармен улану - бұл организмнің маскүнемдігінің ең көп тараған түрі. Дәрігерге кеңес берместен дәрі-дәрмектерді, дозаланғанда немесе өздігінен рецепті дұрыс емделмеуі мүмкін. Адамдар есірткіден уланған кезде, іш аймағындағы қатты өткір аурулар зардап шегеді, құсуы мол (тамақ пен сұйықтықтың тұтынылуына қарамастан) және нәжісті (жиі диарея) бұзады. Науқас тыныс алу және гипотермияның қысқаруынан зардап шегеді. Зиянды дәрежеде улану кезінде көру төмендейді және жүрек-тамыр жүйесі жұмыс істемейді, бұл жүрек жеткіліксіздігіне және басқа да қауіпті ауруларға қауіп төндіреді. Улану - микрофлораның және токсиндердің жиналуының нәтижесінде пайда болатын ас қорыту жолдарының бұзылуларын білдіреді. 43 Есірткіні улантудың алғашқы белгілері пайда болған кезде дереу медициналық көмекке жүгінуіңіз керек.

Толықтауыш болатын сөз таптары:

1. Зат есімнен болады.

2. Зат есім орнына қолданылған немесе заттық мағынаға ие болған есімдік, сан есім, сын есім, есімше, тұйық етістік, үстеу сөздерден болады.

3. Туралы, жөнінде, жайында деген шылаулардың бірімен тіркесіп келген сөздер етістіктен болған мүшенің алдында келсе, толықтауыш болады.

Толықтауыш та дара, күрделі және үйірлі болып келеді.

Жаңа сөздермен, сөз тіркестерімен жұмыс істеу, оқылым, грамматикалық тапсырмалар, сұхбат құрғызу, салыстыру, аударма жұмысын жасату, жағдаяттық тапсырма тесттік бақылау.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6.Әдебиет

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 49 беті

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ./РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.

3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: ауызша сұрақ жауап.

Дәрі-дәрмектен уланудың зардаптары мәтіні бойынша мәлімет жинақтаңыз.

№ 18 сабақ

5.1. Лексикалық тақырып: Дәрілік өсімдіктерден дәрі дайындау

Грамматикалық тақырып: Анықтауыш. Анықтауыш жасайтын сөз таптары.

№1 Аралық бақылау

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты: оқушылардың білім деңгейін көтеру, ұжымдық түрде білім алуға баулу, сөздерді өзара байланыстырып, ойды жүйелеп айту дағдысын қалыптастыру, тақырыптармен байланыстыра білу.

5.3. Оқу мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Дәріні қолдану кезіндегі сақтық шараларын түсіндіру

5.5. Пәнді оқытудың соңғы нәтижелеріне жету үшін оқытудың негізгі түрлері/әдістері/технологиялары: топпен жұмыс жасау.

Дәрілік өсімдіктерден дәрі дайындау

Жер бетінде шипалық қасиетке ие алуан түрлі өсімдіктер өседі. Осынау әрқилы географиялық аймақта қоныс тепкен емдік, шипалық қасиеттері алуан түрлі өсімдіктерді адам баласы ерте кезден-ақ өз қажетіне жаратып келеді. Тіпті осыдан үш мың жыл бұрын-ақ кейбір шығыс елдерінде қазіргі қолданылып жүрген дәрілік өсімдіктердің бірсыпырасы белгілі болған.

Дәрілік өсімдіктер жайында тұңғыш рет біздің дәуірімізге дейінгі ертедегі грек дәрігері Гиппократ (460-377) белгілі еңбек жазды. Ол өсімдіктің қай бөлігі болса да пайдалы, оларды ауруды емдеу мақсатына кеңінен қолдануға болады деп есептеді. Сондай-ақ ол өз

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 50 беті

дәуірінде қолданылған екі жүзден астам өсімдікке сипаттама жасады. Бірақ ғалым сол сипатталынып отырған өсімдіктерде неліктен шипалық қасиет болатынын айтып бере алған жоқ. Бұл мәселеге арада алты ғасыр өткен соң барып, біздің дәуіріміздің екінші ғасырында ғана Рим дәрігері Гален алғаш рет жауап берді. Ол өсімдіктерде шипалық қасиеттердің болуы олардың құрамындағы белгілі бір заттардың қасиетіне байланысты екенін анықтады. Ол сонымен бірге бұл заттарды қалай бөліп алуға болатынын көрсете отырып, тұңғыш рет науқастарды өсімдіктің қайнатындысымен, шырынымен, тұнбасымен, ұнтағымен және одан жасалған дәрімен емдеді.

Дәрілік өсімдіктермен емдеу бұрыннан келе жатса да, өзіндік маңызын әлі күнге дейін жойған жоқ, қайта жыл өткен сайын оның құндылығы артып келеді. Сондықтан, соңғы кезде қолданылатын химиялық препараттарға қарағанда «дәрілік өсімдіктерден» дайындалған дәрілерге сұраныс басым. Дәрілік өсімдіктерден жасалған препараттардың адам денсаулығы үшін өте жоғары бағаланатыны белгілі, соның нәтижесінде бұл күнде «фитотерапия» айтарлықтай дамып отыр. Дәрілік қасиеттері бар өсімдіктерді зерттеу барысында биологиялық белсенді заттарын анықтауда тек бұрыннан белгілі түрлердің ғана емес басқа да перспективті дәрілік өсімдіктердің емдік қасиеттерін ескеріп анықтау маңызды болып табылады. Адам баласы өсімдіктерді сонау көне дәуірден бастап күні бүгінге дейін өз қажетіне жаратып, пайдасына асырып келеді. Қалай атаған күнде де адамзат баласы үшін дәрілік өсімдіктердің пайдасы өте зор.

Дәрілік өсімдіктер адам ағзасын нығайтады, бауыр, бүйрек, жүрек, өкпе, асқазан және ішек жолдары мен әртүрлі бездердің (мәселен, аскорыту бездерінің т.б.) қызметтерін жақсартады, қан қысымы мен зат алмасуды ретке келтіреді, ағзаға жиналған улы заттарды несеп, нәжіс, қақырық, тер арқылы сыртқа шығарады, микробтар мен бактерияларды, вирустарды жояды, ауырған жерді, дене қызуын басады, қан тоқтатады орталық жүйке жүйесін тыныштандырады және т.б. Сондықтан халықтың өсімдіктер туралы: «өсімдік – жанға шипа, дертке дауа; өсімдік – денсаулық кепілі; өсімдік – дәрі-дәрмек қоймасы; өсімдік – ауруға ем, сауға қуат» деген қағидалардың шынайылығына көз жеткізу қиын емес. Қазіргі кездің өзінде отандық ғылыми медицинада 216-дан астам дәрілік өсімдік түрлері қолданылады. Оларды қалай болса солай ысырапсыз жинап, тұқымын құртып алудан әрқашанда сақ болғанымыз абзал. Табиғат «тегін» сыйға тартқан қымбат қазынаны қорғауды, сақтауды, келешек ұрпаққа аман-есен жеткізуді ешқандайда естен шығармауымыз жөн деп қарауымыз қажет.

Өсімдік дүниесі өзінің бойындағы қасиеттерімен, тамырдан, жапырақтан, гүлден, тұқым жемісінен алынатын шипалы дәрісімен адамға күш-қуат дарытады және емдейді.

Қай өсімдік пайдалы, қандай дертті жазады? Өсімдіктің кез келгенін жинай беруге болмайды. Орман-тоғай, алаң мен жайылымдарда алтын түстес, сарғыш гүлді, көп жылдық шайқурай (зверобой) өсімдігі өседі. Оның гүлдері және жапырақтары шипалы, дәрі әзірлеуге жарайды. Құмдауыт өңірде шөпшай (бессмертник) өседі, оның ақшыл-сары гүлін жинау керек. Ол – қабынуға қарсы қолдануға таптырмайтын дәрі. Қара жолдың өн бойында өсетін жолжелкенді (подорожник) әрқашан елей бермейміз. Ол - жарақаттанып қалғанда, бір жерінді кесіп алғанда, құрт-құмырсқа шағып алғанда таптырмайтын дәрі.

Тоғайда өсетін шиенің дәмін білмейтіндер аз шығар. Ал оның бойындағы қасиетін жұрттың бәрі біле бермейді. Ол – дәрумен және тұмауратып қалған адамға бірден-бір шипалы ем. Қасына жақындасаң, «шағып» алатын, ешбір пайдасы жоқ деп есептелетін қалақайдың (крапива) өзі бірталай дертке ем бола алады. Оның «шаққыш» жапырақтарында С, А дәрумендері бар.

Қоқыстың үстіне өсетін арыстанкүйректің (пустырник) өзінде талай шипалы нәрсе бар. Ол жүйке жүйесі ауырғандарға, ми тамыры тарылғандарға көп жәрдемін тигізеді.

Дәрі-дәрмектер жасайтын өсімдіктерді қалай жинап, қалай өңдеу керек? Оны ең алдымен жергілікті дәріхана тапсырысынан бастаған жөн. Фармацевтер қандай өсімдіктердің

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 51 беті

қажет екендігін айтумен қатар, оларды қалай жинап, қалай кептіру керектігін де түсіндіріп береді.

Анықтауыш. Анықтауыш жасайтын сөз таптары.

Анықтауыш деп сөйлемде негізінде зат есімнен болған мүшені сын, сапа, сан, мөлшер және меншіктік жағынан сипаттайтын тұрлаусыз мүшені айтады. Анықтауыштар қандай? қай? қайдағы? (недегі?) қашанғы? ненің? қанша? неше? қайткен? не еткен? деген сұраулардың біріне жауап береді. Ол ирекпен белгіленеді.

Анықтауыш болатын сөз таптары:

1. Негізгі, туынды сын есімдер анықтауыш болады:
Мысалы: *Ақ сары ат доп болып ішін тартқан*
2. Зат есімнен болады:
Мысалы: *Қой қораның алдында электр моторының дүбірін естіді.*
3. Сан есімнен болады:
Мысалы: *Жаңадан екі үй құрылып жатыр*
4. Есімдіктен болады:
Мысалы: *Оспан мына қимылға тіпті сүйсініп кетті*
5. Етістіктің есімше түрінен болады:
Мысалы: *Оқыған кітаптарым мені іске бастады*
6. Ілік септік жалғауы жалғанған сөздер анықтауыштың қызметін атқарады

Мысалы: *Көптің ісінде береке бар. Талаптанғанның еңбегі жанады.*

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан. (1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан. (2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы		044-73/11-241
Әдістемелік өңдеу		104 беттің 52 беті

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Аканова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminikom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7.Бақылау: тестілеу

1. *Репарация* терминінің дұрыс баламасы -
 - А. тасымалдау
 - В. бөтен әсер
 - С. жүйке дәрігері
 - Д. үдеріс
 - Е. қалпына келу
2. «Ыдырау» мағынасында қолданылатын халықаралық термин -
 - А. инфекция
 - В. репарация
 - С. диссоциация
 - Д. аппендицит
 - Е. аллергия
3. «Ромашка аптечная» деген өсімдік атауының қазақша баламасы -
 - А. дәрілік шүйгіншөп
 - В. дәрілік сасыршөп
 - С. жалбыз
 - Д. қызанақ
 - Е. дәрілік түймедақ
4. «Горчичник лекарственный» деген өсімдік атауының қазақша баламасы -
 - А. дәрілік түймедақ
 - В. жалбыз
 - С. дәрілік сасыршөп
 - Д. қызанақ
 - Е. дәрілік шүйгіншөп
5. «Медуница лекарственная» деген өсімдік атауының қазақша баламасы -
 - А. дәрілік түймедақ
 - В. жалбыз
 - С. қызанақ
 - Д. дәрілік балшытыр
 - Е. дәрілік шүйгіншөп
6. «Тасымалдау» деген мағына беретін фармация термині –
 - А. дубликация
 - В. аллергия
 - С. транслокация
 - Д. анаболизм
 - Е. инфекция
7. «Аналитикалық анықтағыш» күрделі термині орыс тілінде ... делінеді.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы		044-73/11-241
Әдістемелік өңдеу		104 беттің 53 беті

- А. аналитический стабилизатор
 - В. аналитический определитель
 - С. химический элемент
 - Д. аналитическая химия
 - Е. аналитический усилитель
8. ... термині «тазалық» мағынасында қолданылады.
- А. Этап
 - В. Организм
 - С. Гигиена
 - Д. Диета
 - Е. Возбудитель
9. «Лен обыкновенный» деген өсімдік атауының қазақша нұсқасы -
- А. өгейшөп
 - В. шүйгіншөп
 - С. зығыр
 - Д. итбүлдірген
 - Е. сарымсақ
10. «Дәріхана» сөзі ... тәсілмен жасалған.
- А. синтаксистік
 - В. морфологиялық
 - С. аналитикалық
 - Д. бірігу
 - Е. лексика-семантикалық
11. *Тұнба, қосылыс, балқыма* терминдері -
- А. тіркесті терминдер
 - В. туынды терминдер
 - С. түбір терминдер
 - Д. қысқарған сөздер
 - Е. күрделі терминдер
12. *Аналитикалық химия, мөлшерлеу дәлдігі* деген терминдер –
- А. түбір терминдер
 - В. біріккен терминдер
 - С. тіркесті терминдер
 - Д. қысқарған терминдер
 - Е. қос сөздер
13. Түбір терминдер -
- А. асқазан, тұндырма
 - В. бөлшек, қосылыс, байлам
 - С. ортан жілік, сегізкөз, салмақтық
 - Д. этил, жүйе, тест, кебек
 - Е. қосынды, шайшөп, таңққрай
14. «Дрема белая» өсімдік атауының қазақша баламасы -
- А. алтын тамыр
 - В. бәйшешек
 - С. ақ желімбас
 - Д. далалық қырықбуын
 - Е. емен
15. «Ақ тауқалақай» өсімдік атауының орысша нұсқасы -
- А. крапива глухая
 - В. одуванчик обыкновенный

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 54 беті

С. мята перечная

Д. полынь

щавель конский

Дәрілік өсімдіктерден дәрі дайындаудың даму барысы мен зерттелуі жайында ғылыми жоба дайындаңыз.

№ 19 сабақ

5.1. Лексикалық тақырып: Дәрілік шөптердің емдік қасиеттері.

Грамматикалық тақырып: Пысықтауыш және оның мағыналық түрлері.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты: тақырып бойынша алған теориялық білімдерін практикамен ұштастыру, ұқыптылыққа, жауапкершілікке, тиянақтылыққа баулу, ойлау, сөйлеу, қабылдау қасиеттерін жетілдіру, дамыту.

5.3. Оқу мақсаттары: Мәтінмен жұмыс істеу барысында мәтіннің мазмұнын өз сөзімен жеткізе білуге дағдыландыру, грамматикалық сауаттылыққа баулу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Дәрілік шөптердің емдік қасиеттері мәлімет.

5.5. Пәнді оқытудың соңғы нәтижелеріне жету үшін оқытудың негізгі түрлері/әдістері/технологиялары: шағын топпен жұмыс

Дәрілік шөптердің емдік қасиеттері

Қазақстанда дәрілік өсімдіктердің көптеген түрі өседі. Олар: шайқурай, қалақай, түймедағы, мыңжапырақ, таушымылдық, бөріқарақат, шырғанақ, итмұрын, жусан және тағы басқалар. Шырғанақтың жемісіне күйікке және жараға жағатын май алынады. Итмұрынның жемісінен дәруменге бай дәмді қайнатпа және шырындар жасайды. Таңқурай жаңа піскен, кептірілген, тоспа түрінде өте пайдалы. Оны суық тиген кезде шайға салып ішу керек. Шай қурайды халық 99 аурудың емі деп санайды. Онда пайдалы заттар өте көп. Жұпар гүл ас қорытуды жақсартады, суық тигенде көмек теседі. Бұл өсімдіктің атауының өзі оның жұпар иісі туралы айтып тұр. Жұпар гүлдің шайға қоссаң, ерекше дәм және қош иіс береді. Жолжелкеннің жараны емдеп жазуға көмегі көп. Жолжелкенді жапсырып қойсаң, тез жазылады. Жолжелкеннің шырынынан жөтелді басатын дәрі дайындайды.

Пысықтауыш және оның мағыналық түрлері.

Пысықтауыш деп сөйлемде іс-әрекеттің жай-күйін, сын-сипатын, мөлшерін, мезгіл-мекенін, себеп-мақсатын білдіретін тұрлаусыз мүшені атаймыз. Пысықтауыштардың сұраулары: *қашан? қайда? (қалай қарай?) қайдан? қалай? қайтін? не себептен? неліктен? кім үшін? не үшін? не істеуге? не қылуга? не мақсатпен? не арқылы? кім арқылы? ненің арқасында? кімнің арқасында? не сайын? кім сайын? қанша? қанша уақыт? неше рет?*

Пысықтауыш болатын сөз таптары:

1. Үстеуден болады.
2. Сын есімнен болады.
3. Сан есімнен болады.
4. Көсемшелер сөйлемде *қайтін? қалай? не мақсатпен?* деген сұрақтарға жауап берсе, пысықтауыш болады.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 55 беті

5. Барыс, жатыс, шығыс және көмектес септіктерінде тұрған сөздер мекен, бет алыс-бағыт, сын-қимыл мағыналарын білдіріп, *қайда? қайдан? қашан? қалай?* деген сұрауларға жауап берсе, пысықтауыш болады.
6. Мезгілге байланысты зат есімдер тәуелдік жалғау я шылау тіркесу арқылы, кейде оларсыз да, басқа сөздермен бірігіп те пысықтауыш болады.
Барыс септіктегі кейбір сөздерден кейін *шейін (дейін), бола, қарай, таман* сияқты шылаулардың бірі тіркесіп пысықтауыш болады.
Кейбір шығыс септіктегі сөздердің соңынан *соң, кейін, ары, бері, қарай, бұрын* сияқты шылаулардың бірі тіркесіп, пысықтауыш болады.
Кейбір көмектес септіктегі сөздердің соңынан *бірге, қабат, қатар* сияқты шылаулардың бірі тіркесіп, пысықтауыш болады. кейбір сөздерге *арқылы, арқасында, үшін, сайын* шылаулары тіркесіп келіп, пысықтауыш жасайды.

Пысықтауыштың мағыналық түрлері.

1. Мезгіл пысықтауыш. Қашан? Қай кезде? Қай уақытта? Ол бүгін келеді. Танертеңгі шайдан соң Абай әкесіне келді.
2. Мекен пысықтауыш. Қайда? Қай жерде? Қай жақта? Қайдан? Әжесі үйде қалды. Қайсар биыл мектепке барады. Біз қала маңынан келдік.
3. Мақсат пысықтауыш. Кім үшін? Не үшін? Неге? Қандай мақсатпен? Сәуле зат алғалы келді. Ол әдейі кірді. Мен осыны айту үшін сөйлестім.
4. Амал пысықтауыш. Қалай? Қайтіп? Қалайша? Жиналыста шапшаң сөйледі. Бала жүгіре - жүгіре шаршады. Бұл сөзді естігенде, ол сылқ - сылқ күлді.
5. Себеп пысықтауыш. Неліктен? Не себептен? Сен түсінбегендіктен айта алмадық. Ол қуанғаннан қозғалмай қалды.
6. Мөлшер пысықтауыш. Қанша? Қалай? Сабақта ұзақ сөйледі. Емтиханға жаппай кірді. Тақтайды ұзын кес.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Тапсырма 1.

1. Өсімдік өсу үшін қандай жағдайлар керек ?
2. Өсімдік жыл мезгілдеріне байланысты қандай күйге ұшырап, қандай түседі?
3. Өсімдіктің адамға пайдасы?
4. Қандай қасиеттері бар?
5. Күн күзінің өсімдіктерге берер пайдасы?
6. «Сусыз тіршілік жоқ», - деген сөзді қалай түсінесіңдер?

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан. (1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан. (2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д., 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е., 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 56 беті

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т., 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ

Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.

3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7.Бақылау. Ауызша сұрақтар.

Өз жерімізде өсетін дәрілік өсімдіктердің түрлерін айтып беріңіз.

№ 20 сабақ

5.1.Лексикалық тақырып: Жүрек-қан тамырлар ағзаларының ауруларына қарсы дәрілер.

Грамматикалық тақырып: Құрмалас сөйлем және оның түрлері.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты: Мәтіндегі медициналық сөздер мен сөз тіркестерінің аудармасын беріп, қазақша өз ойын еркін жеткізуге үйрету, практикалық жолымен меңгерту; мәтінде кездесетін медициналық, терминдердің мағынасын түсіндіріп, мазмұнын өз бетінше баяндауға үйрету. Медициналық термин сөздердің аудармасын беріп, жазылуын үйрету, мәтін бойынша сұрақтар құрастырып, өз бетінше мазмұнын айтуға баулу.

5.3. Оқу мақсаттары: Мәтінмен жұмыс істеу барысында мәтіннің мазмұнын өз сөзімен жеткізе білуге дағдыландыру, грамматикалық сауаттылыққа баулу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

Жүрек қан тамыр ауруларына қолданылатын дәрілердің атаулары.

5.5. Пәнді оқытудың соңғы нәтижелеріне жету үшін оқытудың негізгі түрлері/әдістері/технологиялары:

Жүрек-қан тамырлар ағзаларының ауруларына қарсы дәрілер

Жүрек ақауында қолданылатын дәрілердің бірнешеуімен таныстыра кетелік. Олардың бірі – кордиамин. Жүрек – тамыр, жүйке жүйесін әлдендіретін және тыныс орталығын қаруландыратын дәрі. Оны суға тамызып ішеді немесе теріге, бұлшықетке не қантамырға инемен енгізіп емдеуге болады. Кофеин – шай жапырағынан, кофе дәнінен, кола жаңғағынан алынатын күрделі органикалық алколоид. Кейінгі кездерде мұны қолдан жасап жүр. Орталық

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 57 беті

жүйке жүйесін әлдендіреді. Ақ кристалл. Ол бас сақинасында, жүрек – тамыр қызметі нашарлағанда не уланғанда, орталық нерв жүйесі зәбірленгенде пайдаланылады.

Ұйқысы нашарлағанда және қан қысымы жоғарылағанда қолдануға болмайды. Кардиовален – түрлі өсімдіктерден (ақбас, гүлжапырақ, долана, шүйіншөп) және камфора, бромды натрийден, спирттен, хлорэтаннан құралған, дәмі қышқыл, сұйық дәрі. Жүрек ақауында, құянда, кардиосклерозда, қанайналым бұзылғанда, жүрек талмасында қолданылады. Валидол – ментол және шүйіншөп қосындысынан жасалады. Орталық жүйке жүйесін тыныштандыратын және қантамырын кеңітетін жалбыз иісті, түссіз сұйық май. Жүрек ауруының осы аталған және басқа да дәрілерін тек дәрігердің рұқсатымен қолдану қажет.

Құрмалас сөйлем

Құрмалас сөйлем — екі немесе бірнеше жай сөйлемнен құралып, күрделі ойды білдіретін, мағыналық жағынан өзара байланысты біртұтас сөйлем. Қызметі жағынан оның жай сөйлемнен өзгешелігі жоқ, екеуі де ойды екінші бір адамға білдірудің құралы. Құрмалас сөйлем жасалу жолына қарай үш түрге бөлінеді: а) Салалас құрмалас сөйлем; ә) Сабақтас құрмалас сөйлем; б) Аралас құрмалас сөйлем. Құрмалас сөйлемнің белгілері: кем дегенде екі жай сөйлемнен (синтаксистік компоненттен) құралып, әр сөйлемінде предикаттық қатынас болады. Кей жағдайда бастауыш айтылмағанымен, баяндауыш арқылы білініп тұрады. Ал құрмалас құрамындағы жай сөйлемнің әрбірінде баяндауыштың болуы міндетті; жай сөйлемдер белгілі бір тәсілдер — баяндауыш формалары және шылаулар арқылы байланысқа түседі; негізгі компоненттер — жай сөйлемдер мағынасы жағынан логикалық байланыста болып, біртұтас күрделі ойды білдіреді. Құрмалас сөйлем компоненттерін өзара байланыстыруда интонацияның да айрықша қызметі бар. Алғашқы компонент аяқталмаған, ұласпалы интонацияға ие болады да, соңғысы аяқталған тиянақты интонацияда келеді

Интонация арқылы іргелесе байланысады.	Кездесу аяқталды, қатысқандар тамаша әсермен тарады.
Жалғаулық шылаулар арқылы байланысады.	Арнайы баруды жоспарлаймын, бірақ еш реті келмей - ақ қойды.
Құрмаластың құрамындағы жай сөйлемнің баяндауышы тиянақсыз тұлғада келіп, келесі жай сөйлеммен ұласпалы түрде, құрмаласа байланысады	

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Тапсырма 1. Жүрек-тамыр жүйелерінің ауруларын емдеуге арналған препараттар туралы мәліметке тоқталыңыз

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 58 беті

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminikom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау : ауызша сұрақ жауап.

Жүрек-қан тамырлар ағзаларының ауруларына қарсы дәрілер тақырыбында презентация дайындаңыз.

№ 21 сабақ

5.1.Лексикалық тақырып: Жалбыз.

Грамматикалық тақырып: Жай сөйлем мен құрмалас сөйлемнің айырмашылығы.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты: Мәтіндегі медициналық сөздер мен сөз тіркестерінің аудармасын беріп, қазақша өз ойын еркін жеткізуге үйрету, практикалық жолымен меңгерту; мәтінде кездесетін медициналық, терминдердің мағынасын түсіндіріп, мазмұнын өз бетінше баяндауға үйрету. Медициналық термин сөздердің аудармасын беріп, жазылуын үйрету, мәтін бойынша сұрақтар құрастырып, өз бетінше мазмұнын айтуға баулу.

5.3. Оқу мақсаттары: білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. жалбыз өсімдігінің құрамы.

2. Жалбыз өсімдігінің емі.

5.5. Пәнді оқытудың соңғы нәтижелеріне жету үшін оқытудың негізгі түрлері/әдістері/технологиялары: бағыт беру.

Жалбыз

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 59 беті

Жалбыз – биіктігі 20-60 сантиметрдей, тік өсетін төртқырлы сабағы бар көпжылдық өсімдік. Тамырлары көлбей тарамданып, ұзын болып өседі. Гүлдері уақ, қызыл, жасыл түсті, бәрі жиналып, масақ тәрізді сабақ басында орналасқан. Маусым айынан қыркүйекке дейін гүлдейді.

Украина, Молдава, Краснодар өлкесінде, Қиыр Шығыс, Белоруссия, Прибалтика, Қазақстанда өседі. Дәрілікке жалбыздың жапырағы пайдаланылады. Бұл жапырақта эфир майы 2,5-3,0%, гүлінде 4-6%, сабағында 0,3% болады. Осы эфир майынан дәрілік қасиеті бар ментол препаратын жасайды. Бұл көбіне салқын тигенде, бауыр, асқазанның кейбір ауруларын емдеуге қолданылады. Жалбызды әр түрлі «Эфкамон» майын, «Анестезол» свечкасын, «Олимотин», «Энатин» сияқты препараттарды дайындауға қолданады. Жалбыздан тұнбаны төмендегідей жолмен әзірлейді.

Жалбыздың кептіріліп, уақталған шөбінің бір шай қасығын ыдысқа салып, үстінен бір стакан қайнаған ыстық су құйып, 15-20 минут тұндырып сүзеді. Осы тұнбаны күніне үш-төрт мезгіл, тамақтанудан жарты сағат бұрын бір ас қасықтан ішу керек.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Тапсырма 1. Дәрілік өсімдіктерді ата?

Өсімдіктердің адамға тигізер пайдасы?

Суыққа төзімді өсімдіктерді ата?

Өсімдіктердің бірлесіп өсу бейімділігі.

Адамның өсімдікке тигізер пайдасы қандай?

Қазоты қандай өсімдік?

Тапсырма 2. Жалбыз қосылған шәй ауруымен ауыратындарға, тамақтан, асқазан – бауыр ауруы мен ауыргандарға, жүйесі бұзылғандарға өте пайдалы.

Жалбыз қосылған шәйді: жоғары адамдарға, жасқа дейін толмаған балаларға, ішуге болмайды.

Жалбыз қосылған адам ағзасын тазалайды.

Қазақстанда оның екі түрі кездеседі –

Жалбыз өсімдігінің адам ағзасына керекті көп.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 60 беті

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.

3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminikom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: сұрақ жауап.

Жалбыз қандай өсімдік?

Жалбыздың шәйінің пайдасы қандай?

Жалбыз өсімдігін суретін сипатта?

Қандай ауруларға ем?

Басқа өсімдіктерден ерекшелігін ата

Жалбыз қандай жерлерде өседі?

Жалбыз туралы қосымша мәліметтер жинап келу.

№ 22 сабақ

5.1. Лексикалық тақырып: Глюкоза, бал. Балдың емдік қасиеті.

Грамматикалық тақырып: Салалас құрмалас сөйлем және оның түрлері.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты: Вирусты гепатит ауруының пайда болуы, таралу жолдары мен аурудың алғашқы белгілері, сақтану жолдары туралы түсінік беру, жеке бас тазалығына сақтауға баулу, жұқпалы аурулар туралы білімдерін жетілдіре отырып, оның болдырмаудың жолдары бар екендігіне көздерін жеткізу.

Вирусты гепатит ауруының пайда болуы, таралу жолдары мен аурудың алғашқы белгілері, сақтану жолдары туралы түсінік беру.

5.3. Оқу мақсаттары: білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 61 беті

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Глюкоза, Балдың құрамы.
2. Глюкоза, балдың жасалу жолдары мен емдік қасиеттері.

Глюкоза

Глюкоза углеводтарға жатады және адам мен хайуанаттар ағзасының зат алмасу өнімдерінің бірі болып табылады. Зат алмасуда глюкозаның энергетикалық басты маңызы бар. 1 г. глюкоза толығымен ыдырағанда 4,1 ккал жылу бөлінеді. Мұнда бөлінген энергия ағза жасушасының қызметін қамтамасыз етеді. Әсіресе, орталық жүйке жүйесі, жүрек, ет сияқты қарқынды жұмыс істейтін органдар үшін глюкозаның энергетикалық маңызы жоғары. Осымен байланысты глюкоза физикалық азғындаумен жалғасып жататын созылмалы ауруларға, жалпы ағзаны көтеруші (күшейтуші) зат ретінде кеңінен қолданылады.

Глюкоза бауырдың әр түрлі уларды залалсыздандыру қабілетін күшейтеді. Бұл оның антитоксикалық қасиетімен байланысты. Уланған кезде глюкоза ерітіндісі мол мөлшерде қолданылады, ол тамырдағы айналып жүрген сұйықтық мөлшерін ұлғайту және зәр шығару күшейту арқасындағы қандағы удың құрамын азайтады. Глюкозаның көрсетілген қасиеттері антитоксикалық қызметі төмендеген ағымдағы бауыр ауруларын емдеуге (гепатит, цирроз, т.б.), әр түрлі улармен уланған (ауыр металдар иондары, анилин, мышьяк т.б.) емдеуге қолданылады.

Инсулин дозасын асырып жіберуден пайда болған команы емдеуде глюкозаның маңызы аса жоғары. Тамырмен жіберуге арналған әр түрлі заттарды ерітуге глюкоза өте жиі қолданылады. Мысалы: норадреналин, строфантин т.б. Іс жүзінде глюкоза гипертоникалық және изотоникалық ертінді түрінде қолданылады.

Бал

Бал іштің жарасын, дененің жарақатын емдеуге кеңінен қолданылады. Оны ағзаның қорғаныс күшін арттыру мақсатында ішеді. Ол ішкі (эндокрин) бездердің жұмысын жақсартады. Сондай-ақ балды жүрек-қантамырларын, тыныс жолдарын, аскорыту жүйелерін емдеу үшін де пайдаланады.

Салалас құрмалас сөйлем

Салалас құрмалас сөйлем — құрамындағы жай сөйлемдері салаласа байланысқан құрмаластың түрі. Салалас құрмалас сөйлем баяндауыштары тиянақты тұлғада келіп, бір-бірімен тең дәрежеде байланысады. Салалас құрмалас сөйлемнің жай сөйлемдері өзара мағыналық тұтастықта болып, интонация (жалғаулықсыз) және жалғаулық шылаулар арқылы байланысады. Жалғаулықсыз (іргелес байланысқан) салалас мезгілдес, себептес, қарсылықты, түсіндірмелі, шартты, салыстырмалы түрлерге жіктеледі. Салалас құрамындағы жай сөйлемдерді бір-бірімен байланыстыратын жалғаулық шылауларға қатысты салалас құрмалас сөйлемдер бірнеше топқа бөлінеді: мезгілдес (Мысалы, Құнанбай Ұлжанның қасына барды да, Мәкіш бен Абайдың жүзіне қарады (М.Әуезов)) себептес (Оның бұл сөзді не үшін егіле айтқанын Тайман сезген жоқ, өйткені ол Сәуленің өзінің болашақ келіні екенін білмейтін-ді (Ә.Әбішев)), қарсылықты (Алыстан әлдекімдердің күбірлеген дауысы естіледі, бірақ қай жақтан естілетінін шамалай алмаймын (С.Мұқанов)), талғаулықты (Бұл істің шындығын не көзімен көрген айтар немесе құлағымен есіткен айтар (Ә.Әбішев)), кезектес (Нұрғали біресе Тәкеге қарап кіжінеді, біресе Аманға қарап мүләйімсиді (Ғ.Мұстафин)).

Салалас құрмалас сөйлемнің түрлері .

Салалас құрмаластың құрамындағы жай сөйлемдер бір – бірімен өзара белгілі

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 62 беті

мағыналық қарым – қатынаста айтылады. Мағыналық қарым-қатынаста жұмсалыуына қарай салалас құрмалас сөйлем мынадай алты түрге бөлінеді :

1. Ыңғайлас салалас.
2. Қарсылықты салалас.
3. Себеп – салдар салалас.
4. Ілектес салалас.
5. Талғаулы салалас.
6. Кезектес салалас.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Тапсырма 1. Сөйлемдердің ішінен болымсыз етістікті табыңыз.

Аурудан ластанған су,тамақ,сары аурумен ауырған науқастың қаны арқылы зарарсыздырылмаған медициналық аспаптардан жұқтырады.Ауру адам мен вирус тасығыштар арқылы тарайды.Білінбейтін кезеңі 14 күннен 45 күнге дейін.Бірнеше күннен кейін науқастың көзінің ақ қабығы,таңдайы,терісі сарғая бастайды.Денені сарғайтпайтын да түрі бар. Бұл кезеңде денеге күш түсіруге болмайды,майлы,ащы және тұзды тамақ ,шоколад,какао ішуге болмайды. Сүттен жасалған тамағамдар,суға пісірілген тамақты,жеміс-жидек ,көкөніс жеуге болады.

Тапсырма 2. Сөйлемдерден жіберілген қателерді табыңыз.

- Кең таралмайтын және жұқпалы болмағандықтан,сары ауруға ерекше назар аударған жөн.
- Ең алдымен асқазанды зақымдайды.
- Инфекция сау адам мен вирус тасығыштардан құрайды.
- Науқастың көзінің ақ қабығы қызарады.
- Қуырылған ет пен тұздалған тамақ жеу керек.
- Бұл кезеңде денеге күш түсіруге болады.
- Күн тәртібі мен диета қатаң сақталмайды.

Тапсырма 3 . Мәтінді орыс тіліне аударыңыздар.

С.П.Боткин первый указал,что некоторые острые гепатиты вызываются инфекцией;с тех пор эти болезни стали называть инфекционными желтухами.Симптомы и течение болезни.Основным симптомом острых инфекционных гепатитов является желтуха.Часто желтухе предшествуют нарушения желудочно-кишечной деятельности:плохой,отрыжка,запоры или поносы,иногда рвота.Затем повышается температура,и через несколько дней появляется желтушное окрашивание склер и кожи.Раньше всего отмечается желтушное окрашивание белочной оболочки глаз,затем кожи.В связи с желтухой наблюдаются все те изменения со стороны кала,молчи,пульса. өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>

ÖNTÜSTİK QAZAQSTAN MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 63 беті

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress /
<https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ
Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . -
Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/
<http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ.
Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ.
Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т
/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-
іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы,
«Арман -ПВ», 2002ж.

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.

3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz.
terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: ауызша сұрақ жауап.

1.Балдың , глюкозаның емдік қасиеттері мен ғажайып қасиеттері тақырыбында талқылаңыз.

№ 23 сабақ

5.1. Лексикалық тақырып: Вакцина.

Грамматикалық тақырып: Сабақтас құрмалас сөйлем.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты: Оқушылардың «денсаулық» құндылығы туралы түсініктерін кеңейту, денсаулықтың
адам өміріндегі маңыздылығын түсіндіру, оны күту іскерліктерін дамыту; дене, жеке бас гигиенасын
сақтау және жаман қылықтардан бойын аулақ ұстауға тәрбиелеу.

5.3. Оқу мақсаттары: білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті
сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу
жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Вакцина және оның түрлері.

2.Профилактикалық екпелерді өткізу мерзімдері және енгізу тәсілдері.

5.5. Пәнді оқытудың соңғы нәтижелеріне жету үшін оқытудың негізгі

түрлері/әдістері/технологиялары: шағын топпен жұмыс

Шағын топпен жұмыс – білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма
беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ
қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын
оқытушы қадағалайды.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 64 беті

Студенттер екі топқа бөлінеді.

«Шынықсаң-шымыр боласың» бағытымен дене тәрбиесі мен салауатты өмір қағидаттары туралы, студенттер тіл мәдениетін пайдалана отырып, ауызша жұмыстар атқарады.

Вакцина

Вакцина – белгілі бір инфекцияны жоюға бағытталған, микроорганизмдерден жасалатын препарат. Өндірісте вакцинаның зиянды инфекциялардан қорғайтын қасиетін сақтай отырып, артық және зиянды заттардан тазартады. Олар осылайша өте қатаң тексерулерден кейін ғана шығарылады. Препараттардың қауіпсіздігін, зиянсыздығын және тиімділігін тексеру үшін лабораториялық, клиникалық тексерулер өткізіледі. Сонымен қатар, өндірісте өндіріліп жатқан препараттардың әрбір партиясы қатаң бақылауға алынады.

Ең алғашқы егу перзентханаларда туберкулез және «В» гепатитіне қарсы жүргізілетінін айта кетелік. Тағы бір назар аударарлық нәрсе мынау. Кез келген вакцинациядан кейін баланың ағзасы оған өтпелі реакциямен жауап қайтарады. Себебі бұл мерзім ішінде ағзаны инфекциядан қорғайтын күш жинақталуы керек.

Бөгде зат енген денеде міндетті түрде әртүрлі реакциялар орын алатыны анық. Алайда, мұндай реакциялардың зардаптары инфекциялардың зиянымен салыстырғанда түк емес.

Ағзаға вакцина егудің нәтижесінде болатын реакциялар барынша тез әрі жеңіл өтеді. Және бұл өзгерістер медицина қызметкерлерінің бақылауында болады.

Вакцинация қазіргі уақытта инфекциялық аурулардың таралуымен күресудің бірден-бір тиімді тәсіл болып табылады. Препаратты қабылдаған кездегі өтпелі реакцияға бола егуден бас тарту болашақта үлкен ауруға әкеліп соғатындығын ұмытпайық.

Полиомиелит, дифтерия, қызылша секілді көптеген инфекциялардың таралуы осыған дейін әлемдік медицинада үлкен мәселе болып келген еді. Вакцинацияның кең ауқымда таралуы бұл мәселені түгелдей дерлік шешті десек те болады. Осының арқасында барша адамзат баласы салауатты ғұмыр кешіп жатыр.

Тірі вакцина – микробтардың уыттылығын әлсіретіп, ауру тудырғыш қабілетін жою, иммунитет қалыптастыру үшін алынады. Алғаш рет француз микробиологы Л. Пастер тірі вакцинаны түйнемеге (1881) және құтыру ауруына (1885) қарсы қолданды. Ал 1926 жылы француз ғалымдары А. Кальмет пен К. Гереннің ашқан тірі туберкулез (БЦЖ) вакцинасы ғылымдағы үлкен жаңалық болды. Тірі вакциналар шешек, құтыру, оба, туляремия, т.б. ауруларға қарсы пайдаланылады.

Өлтірілген вакцина – микроорганизмдерді физикалық (қыздыру арқылы) және химиялық жолмен (фенол, ацетон және спиртпен өңдеу) өлтіру әдістері арқылы алынады. Бұлардың қорғаныштық қабілеті тірі вакцинаға қарағанда төмендеу болғандықтан бірнеше рет егіледі.

Химиялық вакцина – микроорганизмдерден бөлінетін активті антигендерден алынады. Бұл вакциналар паратиф, іш сүзегі, т.б. ауруларға қарсы пайдаланылады. Анатоксиндер – улы токсиндерді формалинмен өңдеу арқылы алынған усыз вакциналар. Бұларды алғаш рет (1923-1926) француз ғалымы Г. Рамон алды. Анатоксиндер дифтерия (күл), ботулизм, сіреспе, т.б. ауруларға қарсы қолданылады.

Ассоциацияланған вакцина 2-3 ауруға бірден қолданылатын вакциналар. Мысалы, сиырларды қараталақ пен қарасан (эмкар) ауруына қарсы бір вакцинамен егіп тастау өте

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 65 беті

тиімді. Вакциналарды организмге әртүрлі әдіспен енгізеді. Мысалы, шешек, туберкулез вакцинасын тері үстіне (тырнап), полиомиелитке қарсы ауыздан, гриппікін танау қуысынан құяды.

Сүзек, тырысқақ, топалаң, құтыру вакцинасын тері астына, қызылша мен қарасан вакцинасын бұлшық етке егеді. Вакцина егілген организмде ауруға қарсы иммунитет 2-3 аптадан кейін қалыптасып, бірнеше жылдар бойы сақталады.

Вакцина – белгілі бір жұқпалы аурудан алдын ала сақтану үшін егілетін дәрі. Оны ауырғанда адамға да қолданады, яғни вакцинаны егу арқылы ауру түрін анықтайды.

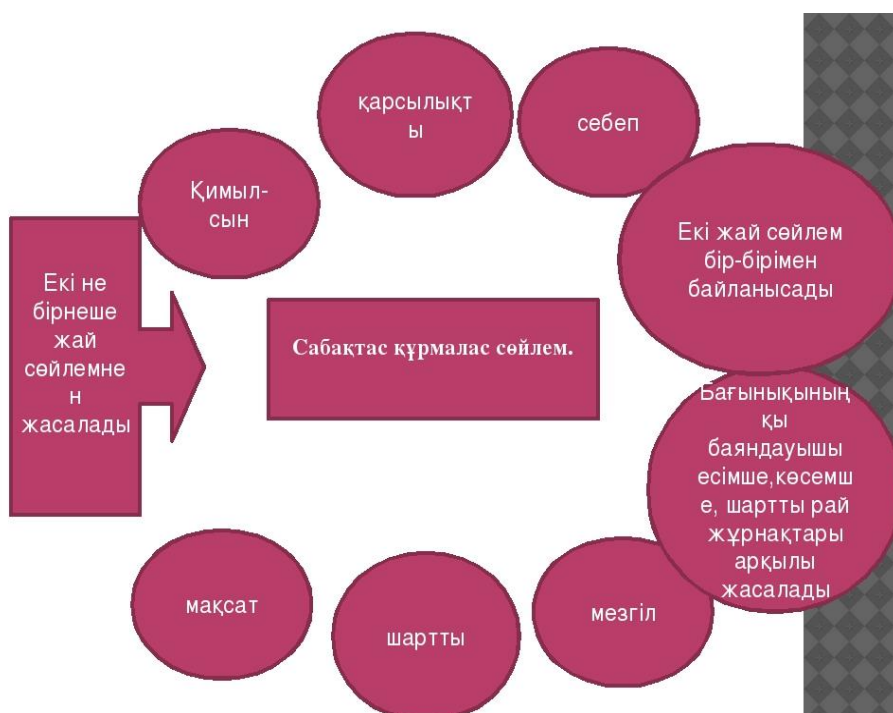
Бір ауруды қоздыратын микробқа қарсы қолданылатын вакцинаны миновакцина, екі ауруға бірдей қарсы қолданылатын - дивакцина, бірнешеуіне қарсы қолданылатын вакцина – поливакцина деп аталады.

Еккеннен кейін ұзақ уақыт ауруды қабылдапайтын вакцинаны тірі вакцина деп атайды. Вакцинаны егу әдісі адамның жасы мен денсаулығына қарай түрліше болады. Вакцина терінің астына, бұлшық етке егіледі.

Сабақтас құрмалас сөйлем.

Құрамындағы жай сөйлемдерінің алғашқысының баяндауышы тиянақсыз болып, соңғысына бағына байланысқан құрмалас сөйлемнің түрі сабақтас құрмалас деп аталады.

Мысалы: *Тапсырманы тиянақтап алғысы келгенмен, қайта сұрауға батылы бармады.* Бұл құрмалас сөйлемнің бірінші жай сөйлемін өз алдына бөлек айтуға келмейді, себебі ой тиянақты емес, ойды тиянақтап, аяқтап тұрған екінші жай сөйлем. Құрмаластың құрамындағы бірінші жай сөйлем екінші жай сөйлемге бағына байланысып тұр. Құрмалас сөйлемнің құрамындағы тиянақсыз жай сөйлем бағыныңқы сөйлем, ал өз алдына дербес айтыла беретін, ойды тиянақтап тұратын екінші жай сөйлем басыңқы сөйлем деп аталады.

Сабақтас құрмалас сөйлем мағынасына қарай төмендегіше бөлінеді:
 Шартты бағыныңқылы іс-әрекеттің орындалу шартын білдіреді, -са, -се жұрнағы арқылы жасалады.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 66 беті

Қарсылықты сабақтас құрмалас сөйлемде бағыныңқы сөйлем басыңқыдағы ойға қарама-қарсы мағыналық қатынаста болады. Мысалы, Май құйған шам сөнсе де, Шамшырақ сөнбес дүниеде. ([Жамбыл](#))

Себеп бағыныңқылы сабақтас;

Мысалы, Соны Ербол біліп қоймасын деп, Әзімбай әдейі үндемеді. ([М.Әуезов](#))

Мезгіл бағыныңқы сөйлемде бағыныңқы сөйлем басыңқыда айтылған ойдың мезгілін, мақсат сабақтас құрмалас сөйлем мақсатын, қимыл-сын бағыныңқы іс-әрекеттің қалай жүзеге асқандығын білдіреді.

Салыстырма бағыныңқылы сөйлемде оқиға бір-біріне салыстырыла, теңдестіріле беріледі.

Мысалы, Басқалар қандай қуанса, ол да сондай қуанған еді ([Ә.Әбішев](#)).

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Ә.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ./РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.

3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, [www. soylem.kz](http://www.soylem.kz), tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: Ауызша сұрақ- жауап

Вакцинаның шығу тарихы.

Вакцинаның түрлері, егілу жолдары.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 67 беті

№ 24 сабақ

5.1.Лексикалық тақырып: Тері ауруларына қарсы дәрілер.

Грамматикалық тақырып: Төл сөз бен төлеу сөз. Төл сөз бен автор сөзінің орын тәртібі.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты: : оқушыларға терінің маңызын, құрылысын, теріде болатын түктер мен шаштың ерекшелігі туралы айтып, теріде болатын аурулар, түрлері және оларды емдеудің ұлттық тәсілдерінен мағлұматтар беру;

5.3. Оқу мақсаттары: білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. «Тері маңызы, құрылысы».
2. Терінің маңызы.
3. Терінің құрылысы.
4. Тері ауруларына қарсы дәрілер.

5.5. Пәнді оқытудың соңғы нәтижелеріне жету үшін оқытудың негізгі түрлері/әдістері/технологиялары: бағыт беру

Тері ауруларына қарсы дәрілер

Терінің ең көп тараған ауруларына безеу, қышыма, теміреткі, қотыр және саңырауқұлақтар тудыратын аурулар жатады. Тері ауруларын қарайтын [медицина](#) бөлімі [дерматология](#) деп аталады. Тері ауруларымен айналысатын дәрігерді дерматолог деп атайды.

Теміреткі (грекше lichen – жұқпалы) – этиологиясы әртүрлі көптеген тері ауруларының жалпы атауы. Теміреткінің негізгі белгісі – денеде ұсақ түйіндер пайда болып, адам қатты қышынады. Теміреткімен барлық жастағы адамдар ауырады, әсіресе 40-60 жас аралығындағы әйелдерде жиі кездеседі. Дерттің дамуына әртүрлі инфекцияның түсуі, организмде жүйке және иммунды жүйелердің бұзылуы, улану және аллергия жағдайлар әсер етеді. Теміреткі алғашқыда дененің кез келген жеріне қызарып, бөртпе болып шығады. Оның беті жылтыр, түйіннің (папуланың) ортасы ойыс, қызғылт күңгірт немесе алқызыл түсті, диаметр 2-3 см болады. Түйіннің жылтыр бетіне жарық түсірсе, оның реңі балауыз тәрізді екені анық көрінеді. Бірте-бірте түйіндер бір-бірімен қосылып, бетін ұсақ қабыршақтар жапқан, кішкентай қатпарлы табақшалар құрайды. Осы қатпарлы табақшалардың бетін өсімдік майымен сұрткенде терінің мүйізді қабатында ұсақ, ақшыл түсті нүктелерді және шырматылып жатқан өрмек торын көруге болады (Уикхем симптомы).

Дерт жазылып кеткеннен кейін де ауру ошағының орнында тұрақты гиперпигментация (пигменттің шамадан тыс бөлінуі) сақталып қалады. Ауру күшейгенде қышымаға айналып, науқас адам, әсіресе, түнде қатты қышынып, ұйықтай алмай мазасызданады. Теміреткі адамның қолтығы мен шабына, ауыздың кілегей қабатына, білегіне, білезік буындарына, санның ішкі жағына, балтырға жиі шығады. Жазылып кеткен

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 68 беті

теміреткі адам ашуланса, ренжісе, та жағдайларда қайта шығуы мүмкін. Емі: ең алдымен асқазан-ішек жолын, жүйке-психикалық жағдайын тексерістен өткізеді; диета сақтап, дәруменге бай тағамды жеу керек; транквилизаторлар, антидеприссанттар, антигистаминдер, вирусқа қарсы препараттар, иммунды модуляторлар қолданылады, тері қабынуын қайтаратын стероидты майларды (синофлан, лоринден, фторокорт, флюцинар) жағу қажет.

Біле жүріңіз. Тері күтімі туралы қызықты мәлімет

Тері күйгенде көрсетілетін алғашқы жәрдем. Терінің күйі өртке, кейбір химиялық заттарға, күнге де байланысты. Терінің күйген жерін суық сумен шайып, марганцовканың әлсіз ерітіндісімен сүртеді. Егер күйген теріде күлдіреген көпіршік пайда болса, оны жаруға болмайды. Көпіршік жарылғаннан кейін ғана түрлі жақпамай жағып, таңуға болады. Өте қатты күйген теріге таза таңғыш салып, емханаға жеткізу керек. Қышқылға күйген тері алдымен таза сумен, артынан екі пайыздық сода ерітіндісімен жуылады.

Үсіген кезде көрсетілетін алғашқы жәрдем. Тері үсіген кезде теріде ақ дақтар пайда болады, тері ешнәрсені сезбейді. Мұрын құлақ, бет үсігенде жұмсақ матамен ептеп ысқылайды. Үсіген жерді қармен ысқылауға болмайды, өйткені қар түйіршектері үсіген теріні жарақаттап жіберуі мүмкін. Үсіген жердің сезімталдығы қалпына келмесе, тез арада дәрігерге қаралу қажет. Қолы немесе аяғы қатты үсіген адамды жылы бөлмеге жатқызып, үсіген жерді жылы затпен орап тастау керек. Үсіген жердің жайлап жылығаны пайдалы. Терісі үсіген адамға жылытатын сусындар ішкізу керек.

Күн өткенде көрсетілетін алғашқы көмек. Ыстық күндері ұзақ серуенге шыққанда, ыстық орындарда ауыр қара жұмыс істегенде күн өтуі мүмкін. Күн өткенде бас айналады, ауырады, көз қарауытады, кейде есінен танып қалуы мүмкін. Күн өткен адамның беті қызарады, тыныс алуы, жүректің соғуы жиіледі. Дене қызуы күрт көтеріліп, + 40°C жетуі мүмкін. Күн өткен адамды тез арада салқын жерге әкеліп, денесін қысып тұрған киімдерін шешеді. Басын жоғары жатқызып, маңдайына, жүрек тұсына салқын орамал қояды. Егер ауру адам тыныс ала алмаса, жасанды жолмен демалдыру шараларын жасау керек. Күн өтпеу үшін ыстықта бас киім

Төл сөз бен төлеу сөз

Кейде сөйлеуші өз сөзінің ішінде басқа біреудің де сөзін, айтқан ойын келтіріп отырады. Сөйтіп, бір сөйлемнің ішінде екі адамның сөзі, пікірі, ойы қолданылады. Мысалы: Жұман көштің алдына түсіп алып: "Қайтсем Игіліктің жанына қаттырақ батырар екенмін", - деп келе жатыр еді (Ғ.Мүсірепов). Бұл мысалда «Қайтсем Игіліктің жанына қаттырақ батырар екенмін» деген Жұманның сөзі өзгеріlmестен сөйлемнің ішіне енген. Міне, осындай біреудің сөзін бұлжытпай, өзгеріссіз өз сөзінің ішінде берілуін **төл сөз** дейміз.

Сөйлеуші өз сөзінің ішінде басқа біреудің сөзін өзгертіп, жалпы мазмұнын ғана сақтап беруін **төлеу сөз** дейміз. Жоғарыдағы сөйлемді былай да құрауға болады: Жұман көштің алдына түсіп алып, қайтсе Игіліктің жанына қаттырақ батыруды айтып келе жатыр еді. Бұнда Жұманның сөзі өз аузынан шыққан калпында беріліп тұрған жоқ.

Мысалы: Амандық-саулық сұрасқаннан кейін, комиссар Мұхамедияров менің осы ротаға политрук болып тағайындалғанымды айтты (Ғ.Мүсірепов) деген комиссар Мұхамедияровтың өзі сол күйінде емес, сөйлем ішінде мазмұны сақталып берілген.

Төл сөзді төлеу сөзге және керісінше төлеу сөзді төл сөзге айналдыруға болады.

Төл сөз бен автор сөзінің орын тәртібі

ÖNTÜSTİK QAZAQSTAN MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 69 беті

Төл сөз бен автор сөзінің орналасу тәртібі төрт түрлі болады:

1. Төл сөз автор сөзінен бұрын тұрады. Мысалы: "Дені сау кісіге қарап отыру қиын ғой", - деп Жамал даусын солғындау шығарады. (Ғ.Мұстафин).

2. Төл сөз автор сөзінен кейін тұрады. Мысалы: Жиренше сөз таба алмайұялып қалды: "Ұят болды. Өзім де өкіндім". (М.Әуезов).

3. Төл сөз автор сөзінің ортасында тұрады. Мысалы: Келді де: "Абайшырағым, сені әкең шақырып жатыр", - деді. (М.Әуезов).

4. Төл сөз автор сөзінің екі жағында тұрып, автор сөзі төл сөздің ортасына орналасады: "Өз өлеңім емес, - деді мынау үлкендердің шамасын біраз қылжақ еткендей боп, - бағана кешке Шөжені көріп ем, соның өлеңі.

(М.Әуезов).

Кейде төл сөз бен автор сөзінің көп құрамды күрделі түрі де кездеседі. Ол сабырлы, момын пішінмен: "Шүкірлік, әке, - деп біраз тұрды да: Ат барған соң, дәріс тәмам болмаса да, хазіреттің рұқсатын, фатихасын алып қайттым", - деді. (М.Әуезов). Төл сөз бен автор сөзі бір-бірінен арнаулы тыныс белгілері арқылы бөлінеді. Төл сөз әдетте тырнақшаға алынады да, төл сөз хабарлы сөйлем болса, үтір (сөйлем бітсе нүкте), лепті сөйлем болса, леп белгісі, сұраулы сөйлем болса, сұрау белгісі қойылады. Төл сөздің алдында тұрған автор сөзінен кейін қос нүкте қойылады да, төл сөзден кейін келген автор сөзінің алдынан сызықша қойылады.

Оны схемамен былай көрсетуге болады:

1. «Төл сөз» - автор сөз
2. Автор сөзі: «төл сөз»
3. Автор сөзі: «төл сөз» - автор сөзі
4. «Төл сөз» - автор сөзі - «төл сөз»

Кейде төл сөз тырнақшаға алынбай, сызықшамен басталып жазылады.

Схемасы былай:

Автор сөзі - төл сөз, автор сөзі - төл сөз, - автор сөзі.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 70 беті

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Аканова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: Ауызша сұрақ- жауап

- 1.Тері ауруларына қарсы дәрілерді атап шығыңыз
- 2.Төл сөз бен төлеу сөз дегеніміз не?
3. Төл сөз бен автор сөзінің орын тәртібі

№ 25 сабақ

5.1. Лексикалық тақырып: Қызу басатын дәрілер.

Грамматикалық тақырып: Тыныс белгілерінің емлесі.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5. 2. Мақсаты:

- тақырып бойынша терминдерді қолдануға машықтандыру;
- өз бетінше жұмыс жасауға дағдыландыру;
- мемлекеттік тілге деген қызығушылығын арттыру.

5.3. Оқыту мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі сұрақтары:

Қызу төмендетін дәрілердің пайдасы.

Дене қызуын басуға арналған дәрінің емі

Қызу төмендететін дәрілердің ада ағзасына әсері

2. Терминдерді жатқа айтып, сөздік минимумды тапсыру.

5.5. Оқу және оқытудың әдістері: пікір-талас

Пікір-талас – оқытушы тарапынан ұсынылған негізгі мәселелер төңірегінде пікір-таласқа қатысушылар жақтаушы не даттаушы болып екіге бөлініп, өзінің көзқарасын нақты мәліметтерді, дәйектемелерді көрсете отырып дәлелдейді. Өзінің қарсыласын жеңе алатындай дәлелдер келтіріп, сөз шеберлігін, қызуқандылық танытады. Пікір-таласты оқытушы бақылап, бағыт береді.

Пікір-таласта білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

I топтың тапсырмасы:

II топтың жұмысы:

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 71 беті

Қызу басатын дәрілер.

Қызу төмендететін дәрілер- бұлар дене қызуын төмендететін шипалы заттар. Бұл заттар ағзаға екі түрлі әсер етеді:

1. Ағзадағы тотығу процесін бояулатып кемітетін дәрілер;
 2. Жылу шығаратын орталық әрекетін бәсеңдетіп, ағзадағы ыстықты сыртқа шығаруды күшейтетін, яғни терідегі қан тамырларын кеңітіп, денені терлететін (фенацитин, антипирин, пирамидон, анальгин, салицил қышқыл натрий, аспирин т.б.) дәрілер.
- Қызу төмендететін дәрілер қабынк процесін баяулатып, орталық жүйке жүйесін тыныштандырып, дененің қызуын, ауруын тежейді. Дене қызуының көтерілуі кейде ағзаның ауруға қайтаратын жауабы болады. Мұндайда бұл дәрілер қызуды баса бермейді. Сондықтан кейде бұл дәрілердің бірнешеуін қосып береді. Мысалы, амидопирин мен фенацитин немесе анальгин мен фенацитин т.б. қоспалары қолданылады. Бал, таңқұрай да науқасты терлетеді, дене қызуын басады.

Тыныс белгілерінің емлесі.

Тыныс белгілері (не пунктуация) - тіл білімінде жазуға тән шартты белгілер жүйесі. Тыныс белгілері айтайын деген ойды нақтылы, дәл түсінікті етіп жеткізу үшін, сондай-ақ баяндалмақшы пікірді ала-құла етпей, айқын білдіру үшін қолданылады. Бұл - тыныс белгілерінің басты қасиеті.

Тыныс белгілері сөздер тіркесі мен сөйлемдерді айтқанда, немесе оқығанда тілде байқалатын кідірісті де, дауыста аңғарылатын әркелкі құбылысты да білдіреді. Бұл - тыныс белгілерінің қосымша қасиеті. Жазба тілде болсын, сондай-ақ ауызекі тілде болсын тыныс белгілерін дұрыс қолдана білудің үлкен мәні бар. Тыныс белгілері мүлде қойылмаған, немесе дұрыс қойылмаған мәтінді сөйлемді түсінікті етіп оқу да, мағынасын түсіне білу де қиын. Тыныс белгілері дұрыс қойылмайтын сөйлемдерде ой күңгірттеніп, екі ұшты болып, тіпті сөйлем құрамындағы сөздер синтаксистік қызметі жағынан (бастауыш, баяндауыш, анықтауыш т. б.) өзгеріске түсуі мүмкін. Мысалы: Бұл келген - сол Есіл бойындағы Қарасарт ауылының жиені, Жүсіп баласы Қожаш (С. Көбеев)

Бұл сөйлемде есімше тұлғалы келген соң сызықша қойылмаса, келген сөзі бастауыш қызметін емес өзге мүше қызметін атқарған болар еді де, нәтижесінде сөйлемде берілетін ойға нұқсан келер еді.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Тапсырма 1. Мәтін бойынша сұрақтарға жауап беріңіз

- Қызу төмендететін дәрілердің қандай пайдасы бар?
 - Ыстықты төмендетіп, денені терлететін қандай дәрілерді білесіз?
 - Қай кезде дәрілердің бірнешеуін қолданады?
 - Дене қызуын басуға дәріден басқа қандай ем қолданылады?
- Қызу төмендететін дәрілер адам ағзасына қалай әсер етеді?

Тапсырма 2.

Оң бағандағы етістіктер мен сол жақтағы сөзден сөз тіркестерін құрыңыз

дене қызуын	қолданылады
Жылу	төмендетеді
қан тамырларын	терлетеді
Денені	кеңітеді
Ауруды	басады
Қызуды	Тежейді
қоспалар	Бөлінеді

Тапсырма 3. Мәтінді оқып, қазақ тіліне аударыңыз

Хорошее жаропонижающее средство:1 столовую ложку сухого измельченного листа лопуха залить 1 стаканом кипятка, настаивать в закрытой посуде на кипящей бане 15 минут,

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 72 беті

охладить при комнатной температуре, процедить. Принимать по одной столовой ложке теплого настоя 4-6 раз в день после еды. При болях в горле этим настоем полоскать горло несколько раз в день.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет:

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.

3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: ауызша сұрақ-жауап

1. Қызу төмендететін дәрілердің қандай пайдасы бар?

2. Ыстықты төмендететін, денені терлететін қандай дәрілерді білесіз?

3. Дене қызуын басуға дәріден басқа қандай ем қолданылады?

4. Қызу төмендететін дәрілер адам ағзасына қалай әсер етеді?

№ 26 сабақ

5.1. Лексикалық тақырып: Улы шөптер

Грамматикалық тақырып: Тыйым мәнді сөйлем.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5. 2. Мақсаты:

- тақырып бойынша терминдерді қолдануға машықтандыру;

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 73 беті

- өз бетінше жұмыс жасауға дағдыландыру;
- мемлекеттік тілге деген қызығушылығын арттыру.

5.3. Оқыту мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі сұрақтары:

1. Қазақстандағы улы өсімдіктер туралы.
2. Өсімдіктердегі улы заттардың саны мен сапасы.

5.5. Оқу және оқытудың әдістері: бағыт бағдар беру.

Улы шөптер

Улы заттар көптеген өсімдіктерде болады. Қазақстанның ауа райы, өсімдік дүниесі мен жер қыртысы әр жерде әр түрлі болғандықтан, кездесетін өсімдіктердің түрі де көп, солардың ішінде улы өсімдіктер және улы екендігі әлі айқындалмаған өсімдіктер де бар. Осы уақытқа дейінгі улы өсімдіктердің және олардың ішінде кездесетін улы заттар зерттелуде. Өсімдіктерде немесе олардың бөлшектерінде улы заттардың саны мен сапасы әр түрлі болады, сондықтан әртүрлі өсімдіктердің қай бөлігінде қандай улы заттар болатынын, олардың мөлшері қанша және уландыратын қандай әсері бар екенін білуіміз қажет. Тағы бір есте болатын нарсе өсімдіктер өскен сайын оның ішіндегі заттарының саны да, сапасы да өзгеріп отырады. Осы жағдайлар сол улы өсімдіктердің өсу мерзімінде улылығын білуге мүмкіндік береді. Біз осы уақытқа дейін улы екенін білмей жүрген улы өсімдіктер аз емес. Уландырғыш әсерін білеміз деген кейбір улы өсімдіктердің өзінің улы әсері турасындағы мәліметтер әбден айқын емес, сондықтан олар жөнінде кейде асырып, кейде кемітіліп айтылып жүр.

Мәтін бойынша сөздік

Улы- ядовитый

сапа- качество

жер қыртысы- слой земли

саны –количество

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Тапсырма 1. Төмендегі сөз тіркестерін орыс тіліне аударыңыз:

Улы заттар, улы өсімдіктер, заттардың сапасы, улы заттардың саны, жер қыртысы, әр түрлі, өсімдіктердің түрі, заттардың саны мен сапасы, өсімдіктердің бөлігінде, уландыратын әсері, өсу мерзімі, улылығын білу.

Тапсырма 2. Сұрақтар бойынша жауап беріңіз

1. У қорғасынды сипаттап беріңіз
2. У қорғасынмен уланғанда қандай белгілер байқалады?
3. Көп мөлшерде уланғанда неге әкелуі мүмкін?
4. Меңдуананы сипаттап беріңіз
5. Меңдуанамен уланғанда қандай белгілер байқалады?

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет:

Негізгі:

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 74 беті

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: ауызша сұрақ-жауап

1. Қазақстанда қандай улы өсімдіктер бар?
2. Өсімдіктердегі улы заттардың саны мен сапасы қандай?
3. Өсімдіктермен уланғанда адамда қандай белгілер байқалады?

№ 27 сабақ

5.1. Тақырып: Кәсіби сала бойынша өндірілетін өнім түрлері. Өнім сапасы, Экспорт. Импорт.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5. 2. Мақсаты:

- тақырып бойынша терминдерді қолдануға машықтандыру;
- өз бетінше жұмыс жасауға дағдыландыру;
- мемлекеттік тілге деген қызығушылығын арттыру.

5.3. Оқыту мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 75 беті

5.4. Тақырыптың негізгі сұрақтары:

1. Экспорт, импорт және өнім сапасына қатысты атауларды топтастырыңыз.
2. Терминдерді жатқа айтып, сөздік минимумды тапсыру.

5.5. Оқу және оқытудың әдістері: пікір-талас

Пікір-талас – оқытушы тарапынан ұсынылған негізгі мәселелер төңірегінде пікір-таласқа қатысушылар жақтаушы не даттаушы болып екіге бөлініп, өзінің көзқарасын нақты мәліметтерді, дәйектемелерді көрсете отырып дәлелдейді. Өзінің қарсыласын жеңе алатындай дәлелдер келтіріп, сөз шеберлігін, қызуқандылық танытады. Пікір-таласты оқытушы бақылап, бағыт береді.

Пікір-таласта білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

I топтың тапсырмасы:

II топтың жұмысы:

Импорт және экспорт көлемінің серпіні, млрд. Тенге

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет:

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д., 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е., 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т., 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 76 беті

/PMЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: ауызша сұрақ-жауап

1. Өнім түрлері атаңыз.
2. Өнім сапасы дегеніміз не?
3. Экспорт сөзінің мағынасы ашыңыз.
4. Импорт дегеніміз не?

№ 28 сабақ

5.1. Тақырып: Фармация саласындағы менеджмент пен маркетингке қатысты терминдер.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты:

- фармация саласындағы менеджмент және маркетинг туралы түсіндіру;
- лексикалық тақырып негізінде сөздік қорын молайту;
- тілдік материалдармен таныстыра отырып, сауаттылығын арттыру.

5.3. Оқыту мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі сұрақтары:

1. Менеджмент және маркетинг дегеніміз не?
2. Тақырып бойынша сөйлесім үлгілерін атап өтіңіз.

5.5. Оқу және оқыту әдістері: шағын топпен жұмыс

Шағын топпен жұмыс – білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Менеджмент (*ағылш.* manage – басқару, меңгеру, ұйымдастыру,) – ұйымда немесе кәсіпорында жұмыс істейтін адамдардың еңбегін басқара отырып, алға қойған мақсатқа жетуді ұйымдастыра білу, әлеуметтік, оның ішінде білім беру үрдістерін басқару принциптері, әдістері, құралдары мен нысандарының жиынтығы. Менеджмент кейде Менеджмент ғылымы (Management Science) деп те аталады, яғни ол адамзаттың басқару ісінің заңдылықтары мен өнімді әдістерін зерттейтін пән саласы есептеледі. Ол белгілі бір құралдар мен әдістанмалар арқылы басқаруды өнімді етеді, әсіресе Операцияларды зерттеу (Operations Research) және Статистика секілділер арқылы басқаруға сапалық және сандық анализ жасайды. Ал, басқару дегеніміз басқарылушыға өнімді, пайдалы жұмыс істету әрекеті. Қазіргі заман басқару істері кейбір басқару мәселелеріне талдау жасаудай тар шеңберден шығып, жаратылыстану және гуманитарлық пәндердегі

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 77 беті

пайдалы білімдер мен әмбебап әдістерді пайдаланып, операцияны басқару, адам күші байлығын басқару, қауіп-қатерді басқару, айқын емес жағдайда шешім қабылду, шұғыл жағдайда таңдау жасауқұрделі құрылымның өзгерісін тізгіндеу, қалыптасу (emergence), өзін көрсете алу, ортаға үйлесімділік, өздігінен ұйымдасу, ұқсастықтардың біріктіруі секілді ауқымды мәселелерді жаппай қамти бастады. Әрқандай ұйымды жүйе ретінде қарастыруға болады, ал басқару сол жүйе үшін маңызды феномен ретінде жоспарлау, жетелеу, тіпті де жақсысын өндіру секілділерге талпына бастады. Сондай-ақ әлденені басқарудан бұрын оның өз-өзін басқаруы, басқаруға әзірлігі, басқаруының жүйелілігі мен табыстылығы, әсіресе жаңа деңгейге үздіксіз көтеріліп, жетіліп отыру секілділер де менеджментке жаңа мазмұндар қосты.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет:

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: пікір-талас

1. Менеджмент ағылшын тілінде қалай аталады?
2. Менеджмент ғылымы қалай аталады.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 78 беті

5.1. Тақырып: Токсикологиялық химия саласына қатысты терминдер.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты:

- тақырып бойынша еркін тақырып алмасуға үйрету;
- адамгершілік пен ізгілік қасиеттеріне баулу;

5.3. Оқыту мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі сұрақтары:

1. Токсикологиялық химия саласына қатысты терминдер туралы диалог құрастырыңыз.
2. Тақырып бойынша сөйлесім үлгілерін атап өтіңіз.

5.5. Оқу және оқытудың әдістері: бағыт беру

Бағыт беру – мәселеге бағыттап оқытудың бір элементі, яғни оқытушы тақырыпқа қатысты негізгі ұғымдарды атамайды, жанама мысалдар келтіріп, ойға шабуыл жасап негізгі анықтамаға жетелейді. Білім алушылар өздері ой қорытып анықтама мен негізгі мәселені шығаруы керек.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Тапсырмалар:

Құрамында улы заттар бар екендігіне күдікті барлық заттар химиялық-токсикологиялық талдау жасау үшін, тиісті зертханаларға жіберіледі. Тексеруге жіберілетін заттар әртүрлі болуы мүмкін. Химиялық-токсикологиялық зерттеуді облыстық және республикалық мал дәрігерлік зертханалардың химиялық токсикологиялық бөлімдерінде, сонымен қатар, соттық медицина, соттық-сараптау институттары зертханаларында жүргізуге болады. Бұл ұйымдар тексеруге жіберілетін заттарды арнаулы құжаттар арқылы қабылдайды. Оған: - тексерілетін заттар тізімі, иесінің аты-жөні, тұрғылықты жері және нақты керекті нәтижеге сұраныс; } - соттың және тергеу бөлімдерінің шешімі, соттық-ветеринарлық сою хаттамасы, ауру тарихы жіберіледі. Химиялық-токсикологиялық талдау жүргізетін мекеме тексеру барысында - ағзада улы заттардың бар-жоқтығын анықтап қана қоймай, улы заттардың қай категорияға жататындығын және сандық көрсеткіштерін де анықтауға міндетті.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет:

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 79 беті

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е., 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т., 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ./РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: сұрақ- жауап.

Токсикологиялық химия саласына қатысты терминдер жинақтаңыз.

№ 30 сабақ

5.1. Тақырып: Тыныс алу мүшелері ауруларына қолданылатын дәрілер. Антибиотиктер.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты: Мәтіндегі медициналық сөздер мен сөз тіркестерінің аудармасын беріп, қазақша өз ойын еркін жеткізуге үйрету, практикалық жолымен меңгерту; мәтінде кездесетін медициналық терминдердің мағынасын түсіндіріп, мазмұнын өз бетінше баяндауға үйрету. Медициналық термин сөздердің аудармасын беріп, жазылуын үйрету, мәтін бойынша сұрақтар құрастырып, өз бетінше мазмұнын айтуға баулу.

5.3. Оқу мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

1. Қант диабеті ауруының пайда болу себептері.
2. Алдын алу шаралары.
3. Дәріні қолдану кезіндегі сақтық шаралары

5.5. Пәнді оқытудың соңғы нәтижелеріне жету үшін оқытудың негізгі түрлері/әдістері/технологиялары: бағыт бағдар беру

Тыныс алу жүйесі

Тыныс алу жүйесі адам денсаулығына үлкен әсер ететін мүшелердің қатарына жатады. Әрине адам мүшелерінің барлығы да өзі үшін үлкен әсері бар. Соның ішінде сыртқы

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 80 беті

ортамен күнделікті қарым-қатынаста болатын тыныс алу мүшесінің рөлі ерекше. Тыныс алу жүйесінің мүшелеріне мұрын, кеңірдек, бронхы, өкпе, кеуде қуысы т.б. жатқызамыз.

Баспа мен тұмау тыныс алу жүйесінің аурулары қатарына жатады. Баспа салқын мезгілдерде жиі кездеседі. Аурудың негізгі қасиеті тамақ бездерінің қабынуында. Науқас адамның дене қызуы жоғарылап, басы ауырады. Ауру күшейсе, безде ірің пайда болады. Баспа асқынса, буынға, жүрекке шабады. Сондықтан ауруды жылы төсекке жатқызып, жылы күйіндегі сұйық тағам ішкізіп, компресс жасау керек. Ауру күшейсе дәрі ішкен дұрыс.

Тұмау - адамзатқа өте көне заманнан белгілі ауру. Тұмау агрипер (ұстау) - деген француз сөзі. XVIII ғасырдың алғашқы жартысында тұмау Еуропаны шарпып, 1665 жылы бір аптаның ішінде тек Лондонның бір өзінде өлген адамның саны кәріп төккен оба кезіндегі шығыннан да асып түскен.

Тонзиллит жұтқыншақ безінің ісінуі. Қайталанған баспаның әсерінен болып жіті және созылмалы түрлерге бөлінеді. Тонзиллиттің созылмалы түріне мұрын арқылы дем алудың дұрыс жүрмеуі, ауру тістер де әсер етеді. Созылмалы тонзиллит кезінде жұтқыншақ безі ісініп, науқас адам жұтқыншағында өзге бір нәрсенің тұрғанындай сезімде болады, кейде шаншып ауырып құлаққа әсер етеді.

Тыныс алу мүшелері ауруларына қолданылатын дәрілер

Медицинада түрлі ауруларды емдеу немесе олардан алдын ала сақтандыру үшін дәрі дайындауға дәрілік өсімдіктер пайдаланылады. Олардың шипалық қасиеттері дәрі дайындауға өте ерте заманнан белгілі болған. Мысалы, Ежелгі Египет, Үндістан, Қытай, Грек емшілері дәрілік өсімдіктерді пайдалана білген. Дәрілік өсімдіктердің құрамында алколоидтар, эфир майы, түрлі дәрумендер болады. Оларда түрлі микробтарды, вирустарды өлтіретін антибиотиктер, фитонцидтер түзіледі. Таңқұрай, сәбіз, дәрілік бақ-бақ, қара қарақат, итмұрын сияқты өсімдіктерді адам ағзасында дәрумендер азайып кеткенде пайдаланады. Ал баспамен ауырғанда дәрілік қырмызыгүл, саз мүкжидегі сияқты өсімдіктермен емдейді. Қызыл мия тамырын жоғары тыныс алу жолдары ауырғанда сусын ретінде ішеді, ванна ретінде қабылдайды. Созылмалы бронхит, пневмонияда бір ас қасық қоспаны 0,5 стакан шөптің суына езу керек (шөптер: өгейшөп, қазанақ және қызыл мия тамыры), сосын тамақтан 15 минут бұрын күніне үш уақыт қабылдау керек. Дәрілік өсімдіктерден дәрілер дәрігер нұсқауымен қолданылады.

Антибиотиктер

Антибиотиктер- микробтар, жануарлар, өсімдіктер ағзасында түзілетін белоктық заттар. Антибиотиктер микробтардың белгілі бір түрлерін өлтіреді немесе олардың өсіп өнуін тоқтатады. Антибиотиктердің пайда болуы микробтар дүниесінің бір- біріне қарама қарсылық әрекетіне негізделген. Антибиотиктер туралы ілім XIX ғасырдан белгілі. 1942 ж. ғалымдар З.В. Ермольева мен Т.И. Балежина алғаш рет таза антибиотик пенициллин алды. Осыдан кейін стрептомицин, биомицин, левомецитин, хлортетрациклин т.б түрлері алынды. Антибиотиктердің жүздеген жаңа түрлерін анықталған, бірақ оның бәрі бірдей практикада қолданыла бермейді. Өйткені мұның кейбіреуі адам ағзасына зиянды. Әрбір жеке антибиотик тек белгілі бір микробтарға ғана әсер етеді.

Антибиотиктер көбінесе әр түрлі саңырауқұлақтар мен бактериялардан алынады. Соңғы жылдары оларды химиялық синтез жолымен алуға да мүмкіндік туды. Антибиотиктердің емдік қасиеттері болуымен қатар, кейде адам ағзасына зияны да бар. Мысалы, олар есту, ас қорыту т.б. мүшелердің қызметіне қарсы әсер етуі мүмкін. Кейде антибиотиктерді ұзақ уақыт пайдаланудың салдарынан теріге бөртпе шығады. Сондықтан оларды жалпылама пайдалана беруге болмайды.

Антибиотиктерді тиімді пайдалану үшін науқасқа дәл диагноз қойып, оның тиімді дозасы мен ауру адам денесіне енгізу жолын анықтау керек. Сондай – ақ әр түрлі аллергиялық

ÖNTÜSTİK QAZAQSTAN MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 81 беті

рекациялардан алдын алу үшін тері ішіне енгізу арқылы сынама жасап, науқас ағзасының сезімталдығын байқау қажет.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Тапсырма 1. Сұрақтарға жауап беріңіз

- 1.Ежелде дәрілік өсімдіктерді қай жерлерде пайдалана білген?
2. Адам ағзасында витаминдер азайып кеткенде қандай өсімдіктерді пайдаланады?
3. Дәрілік өсімдіктерді қалай қолданған дұрыс?

Тапсырма 2. Мәтін бойынша сұрақтарға жауап беріңіз

1. Медицинада дәрілік өсімдіктерді не үшін пайдаланады?
- 2.Дәрілік өсімдіктердің құрамы қандай?
- 3.Баспамен ауырғанда қандай өсімдіктерді қолданады?
- 4.Жоғары тыныс алу жолдары ауырғанда нені қабылдау керек?
5. Созылмалы бронхит, пневмонияда қандай шөптер қоспасын қабылдау керек?

Тапсырма 3. Өзіңіз білетін тыныс алу мүшелері ауруларына қолданылатын қандай шөптер бар, олардың қолданылуы туралы айтыңыз.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: сұрақ- жауап

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 82 беті

1. Антибиотиктер туралы ілім қашаннан белгілі?
2. Антибиотиктер түрлерін атаңыз
3. Антибиотиктер қайдан алынады?
4. Антибиотиктердің қандай зияны бар?
5. Антибиотиктерді тиімді пайдалану үшін не істеу керек?

№ 31 сабақ

5.1. Тақырып: Іс қағаздары және оның түрлері. Мәтін және стиль. Стиль түрлері
Сағат саны: 2 сағ. 90 мин.

5.2. Мақсаты:

- мамандыққа қажетті сөздік минимумдармен қамтамасыз етіп білім алушылар тақырып бойынша әңгімелеп беруге үйрету;
- мәтін және стиль туралы түсінік беру.
- тіл мәдениетін қалыптастыру.

5.3. Оқыту мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі сұрақтары:

1. ҚР дәрілік заттарды стандарттаудың жаңа заманға сай жағдайы және жетілдіру туралы әңгімелесу
2. Тақырып бойынша диалог құрастыру
3. Мәтін дегеніміз не?
4. Стиль туралы түсінік беріңіз.
5. Ғылыми - публицистикалық стильдер

5.5. Оқу және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс

Шағын топпен жұмыс – білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Тапсырмалар:

Іс қағаздары деген тіркестің ұғымы кең; олар адамның күнделікті өмірінде жиі қолданылатын үлгілер.

Іс қағаздарына, яғни, ресми құжаттарға: өтініш, хабарландыру, қолхат, анықтама, сенімхат, хаттама, шарт, мінездеме, міндеттеме, қатынас, бұйрық, арыз, түсініктеме т.б. жатады.

Іс қағаздарының қай түрін де дұрыс жаза білу үшін мазмұнын толық, жан-жақты біліп алу қажет. Өз ойындағыны рет-ретімен дамыта, қарапайым етіп бере білуге жаттыққан жөн.

Іс қағаздарының стилі, іс жүргізу тілінің терминденуі тіл әсерлілігінің маңызды белгісі болып табылады және дәлдігін көрсетеді. Бұл турасында француз ағартушысы Ш.Монтескье былай деп жазды: «Заңда қолданылатын сөздер адамдардың санасында белгілі бір идеяларды ғана тудыруы керек. Заңда ешқашан анық емес ұғымдарды қолдануға болмайды. Заңның стилі дәлдігімен және қысқа да нұсқалығымен ерекшеленуі тиіс».

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 83 беті

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Пәнді оқытудың соңғы нәтижелеріне қол жеткізу деңгейін бағалауға арналған бақылау түрлері: ауызша сұрақ жауап, жаттығу жұмыстары.

7. Әдебиет

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин.

5.7. Бақылау: тестілеу

Тест бойынша жауап беріңіз:

1. Анықтама қай стильге жатады?
 - А. ресми
 - В. Ауызекі стиль
 - С. Публицистика
 - Д. Іс-қағаздар
 - Е. Көркем әдебиет
2. Қазақ тілінде неше стиль бар?
 - А. 3
 - В. 4
 - С. 2
 - Д. 5
 - Е. 6
3. Тіл біліміне қатысты терминдер:

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы		044-73/11-241
Әдістемелік өңдеу		104 беттің 84 беті

- А. Материя, дүние бөлігі
В. Ғарыш, ғарышкер
С. Ассонанс, аллитерация
Д. Жариялық, делдал
Е. Сұраным, күнтізбе
4. Сөздің соңындағы қосарлы дыбыстарға қосымшаның дұрыс жалғанған түрін көрсетіңіз.
А. Публицистке
В. Публицистіге
С. Публициске
Д. Публицискіге
Е. Публицтке
5. «Рецензия» сөзінің анықтамасын табыңыз.
А. Ой түйіні
В. Сынау
С. Мазмұндау
Д. Шолу
Е. Бағалау
6. Стиль түрін ажыратыңыз.
Тіл-тіліп түсер наркескен, сөз - өткір жебе тау тескен.
А. Ресми
В. Публицистикалық
С. Көркем әдебиет
Д. Ауызекі
Е. Ғылыми
7. Пікір алысу үшін ең алдымен не керек екенін көрсетіңіз.
А. Сөйлесу
В. Дерек
С. Ойлау
Д. Хабар
Е. Тіл
8. «Рецензия»- қай елдің сөзі екенін анықтаңыз.
А. Араб
В. Қазақ
С. Латын
Д. Иран
Е. Парсы
9. Өмірбаян қай стильге жатады?
А. Көркем әдебиет
В. Публицистика
С. Іс-қағаздар
Д. Ғылыми
Е. Ауызекі стиль
10. Публицистикалық стильдің ауызша түріне лайық жауапты табыңыз.
А. Ертегілер
В. Жаңылтпаш
С. Мақал-мәтел
Д. Проза
Е. Шешендік сөздер
11. Азот, оттегі, масса, лексикология терминдері қай стильде кездеседі?
А. Іс-қағаздар

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы		044-73/11-241
Әдістемелік өңдеу		104 беттің 85 беті

- В. Ғылыми
 - С. Публистика
 - Д. Көркем әдебиет
 - Е. Ауызекі
12. Барлық стильдер элементі кездесетін стиль түрін белгілеңіз.
- А. Іс-қағаздар
 - В. Ауызекі
 - С. Публистика
 - Д. Ғылыми
 - Е. Көркем әдебиет
13. География ғылымының терминдері
- А. Бейнелеуіш, етіс
 - В. квадрат
 - С. құрлық, түбек
 - Д. үдеу, символ
 - Е. бөлшектің алымы, теңдеу
14. Стиль түрін ажыратыңыз:
- Тіл-тіліп түсер наркескен, сөз-өткір жебе тау кескен.
- А. Публистикалық
 - В. Көркем әдебиет
 - С. Ауызекі
 - Д. Ресми
 - Е. Ғылыми
15. Техникалық әдебиет тілін қай қатарға жатқызамыз?
- А. Ауызекі тіл
 - В. Публистика тілі
 - С. Көркем әдебиет тілі
 - Д. Ғылыми тіл
 - Е. Ресми тіл

№ 32 сабақ

5.1. Тақырып: Фармацевтика саласындағы ресми құжаттардың үлгілері
Сағат саны: 2 сағ. 90 мин.

5.2. Мақсаты:

- фармация саласындағы ресми құжаттардың үлгілері туралы түсіндіру;
- тақырып негізінде сөздік қорын молайту;
- тілдік материалдармен таныстыра отырып, сауаттылығын арттыру.

5.3. Оқыту мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі сұрақтары:

1. Фармацевтика саласындағы ресми құжаттардың үлгілері.
2. Тақырып бойынша сөйлесім үлгілерін атап өтіңіз.

5.5. Оқу және оқытудың әдістері: презентация

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 86 беті

Презентация білім алушыларға слайдтар, қағазда үлестірілетін материалдар, компьютер экранда анимациялық көріністерді бейнелеуге, дайындауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар тақырыптарды еркін меңгеруге көмектеседі.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Тапсырмалар: Слайд жасау

Жеке іс парағы. Кадрлар жөніндегі жеке іс парағы - жұмысқа қабылдану, сайланбалы органдарға сайлану кезінде, сондай-ақ ұйымдар, мекемелер мен ведомстволар талап еткен басқа жағдайларда толтыратын арнаулы бланк түріндегі ресми құжат. Жеке іс парағында көрсетілетін мәліметтер еңбек кітапшасында, өмірбаянда берілетін мәліметтермен дәлме-дәл сәйкес жазылады, жеке адамның азаматтық хал-жағдайы, кәсібі мен мамандығы, қоғамдық қызметі мен еңбек жолы толық көрсетіледі.

Бұйрық. Бұйрық мекемедегі, ұйымдағы ведомстводағы кадрларға байланысты мәселелерді - олардың іріктеу және орналастыру, азаматтардың жұмысқа қабылдау және босату, басқа жұмысқа ауыстыру мәселелерін шешуге бағытталған ресми құжаттардың бірі. Бұйрықтың азаматтардың өтініші, арызы, мінездемесі, жеке іс парағы сияқты құжаттарға қатысы бар, өйткені бұлардың барлығы еңбек кітапшасында тіркеледі, ал еңбек кітапшасы азаматтардың еңбек ету, демалу, білім алу, зейнетақымен қамтамасыз ету құқықтары туралы мәліметтер жинақтайды.

Үлгі: Бұйрық

"Арай" шағын кәсіпорны

Жұмысқа қабылдау туралы

Гүлсім Бақытжанқызы "Арай" ЖШС- н штаттық кестеге сәйкес жалақы көлемінде үйлестіруші қызметіне қабылдансын.

Төраға

(қолы)

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет:

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Акнурпресс <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурпресс / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 87 беті

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
 2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
 3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
 - 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.
- 5.7. Бақылау:** талдау жұмысы, сұрақтарға ауызша жауап
Фармацевтика саласындағы ресми құжаттардың үлгілеріне тоқталыңыздар.

№ 33 сабақ

5.1.Тақырып: Өмірбаян. Түйіндеме. Хабарландыру.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты: Ақпараттық-анықтамалық құжаттар туралы айту. Жеке құжаттар түрлері туралы түсінік беру, үлгісін көрсете отырып, практикалық жолмен түсіндіру, жеке құжаттар түрлері туралы түсінік беру, іс қағаздарының мемлекеттік тілдің жүзеге асуының нақты көрсеткіші екенін ашып көрсету.

5.3. Оқу мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі мәселелері:

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

Өмірбаян

Өмірбаян – жеке адамның өмір жолы хронологиялық тәртіпте қысқаша жасалған ресми құжат. Әдетте оқуға түсу, жаңа қызметке орналасу кезінде жазылады. Онда азаматтың аты-жөні, туған жылы, күні, айы және туған жері, ұлты, отбасы жағдайы, білімі, бітірген оқу орындары, қызметі мен жұмыс тәжірибесі туралы және т.б. қосымша мәліметтер көрсетіледі. Тәжірибеде өмірбаян үш түрлі болып жазылады. Бірі-адамның өз өмірі мен қызметі туралы баяндауы. Бұл көбінесе қызметке орналасу кезіндегі жеке іс қағазына қоса тігілу үшін жазылады. Онда адам өзінің аты-жөнін, туған күнін, толық көрсетеді. Одан кейін жаңа жолдан нақты деректермен санамалап жазады. Өмірбаянның бұл түрі көбінесе ресми түрде жазылады да, көлемі жағынан шағын болады. Өмірбаянның екінші түрі - мемуарлар, яғни ақын, жазушылардың, өнер, қоғам қайраткерлерінің өз өмірін қоғам өмірімен байланыстыра баяндауы. Мұндай өмірбаяндар көркем шығармаға жақын, әдеби тілмен, шебер жазылғандығымен оқырманды тартады және ол оқырманды жеке адам өмірімен ғана емес, қоғам дамуымен таныстырады. Мұндай шығармалар қай тілде болмасын өте көп және қара сөзбен де, өлең сөзбен де жазылған түрі кездеседі. Мысалы, Қ. Байсейітовтың "Құштар көңіл"(1977) Ш. Жиенкүлованың «Өмірім менің - өнерім» (1983) кітаптары өмірбаянның осы түріне жатады. Өмірбаянның үшінші түрінде қоғамға белгілі қайраткерлердің өмірі мен шығармашылық, саяси қызметтері өз тарапынан емес, басқа біреулер тарапынан баяндалады. Мәселен, ұлы жазушылар мен ақындар-А.Құнанбаев, Ш.Уәлиханов, А.С. Пушкин өмірлері туралы шығармалар осындай өмірбаян түріне жатады. Мысалы, С.Мұқанов - «Аққан жұлдыз», М. Әуезов «Абай жолы». Өмірбаянның мұндай түрі көркем шығарманың әр түрлі жанрлары ыңғайында очерктен бастап роман-эпопеяға дейін жазыла береді. Күнделікті өмірде ең жиі қолданылатын құжаттың біріншісі - өмірбаян. Өмірбаян әркімнің өз

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 88 беті

қолымен, таза, жүйелі түрде, сиямен жазылады. Арнайы қағазға жазылуы да мүмкін.

Өмірбаянның мазмұндық-құрылымдық жүйесі:

1. Құжаттың аты (өмірбаян)
2. Аты-жөні (толық жазылады), туған жылы, айы, күні, туған жері
3. Ұлты
4. Білімі, оқыған оқу орындары
5. Қоғамдық-саяси қызметі
6. Ата-анасы, жұбайы, балалары туралы мәлімет
7. Қазіргі жұмысы, мекен-жайы

Өмірбаянның мазмұны автордың өмір жолын, іскерлік қасиеттерін жан-жақты баяндап беруге тиіс.

Үлгі 1.

Өмірбаян

Мен, Қуаныш Өмірбекұлы Сарсенов ауданы, Баршатас ауылында тудым. 1963 жылы 1 мамырда дүниеге келдім. Ұлтым- қазақ. 1970-1980 дейін Баршатас ауылында орыс орта мектебінде оқыдым. 1980 ж Қазақ политехника институтында компьютерлік техника факультетіне оқуға түстім. Институтын бітірген кейін 1985-1988 жылдар аралығында ғылыми жобалау институтында жұмыс істедім. 1988 жылғы 1 қыркүйекті қазақ политехника институтының металлургия өнеркәсібі кафедрасына ауыстым. Қазір осы кафедраның аға мұғалімімін.

Ата- анам бар: Әкем- Өмірбек Қадіров. Ұлы Отан соғыстың ардагері, құрметті зейнеткер. Анам- Хадиша Насимова- ұзақ жыл бойы мұғалім болып жұмыс істеді. Қазір зейнеткер. Отбасым бар: Жұбайым- Жазира Дүйсенбайқызы Сұлтанова, жоғары білімді маман, дәрігер. Үш балам бар: Әсел- 1989 жылы, студент. Ұлым Асқар 1992 жылғы, оқушы. Қызым Мира 1995 жылғы, оқушы. Әскери қызметке міндеттімін, аға лейтенант атағым бар: Қосымша мәліметтер: қазақ, орыс, ағылшын тілдерін жетік білемін. ЭЕМ (ЭВМ) бағдарлама- н толық меңгеремін, интернетке жұмыс істей аламын. Мекен- жайым: Алматы қаласы, «Қазақфильм» шағын ауданы, 47- үй, 16 пәтер. телефон- 96-47-91.

Түйіндеме. (Резюме)

Резюме француз тілінен алынған термин. “Айтылған, я жазылған мәселенің қысқаша түйіні” деген мағына береді.

Түйіндеме – белгілі бір тұлғаның өмірбаяны, білімі, мамандығы, кәсіптік шеберлігі, біліктілігі, икемділігі жайлы нақты, қысқа мәлімет беретін іс қағазының бір түрі.

Жазылған түйіндеме сіз туралы толық мәлімет беру үшін онда, сіздің біліміңіз, біліктілігіңіз, жеткен жетістігіңіз, жұмыс тәжірибеңіз, не нәрсеге икемділігіңіз бар екені айтылуы керек. Түйіндеме сіздің кең көлемдегі визит карточкаңыз іспеттес. Түйіндеме жазуда сіздің мақсатыңыз - өз өмірбаяныңыз бен жұмыс тәжірибеңізді, мамандығыңызды, икемділігіңізді ұтымды көрсете білу. Осы арқылы ойлаған жұмыс орнына қол жеткізу. Сондай-ақ түйіндеменің әдемі рәсімделуіне де көңіл бөлгеніңіз дұрыс. Яғни мекеме басшысы сіздің кім болып істегіңіз келетінін түйіндемені оқу барысында бірден ұғатындай болу керек. Қалаған мамандығыңызға байланысты жеке басыңыздың қасиеттері анық көрсетілуі тиіс. Мәселен, сіз жарнама агенті болып орналасқалы келсеңіз түйіндемеге адамдармен жақсы қарым-қатынас жасай алатындығыңыз, тапқырлығыңыз, интуицияңыз, адам психологиясын жақсы білетіндігіңіз сияқты қасиеттеріңіз жазылуы керек. Түйіндемеде белгілі бір адам туралы мәліметтер ықшам әрі нақты түрде беріледі.

Түйіндеменің ерекшелігі – үміткердің білімі және кәсіби шеберлігі туралы мәліметтердің кері хронологиялық тәртіпте берілуі.

Түйіндеменің мазмұндық-құрылымдық жүйесі:

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 89 беті

- аты-жөні;
- туған жылы, күні, айы, туған жері;
- ұлты;
- жынысы;
- мекен-жайы, телефоны;
- отбасы жағдайы;
- азаматтығы;
- білімі;
- бітірген оқу орындары;
- кәсіби біліктілігі мен кәсіби тәжірибесі;
- тілдік дағдылары;
- компьютерлік сауаттылығы;
- жеке қасиеттері (жауапкершілігі, адамдармен қарым-қатынас орнатуға бейімділік, ұстамдылық, мақсаттылық, ұйымдастырушылық, басқарушылық қабілеттер, ұжыммен жұмыс істей білу, ұқыптылық, алға қойған міндеттерге шығармашылық көзқарас т.б.)
- қызығушылығы (саяхатқа шығу, би, домбырада ойнау, кітап оқу т.б.) туралы мәлімет, қосымша ақпараттар (мақтау грамоталары, сертификаттар, наградалар, патенттер т.б.)

Хабарландыру

Хабарландыру – мекемелердің, ұйымдардың атынан оның мүшелеріне алдағы болатын іс-шаралар туралы хабарлап жеткізетін құжат түрі. Мұнда хабарланып отырған мәселенің (жиналыс, мәжіліс, кездесу т.б. жайлар) айы, күні, болатын уақыты мен орны көрсетіледі. Соңынан хабарландырушы мекеменің, ұйымның аты қойылады. Хабарланатын мәселенің мазмұны мен мақсатына қарай хабарландыру түрлі-түрлі көлемімен, көркемделуімен ерекшеленеді. Қазіргі нарық заманында баспасөз беттерінде жұмысқа шақыру, бос қызмет орындарына конкурс жариялау үшін де хабарландырулар жарияланады. Хабарландыруларда қызметке алынатын кандидатураға қойылатын талаптар мейлінше тұжырымды, нақты жазылады.

Хабарландыру түрлері мен ерекшеліктері:

1. Мәжіліс, жиналыстарға хабарландыруда — Күн тәртібі толық.
2. Мәдени шараларға хабарландыруда — Бағдарламасы ұсынылады.
3. Тендерге хабарландыруда — Шарттары ұсынылады.
4. Вакансияға хабарландыруда – жұмыс орнына тиісті талаптар.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 15 мин.

Оқушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау

Тапсырма 1. Үлгіге қарап өзіңіздің өмірбаяныңызды жазыңыз

Мен, _____ (аты – жөні), _____ жылы, _____ қалада (облысында, ауданда, ауылда), _____, _____ отбасында дүниеге келдім. _____ жылы _____ қаласындағы (облыс, аудан, ауылында) № _____ орта мектепке бардым. Орта мектепті _____ жылы бітрдім. _____ жылы _____ университетінің _____ факультетіне түстім.

Әкем, _____ (аты-жөні) _____ зейнеткер.

Анам, _____ (аты – жөні) _____

Отбасылық жағдайым _____

Балаларым _____

Мекен – жайым _____

2-тапсырма. Мына сөздер мен сөз тіркестерімен сөйлем құрастырыңыз

Жан – жақты, тұжырым, тырысу, дағдылы өмірбаян, мүмкіндік беру.

3-тапсырма. Кәсіби біліктілігіңіз туралы не жазар едіңіз

4-тапсырма. Мына тақырып бойынша эссе жазыңыз.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 90 беті

«Еріншектік – күллі дүниедегі өнердің дұшпаны. Талапсыздық, жігерсіздік, ұятсыздық, кедейлік – бәрі осыдан шығады» (Абай).

5 тапсырма. Қазақ тіліне аударып, жауап беріңіз

Чем увлекаетесь в свободное время?

Какие свойства больше всего цените в людях?

Какие основные достоинства (недостатки) выделяете в себе?

Какую должность хотели бы занимать на новом месте работы?

Что Вам больше нравится: работа с людьми или техническая работа с документацией?

Какими иностранными языками владеете?

Жаңа тақырыпты бекіту: 5 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет:

Негізгі:

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

4. Ілияс Д /ЦБ Акнурpress <https://aknurpress.kz/>

5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Акнурpress / <https://aknurpress.kz/>

6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Акнурpress / <https://aknurpress.kz/>

7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.

3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.

4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

5.7. Бақылау: ауызша сұрақ жауап.

Арнайы әдебиеттен мәтін алып, реферат жазып, оның құрылымдық композициясын талдау.

№ 34 сабақ

5.1. Тақырып: Фармацевтикадағы ғылыми стиль: ғылыми мақала, тезис, эссе.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты:

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 91 беті

- мамандыққа қажетті сөздік минимумдармен қамтамасыз етіп білім алушыларға тақырып бойынша әңгімелеп беруге үйрету;

- ғылыми стиль, ғылыми мақала, тезис, эссе жазуға үйрету.

5.3. Оқыту мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі сұрақтары:

1. Қазіргі кезде әдеби тілдің қанадай стильдік тармақтары бар.
2. Тақырып бойынша диалог құрастыру
3. Мақала дегеніміз не?
4. Стиль туралы түсінік беріңіз.

5.5. Оқу және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс

Шағын топпен жұмыс – білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Тапсырмалар: топ екі топқа бөлініп тапсырмаларды орындау.

Ғылыми стиль —зат не құбылыс ғылыми негізде сипатталып, дәлелдеуді қажет ететін стильдің бір түрі. Ал, пікір дұрыстығын дәлелдеу үшін ғылыми стильге нақтылық, [логикалық](#), [мазмұн](#) дәлелділігі қажет. Ғылыми-стильдегі еңбектер [геонография](#), [оқулық](#), [мақала](#), [ғылыми есеп](#), [диссертация](#), [реферат](#), [баяндама](#), [тезистер](#), [патенттер](#), жатады.

Эссе Шығарма Анықтамасы Эссе дегеніміз фр. тіл. Essai –тәжірбие, лат.т. exagium–кұрау) – философиялық әдеби, тарихи публицистикалық, әлеуметтану, саяси және тағы басқа саладағы ғылыми емес, автордың жеке көзқарасын білдіретін прозалық мәтін. Эссе жазылу мақсатына қарай оған қойылатын талаптар да әртүрлі болады. Эссе жазушы мақсатқа сәйкес эссе түрінің талаптарын сақтап отырып жазады. Эссе жазушы мақсатқа сәйкес эссе түрінің талаптарын сақтап отырып жазады. Шығарма – оқушының туған халқының әдебиетінен алған білімін өз ойымен, дүниетанымдық көзқарасымен еркін ұштастыра отырып баяндайтын

шығармашылық төл еңбегі. Шығарма – берілген белгілі бір тақырып бойынша жазылатын, міндетті құрылымнан тұратын, пәндік білімге бағытталған

Шығармашылық жұмыс. Эссенің қатаң түрде жоспарға негізделуі міндетті емес. Шығармада жоспарды жазу

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 10 мин.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)

2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).

3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 92 беті

4. Илияс Д /ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminkom.kz. atau.kz.

Үйге тапсырма беру: 5 мин

5.7. Бақылау: жазбаша талдау.

Мақала, тезис үлгілерін жазу.

№ 35 сабақ

5.1.Тақырып: Туберкулезге қарсы қолданылатын дәрілер

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты: Оқушылардың теориялық білімдерін саралай отырып, практикалық дағдымен байланыстыру, шапшандыққа мысалдар арқылы танымдық қасиеттерін шыңдауға, ой – қиялын өз ойымен бере білуге тәрбиелеу, оқушыларды өз беттерімен жұмыс жасау, бір-біріне көмек бере білу, өз ойларын толық айту дағдыларын дамыту.

5.3. Оқу мақсаттары: білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4.Тақырыптың негізгі мәселелері:

Туберкулезге қарсы қолданылатын дәрілердің топқа бөлінуі.

Дәрілердің шипалығы.

Туберкулезге қарсы қолданылатын дәрілердің атаулары,

5. 5. Пәнді оқытудың соңғы нәтижелеріне жету үшін оқытудың негізгі түрлері/әдістері/технологиялары: бағыт бағдар беру.

Туберкулезге қарсы қолданылатын дәрілер

Туберкулезге қарсы қолданылатын дәрілер- туберкулез қоздырғыштарына ерекше әсер ететін шипалы заттар. Бұл дәрілердің шипалы жағы туберкулез қоздырғышының адам

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 93 беті

ағзасында өсіп өнуінің тоқтатуына байланысты. Туберкулезге қарсы қолданылатын дәрілер 2 топқа бөлінеді:

Бірінші топқа изониазид, гидразид, тубазид, фтивазид, метаизид, салюзид, ларусан, антибиотиктер- стрептомицин, сульфат, дигидрострептомицин сульфат, пасолицин, паск, бепаск т.б. жатады.

Екінші топтағы дәрілерге: канамицин, фаормицин, циклосерин, этнамид, протионамид, пиазидинамид, этоксид, тибон препараттары жатады. Туберкулез микробактерияларына бірінші қатардағы дәрілер әсер етпегенде, екінші қатардағы дәрілерді қолданылады. 1960 жылдан жаңа рифампицин және этамбутол дәрілері шығарылады. Бұл дәрілер туберкулездің созылмалы түрінде, бірінші және екінші топтағы дәрілер ауру микробына әсер етпегенде, не жоғарыдағы аталған дәрілерді науқастың ағзасы қабылдамаған жағдайда қолданылады. Туберкулезді анықтау мен емдеу жұмыстарында оны ерте байқау, алдына ала процестері маңызды рол атқарады. Туберкулез ауруы қоғам, мемлекет, ұлт алдында аса үлкен міндет жүктеп отыр.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 10 мин.

Мәтін бойынша сұрақтар

- 1.Туберкулезге қарсы қандай заттар қолданылады?
2. Бұл дәрілердің шипалылығы неге байланысты?
- 3.Туберкулезге қарсы қолданылатын дәрілер қандай топтарға бөлінеді?
4. Қандай жаңа дәрілер шығарылды?
5. Туберкулезге қарсы қолданылатын өзіңіз білетін қандай шөптер, ем түрлері бар, олардың қолданылуы туралы айтыңыз.

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 94 беті

2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кенесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminom.kz. atau.kz.
- 5.7. Бақылау: тестілеу.

Аралық бақылаудың тесттері.

I нұсқа

1. «Экспертиза» сөзі қазақ тілінде ... делінеді.
Дұрыс жауабын белгілеңіз.
 А) сарапшы
 В) сараптама
 С) штат
 Д) талдау
 Е) бақылау
2. Оқысам деген үміт пен талап Қ.М. Өмекеновті Қызылорда қалалық оқу бөліміне алып келген жыл:
 - А. 1922 жылы
 - В. 1931 жылы
 - С. 1973 жылы
 - Д. 1978 жылы
 - Е. 1988 жылы
3. Денедегі удың әсерін зиянсыздандыру үшін ішкізетін калий перманганатының ертіндісі:
 - А. 0,25 %
 - В. 0,3 %
 - С. 0,5 %
 - Д. 0,6 %
 - Е. 10 %
4. «Шипагерлік баян» кітабының авторы:
 - А. Г. Жағыпарқызы
 - В. М. Сейтжаппарқызы
 - С. Ө. Тілеуқабылұлы
 - Д. Х. Досмұхамедов
 - Е. Э. Женнерден
5. Тілеуқабылұлы Өтебойдақ дүниеге келген жыл:
 - А. 1345 жылы
 - В. 1346 жылы
 - С. 1387 жылы
 - Д. 1388 жылы
 - Е. 1488 жылы
6. Тілеуқабылұлы Өтебойдақ дүние салды деп жобалайтын жыл:
 - А. 1355 жылы
 - В. 1378 жылы
 - С. 1388 жылы
 - Д. 1478 жылы
 - Е. 1487 жылы
7. Тілеуқабылұлы Өтебойдақтың «Шипагерлік баян» кітабын жазып бітірген жасы:
 - А. 85 жасында
 - В. 83 жасында

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы		044-73/11-241
Әдістемелік өңдеу		104 беттің 95 беті

- C. 82 жасында
D. 80 жасында
E. 81 жасында
8. Дәріні мөлшерінен артық ішсе ... көп шығып, адамды талықсытады:
A. зәр
B. сөл
C. су
D. тер
E. тұз
9. Науқастың имунитеті жоғарылаған соң қолданылатын шара:
A. дәрі егу
B. емдік
C. профилактика
D. тексеру
E. Уқалау
10. Орал қаласындағы алғашқы еркін дәріхана ашылған жылы:
A. | 1842+
B. | 1841
C. | 1388
D. | 1478
E. | 1473
11. Қазақстан территориясында барлығы 33 дәрігер, 69 фельшер, 27 акушер, 3 фармацевт болған жылы:
A. | 1388 жылы
B. | 1473 жылы
C. | 1478 жылы
D. | 1841 жылы
E. | 1890 жылы
12. Мен келдім тіркесі қай байланыс тәсілі арқылы жасалып тұр?
A. | жалғау
B. | интонация
C. | матасу
D. | орын тәртібі
E. | шылау
- 13.Тура толықтауышты тіркес:
A. | аюмен ойнайды
B. | доппен ойнайды
C. | жауапқа дайын
D. | түйменнің орындай
E. | тілді сүйемін
14. Синтаксис - ... зерттейтін ғылым.
A. дұрыс сөйлеуді
B. дыбыстарды
C. жазу үлгісін
D. сөз мағынасын
E. сөз тіркесін, сөйлемді
15. ... - еркін сөз тіркесі.
A. Жүрегі соғу
B. Ер жүрек
C. Жүрек жұтқан

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы		044-73/11-241
Әдістемелік өңдеу		104 беттің 96 беті

- D. Ит мінез
E. Тас жүрек
16. Қуану, ренжу, ұялту, кекету мақсатында ... сөйлем айтылады.
A. ашық сұраулы
B. бұйрықты
C. лепті
D. сұраулы
E. хабарлы
17. Бұйрықты сөйлем:
A. ал Жамал ше
B. бұл - тарихи жер
C. егіс көлемін ұлғайт
D. сен жас бала емессің
E. тіл қандай
18. Сұраулы сөйлем:
A. Алматы - оңтүстік астана
B. Апырай, желісінің қаттысын- ай
C. Аспан ашық
D. Балам тоқташы
E. Сен болған шығарсың
19. Хабарлы сөйлем:
A. Ауа райы суық
B. Өне бір өрге шыққан немене
C. Бұған кім кінәлі
D. Мақтаншақ
E. Тарт тілінді
20. ... деген сөйлемнің баяндауышы сын есімнен жасалған.
A. Бүгін сен бізге таң калмайсың
B. Жеке отау құрды
C. Қала өмірінің тынысын бейнелейді
D. Меншігінде малы бар, тұрмысы да жақсы
E. Ол кеше келді
21. ... сөйлемінің баяндауышы сан есімнен жасалған.
A. Білетінің - бір тоғыз, білмейтінің - тоқсан тоғыз
B. Онысы - күлге көміп пісірген
C. Алдына келіп тұрмын
D. Айта келген сөзім бар
E. Дәмеш ертемен ерте келді
22. Баяндауышқа қатысты болып, қимыл-әрекеттің объектісін білдіретін сөйлемнің тұрлаусыз мүшесі ... деп аталады.
A. анықтауыш
B. бастауыш
C. баяндауыш
D. пысықтауыш
E. толықтауыш
23. Дара бастауышы бар сөйлем.
A. Еңбегің еш кетпес деп ойлаймын.
B. Еңбек түбі – береке.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 97 беті

- С. Шу өңірі өнімді мол береді.
Д. Сегіз қырлы, бір сырлы.
Е. Үш салт атты жүріп келеді.
24. Бастауыштан кейін қойылған сызықшаны тап.
А. Қыздардың - үлкені Арайлым да, кішісі Ғазиза.
В. Қыздардың үлкені Арайлым да, кішісі – Ғазиза.
С. Қыздардың үлкені - Арайлым да, кішісі – Ғазиза
Д. Қыздардың үлкені Арайлым да - кішісі Ғазиза.
Е. Қыздардың - үлкені Арайлым, кішісі Ғазиза.
25. Есімдіктен жасалған баяндауыш:
А. Бес жердегі бес – жиырма бес.
В. Бұл күнде біз үшеуіміз.
С. Қарттың аты – Амантай.
D. Оның арманы-ауылға бару.
Е. Оның аты кім?

II нұсқа

1. 1875 жылы Қазақстанда болған дәріхана:
А. 10
В. 6
С. 7
D. 8
Е. 9
2. 1900 жылы жұмыс істеген дәріхана:
А. 16
В. 12
С. 13
D. 17
Е. 18
3. 1915 жылы дәріханалардың саны:
А. 17-ге
В. 50-ге
С. 20-ға
D. 49-ға
Е. 18-ге
4. Қазақ дәріхана басқармасының бірінші төрағасы болып тағайындалған дәрігер:
А. Г. Жағыпарқызы
В. М. Сейтжаппарқызы
С. М. Шомбалов
D. Ө. Тілеуқабылұлы
Е. Х. Досмұхамедов
5. Қазақ Денсаулық сақтау Халық Комиссариаты Семей акушерлік мектебін фармацевтикалық техникумға айналдырып, қайта құрған жыл:
А. 1388 жылы
В. 1473 жылы
С. 1478 жылы
D. 1841 жылы
Е. 1931 жылы
6. Қ.М. Өмекенов Ташкенттегі фармацевтика техникумына студент болып қабылданған жыл:
А. 1925 жылы
В. 1931 жылы

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы	044-73/11-241	
Әдістемелік өңдеу	104 беттің 98 беті	

- C. 1973 жылы
D. 1978 жылы
E. 1988 жылы
7. Емшілік, шипагерлік қасиет Өтейбойдаққа жұғысты болған:
A. анасынан
B. ата-тегінен
C. ауылдасынан
D. әкесінің досынан
E. нағашы жұртынан
8. «Шипагерлік баян» кітабын жазуға тапсырыс берген хан:
A. Абылай
B. Есім
C. Жәнібек
D. Керей
E. Тәуке
9. Дәрілік құралдар әсерін, олардың әрекет ету мерзімін қарастыратын фармакология саласы:
A. фармакодинамика
B. фармакопоя
C. фармация
D. фармацевтикалық биоэтика
E. фармакоэкономика
10. Дәрінің басым бөлігі ағзадан ... арқылы бөлініп шығады.
A. асқазан
B. бүйрек
C. өкпе
D. өт
E. ішек
11. Дәрінің мөлшерін белгілейді:
A. аға медбике
B. дәрігер
C. емделуші
D. медбике
E. науқас
12. 5 гр аспирин таблеткасының салмағы:
A. 100мг
B. 200мг
C. 20мг
D. 300мг
E. 50мг
13. Жай сөйлемнің түрі:
Қаңтар, 1917 жыл.
A. Атаулы
B. Жалаң
C. Жаксыз
D. Жақты
E. Жайылма
14. Сөйлемнің айтылу мақсатына қарай бөлінетін түрі:
A. Жайылма сөйлем
B. Жақты сөйлем
C. Құрмалас сөйлем

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы		044-73/11-241
Әдістемелік өңдеу		104 беттің 99 беті

- D. Сұраулы сөйлем
E. Толымды сөйлем
15. ... сөз тіркесі интонация арқылы байланысып тұр.
A. Асан – студент
B. Биік үй
C. Мен келдім
D. Үйдің іші
E. Үш дәптер
16. Дара бастауыш ... сөйлемінде қолданылған.
A. асыл сөзін ардақта
B. келе жатқан - Жамал мен Жарас
C. төрт жердегі төрт-он алты
D. Ұлжан - сыншыл адам
E. үй іші жым-жырт
17. ... - тұрлаулы мүшелер.
A. Бастауыш, баяндауыш
B. Баяндауыш, толықтауыш
C. Бнықтауыш, толықтауыш
D. Толықтауыш, анықтауыш
E. Толықтауыш, пысықтауыш
18. Сөйлемде айтылған ойдың иесі болатын мүше:
A. Анықтауыш
B. Бастауыш
C. Баяндауыш
D. Пысықтауыш
E. Толықтауыш
19. Сөйлемде басқа мүшелердің сын-сипатын анықтап тұратын мүше.
A. Толықтауыш
B. Бастауыш
C. Баяндауыш
D. Пысықтауыш
E. Анықтауыш
20. ... деген сөйлемде бастауыш бар.
A. Дүкенге карады
B. Естігенін айтты
C. Кітапты ашты
D. Малдын шөбі
E. Сәуле кеше келді
21. ... - қиыса байланысқан тіркес.
A. Алма бағы
B. Алма-ата
C. Апамның шырағы
D. Асан киінді
E. Алманы ал
22. ... деген қиыса байланысқан тіркес.
A. Ақ орамал
B. Жасыл жапырақ
C. Мен келдім
D. Терезеге карадым
E. Үйдің кілті

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 100 беті

23. ... деген бастауыш жасайтын сөз табының бірі.
- Анықтауыш
 - Барыс
 - Табыс
 - Толықтауыш
 - Үстеу
24. ... деген меңгеріле байланысқан сөз тіркесі.
- Абайға қарады
 - Алғыр оқушы
 - Ананың тілегі
 - Ертені бітпес
 - Ойша шолды
25. ... сан есімнен болған бастауыш.
- Дәмеш тойды басқарды
 - Екеуі де қонақ жабдығында жүр+
 - Жуандар үйге кіре бастады
 - Өнер алды - қызыл тіл
 - Бәйгені озған алады.

36 сабақ

5.1. Тақырып: Салауатты өмір салты - денсаулық кепілі.

Сағат саны: 2 сағ.

90 мин.

5.2. Мақсаты:

5.3. Оқыту мақсаттары: Білім алушылардың тілдік қорын молайту. Тақырыпқа қажетті сөйлесім үлгілерімен, сөздік минимумдарымен қамтамасыз ету. Мәтінмен, жаттығу жұмыстарымен жұмыс істеу барысында тілдік білімін тереңдете түсу.

Ұйымдастыру кезеңі: 5 мин.

Оқушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

Оқытушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

Оқушылардың өтілген тақырып бойынша білімін тексеру: 15 мин.

Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.

5.4. Тақырыптың негізгі сұрақтары:

1. Қазіргі кезде әдеби тілдің қанадай стильдік тармақтары бар.
2. Тақырып бойынша диалог құрастыру
3. Мақала дегеніміз не?
4. Стиль туралы түсінік беріңіз.

5.5. Оқу және оқытудың әдістері: шағын топпен жұмыс

Шағын топпен жұмыс – білім алушылар өзара екі топқа бөлінеді. Әр топқа жеке тапсырма беріліп, тапсырманың мақсаты айқындалады. Тапсырманы орындағаннан кейін әр топ қарсылас топтың орындаған жұмыс нәтижесіне өз бағасын береді. Тексеру барысын оқытушы қадағалайды.

Тапсырмалар: топ екі топқа бөлініп тапсырмаларды орындау.

Салауатты өмір салты – денсаулық кепілі

Әрбір адамның өзін-өзі күтіп, денсаулығын сақтай білуі керек. *Денсаулық* адамның жан-жақты дамып, еңбек етуіне, тұрмыс жағдайын жақсартып, көңіл -күйінің көтеріңкі болуына мүмкіндік береді.

Медицина ауырғандарды емдеп сауықтыруға, аурудың асқынбауына, жұқпалы індеттердің таралмауына көмектеседі. Түрлі аурулардың қалай алдын алу керек, қалай тамақтанған жөн, зиянды әдеттерден аулақ болуды т.б. насихаттауда дәрігердің орны ерекше.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 101 беті

Қазіргі уақытта адамдардың көпшілігі темекі тартады, арақ ішеді, ретсіз тамақтануынан денелерін май басады. Осылардың әсерінен адамның көңіл - күйі, мінез-құлқы өзгеріп, сана - сезімі төмендейді, зат алмасу үрдісі, бауыр мен бүйрек қызметі бұзылады. Соңғы жылдары елімізде аурулардың түрлері (гипертония, жүректің ишемиялық аурулары, қант диабеті) көбейіп, халықтың денсаулығы күннен-күнге нашарлап, өмір сүру ұзақтығы кеміп барады.

Денсаулықты сақтауда медицинаның бір саласы *валеологияның* қызметі зор.

Валеология латынның «VALEO» – дені сау болу және гректің «LOGOS» ғылым деген сөздерінен құралған. Сонда валеология дені сау адамдардың денсаулығын сақтау жөніндегі ғылым дегенді білдіреді. Оны ғылымға XX ғасырдың 60 - жылдарында профессор М.И.Брехман енгізді. Валеология арқылы халық гигиенаны және салауатты өмір салтын қалыптастырудың негіздерін, денсаулықты сақтау мен насихаттаудың тәсілдерін үйренеді.

Денсаулықты сақтаудың бірден бір жолы – дене шынықтырумен айналысып, тамақтану рационасын сақтау, зиянды әдеттерден (есірткі, темекі тарту, арақ ішу т.б.) аулақ болу.

Білім алушылардың өз бетінше атқаратын жұмысы: 10 мин.

Тапсырма 1. *Төменде берілген сұрақтарға жауап беріңіз.*

- Салауатты өмір салты дегенді қалай түсінесіз?
- Валеология қандай ғылым?
- Валеология ғылымын кім енгізді?
- Денсаулықты сақтаудың жолдары қандай?

Тапсырма 2. *“Салауатты өмір салты – денсаулық кепілі” мәтіні бойынша кездесетін жаңа сөздер мен сөз тіркестерін оқып, жаттап алыңыз.*

темекі-табак, сигареты	салауатты өмір салты-здоровый образ жизни
есірткі-наркотик	сауықтыру-оздоровить
мінез-құлық-характер	насихат-пропаганда
сақтау-беречь, соблюдать	жөнсіз-без причин
тұрмыс жағдайы-бытовое условие	қалыптастыру-формировать
ретсіз тамақтану-нерегулярное питание	кепіл-залог
тәсіл-метод	күту-ухаживать
дене шынықтыру-физкультура	індет-эпидемия
кему-уменьшаться	нашарлау-ухудшаться
сау-здоровый	май басу-ожирение

Тапсырма 3. *“Салауатты өмір салты – денсаулық кепілі” мәтіні бойынша берілген тіркестерді орыс тіліне аударыңыз.*

Денсаулықты сақтау, жан-жақты даму, адамның көңіл-күйі, дене шынықтырумен айналысу, насихаттаудың тәсілдері, зиянды әдеттерден аулақ болу, індеттердің таралмауы, көтеріңкі көңіл - күй, жүректің ишемиялық аурулары, аурудың алдын алу, зиянды әдет, тұрмыс жағдайы, денені май басу, ретсіз тамақтану.

Тапсырма 4. *Мәтінді оқып шығып, асты сызылған сөз тіркестерінің мағынасын түсіндіріңіз. Мәтіннің мазмұнын айтыңыз.*

Дене тәрбиесі – дәрісіз ем

Қоғамның басты байлығы – адам. Адамның басты байлығы – денсаулық. Ал денсаулықты сақтап, байытатын – қимыл-қозғалыс. Яғни, қимыл-қозғалыс дегеніміз – дене тәрбиесі. Сондықтан спорт өмірге өте қажет.

Дене тәрбиесімен айналысқалы өзімді сергек сезіндім. Ал сергек адамның өмірге, қоршаған ортаға көзқарасы да айырықша. Ол өзін эстетикалық тұрғыдан қалыптастырып, ең бастысы көпшілік, қоғам мүддесін қорғауды негізгі мақсат санайды.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы Әдістемелік өңдеу		044-73/11-241 104 беттің 102 беті

Спорт – салауатты тұрмысымыздың басты кепілі. Өйткені ол үздіксіз еңбектенуді, зор қажыр-қайратты қажет етіп, өмірге құштарлықты арттырады. Яғни, өмірді сүйіп, уақытты қадірлей білуге, тек жақсылыққа ұмтылуға тәрбиелейді.

(Қ.Байдосов. «Денсаулық» журналы. 1991, №5.)

Жаңа тақырыпты бекіту: 10 мин.

Білім алушылардың өз бетінше атқарған жұмысындағы тапсырмаларды талқылау.

Сабақты қорытындылау: 10 мин.

5.6. Әдебиет.

1. Сәлім, Е. Қ. Қазақ тілі [Электронный ресурс] : техникалық және кәсіби білім беретін орта арнаулы оқу орындарының барлық мамандықтарына арналған оқу құралы / Е. Қ. Сәлім, А. Т. Абдуллабекова, А. С. Жакипова. - Электрон. текстовые дан.(1,34 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - 140 бет. эл. опт. диск (CD-ROM)
2. Сәлім, Е. Қ. Кәсіби қазақ тілі [Электронный ресурс] : оқу құралы / Е. Қ. Сәлім. - Электрон. текстовые дан.(2,63 Мб). - Шымкент : [б. и.], 2018. - эл. опт. диск (CD-ROM).
3. Кәсіптік қазақ тілі Ілияс Д. , 2019
4. Ілияс Д /ЦБ Aknurpress <https://aknurpress.kz/>
5. Кәсіби қазақ тілі Калиева Е.Т., Далаева Е.Е. , 2015 Калиева Е.Т., /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
6. Кәсіби қазақ тілі Кемелхан Д.Ж., Абдуллабекова А.Т. , 2019 Кемелхан Д.Ж /ЦБ Aknurpress / <https://aknurpress.kz/>
7. Кәсіби қазақ (орыс) тілі : Оқу-әдістемелік кешен . / Құраст. З.Қ. Молдахметова . - Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2013. - 62 б . З.Қ. Молдахметова /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
8. Нұржанова, Қ.Қ. ж.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Қ.Қ. Нұржанова, Г.Қ. Сағатова, Э.Қ. Түсіпбекова . - Қарағанды: ҚарМТУ, 2013 Нұржанова, Қ.Қ/РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>
9. Нығметова, Н.Т. т.б. Қазақ тілі: Электрондық оқулық. / Н.Т. Нығметова, Қ.С. Қалыбекова, Қ.Қ. Нұржанова. - Қарағанды: ҚарМТУ, 2015. Нығметова, Н.Т /РМЭБ/ <http://rmebrk.kz/>

Қосымша:

1. Ақанова Д.Х., Алдашева А.М., Ахметжанова З.Қ., Қадашева Қ., Сүлейменова Э.Д. Ресми-іскери қазақ тілі. Оқулық кешені. Бірінші деңгей. Екінші деңгей. Үшінші деңгей. –Алматы, «Арман -ПВ», 2002ж.
2. Бизақов С. Синонимдер сөздігі – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 640 б.
3. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.- 800 б.
- 4.Онлайн ресурстар: kaz-tili.kz, www.sozdik.kz, www. soylem.kz, tilalemi.kz. emle.kz. terminom.kz. atau.kz.

5.7. Бақылау: жазбаша талдау.

- Салауатты өмір салтын қалай қалыптастыруға болады?
- Валеология қандай сөздерден құралған?
- Елімізде жиі кездесетін ауруларды атаңыз.
- Валеология арқылы нені үйренуге болады.

Қорытынды бақылау сұрақтары

5.7. Бақылау: тсестілеу

1.Қазақстанда алғашқы ақылы дәрі босататын дәріханалар ... жылы Орал қаласында ашылды.

- a) 1841
- b) 1388
- c) 1836
- d) 1478
- e) 1473

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы	044-73/11-241	
Әдістемелік өңдеу	104 беттің 103 беті	

2. Қазақстанда халық медицинасының дамуына ертедегі ... медицинасы мектептерінің ықпалы үлкен болды.

- a) АҚШ, Франция, Қытай
- b) Англия, Грек, Жапон
- c) Грек, Үнді, Қытай
- d) Үнді, Англия, Қытай
- e) Грек, АҚШ, Франция

3. 1875 жылы Қазақстанда барлығы ... дәріхана болған.

- a) 7
- b) 8
- c) 9
- d) 6
- e) 10

4. 1900 жылы ... дәріхана жұмыс істеді.

- a) 18
- b) 17
- c) 16
- d) 13
- e) 12

5. 1915 жылы дәріханалардың саны ... жетті.

- a) 49-ға
- b) 18-ге
- c) 64-ке
- d) 17-ге
- e) 20-ға

6. Денедегі удың әсерін зиянсыздандыру үшін калий перманганатының ... ертіндісін немесе сүт ішкізу керек.

- a) 0,5 %
- b) 0,6 %
- c) 0,25 %
- d) 10 %
- e) 0,3 %

7. «Шипагерлік баян» кітабының авторы:

- a) Х. Досмұхамедов
- b) Г. Жағыпарқызы
- c) Ө. Тілеуқабылұлы
- d) М. Сейтжаппарқызы
- e) Э. Женнерден

8. Витамин тапшылығы ғылымда:

- a) абсорбция
- b) бальзам
- c) авитаминоз
- d) вакуум
- e) микрокапсула

9. Емшілік, шипагерлік қасиет Өтейбойдаққа жұғысты болған:

- a) нағашы жұртынан
- b) әкесінің досынан
- c) ата-тегінен
- d) ауылдасынан
- e) анасынан

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы		044-73/11-241
Әдістемелік өңдеу		104 беттің 104 беті

10. Терминологиялық сөз тіркесі:

- a) жеке дара сөздердің өзара шоғырлана тұтасуынан жасалған дербес лексика-грамматикалық мағыналары бар туынды сөздер
- b) екі немесе одан да көп сөзден тұратын, әр сыңары бөлек жазылатын күрделі сөздердің түрі
- c) қосымша жалғану арқылы жасалған туынды сөздер
- d) буындық я бөлімдік қысқарымдардан жасалған зат есімдер
- e) дыбыстық, әріптік қысқарымдардан жасалған зат есімдер

11. Петропавлдағы бірінші дәріхананы ... ашты.

- a) Владимирович
- b) Сенчиковский
- c) Бухгольц
- d) Эреки
- e) Тілеуқабылұлы

12. Алғашқы провизор болған қазақ-дәрігерлерінің бірі:

- a) І. Рахымбаев
- b) Т. Арыстанова
- c) А. Төлегенова
- d) К. Эреки
- e) Ә. Айтбакин

13. А. Байтұрсынұлының «Оқу құралындағы» терминдер үлгісімен медицина мен биология саласындағы терминдерді жасады:

- a) М. Жұмабаев
- b) Қ. Сәтбаев
- c) Х. Досмұхамедов
- d) Ж. Аймауытов
- e) Е. Омаров

14. 1880 жылы «Дәрумен» туралы ілімнің негізін салған орыс дәрігері:

- a) Д. Владимирович
- b) И. Сенчиковский
- c) Н. Луин
- d) А. Бухгольц
- e) К. Эреки

15. «Стимуляторы» терминінің қазақ тіліндегі аудармасы:

- a) Төмендету
- b) Күшейту
- c) Ұлпа
- d) Қуаттандырғыш
- e) Жасуша

16. «Доза разовая» тіркесінің қазақ тіліндегі аудармасы:

- a) Химиялық тепе – теңдік
- b) Еңбекті қорғау
- c) Бір реттік мөлшер
- d) Дәрілердің өзара сәйкессіздігі
- e) Әлдендіретін дәрілер